

A tartalomról:

Patai József: Boldog békeországok zsidói közt (8 illusztrációval). — Az Ember tragédiájának héber kiadásánál. — Aki két millió dollárt áldozott a héber irodalomra. — A dán főrabbi és a dán király. — Somlyó Zoltán: A jó keresztény. — Hill Gilland (Paris): Arthur Szyk a miniatürefestő (9 illusztrációval). — F. Fürth Margit: Malbim. (Elbeszélés.) — R. Mose (Varsó): A nagy titok. — Bató Lajos (Wien): Rabbi vagy pap és egyéb zsidótlanságok. — Ujvári Péter: Nagyobb gond a ló, mint egy emeletes ház. — Bokor Vilmos 5 rajza a jidis színészekről. — Juhász Árpád: Fáradt idegen. — Feleki Sándor: Évfordulón. — Vágó Böske: Adatok most tavaszt. — Dr. Barsiné Freund Minna (Tel-Aviv): In Memoriam (2 képpel). — Tordai Judith (arcképpel). — Kiss Arnold: Makai Emilről. — Dr. Fürst Aladár: Konstantinápolyi emlékezések (képekkel). — Kertész Ödön: Templom és cserkész-otthon (2 képpel). — Dr. Szabó Géza: Az öngyilkosság propagandája. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika és Szemle: Dr. Friedmann Ignác gyűjteménye. — Patai József előadása Kassán. — Uj Biblia-kiadás.

ALUL ÉS FÖLÖTT

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYOIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

ארטה כשר

Vénus ételzsir

Snyders györszigeti orth. főrabbi úr hechscherével
ellátva és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmi-
szerüzletben kapható.

Gyártja:

OLAJMŰVEK R.-T.

Kohn Adolf és társa
Győr - Budapest

Budapest, V., Báthory ucca 5

Telefon: T. 208 - 22 és T. 257 - 68.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

A Hungária orth. kóser szappan

I-a minőségben készül.

Rendeléseket irodánkba kérjük.

Hungária Vegyészeti Gyár
Budapest, VIII., Vay Adám ucca 8.

SCHEINER ILONA

BUDAPEST, V., BÉCSI UCCA 8. SZ.

Telefon:
L. 957-25.

Női kézimunka és rajzműterem

Mindennemű kézimunkaanyag nagy választékban.

Zálogcédulákat kiváltak.

Brillánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz
SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35. (Teréz-templommal szemben).

Kohn-féle orth. כשר kávémérés és étkezde

Izletes házikoszt - Olcsó árak - Figyelmes kiszolgálás
Budapest, VII. kerület, Kazinczy ucca 55. szám

Idei ארטה כשר juhsajt, turó, teavaj és az összes tejtermékek

legmegbízhatóbb olcsó árban, Rombach u. 16 az udvarban. יחיאל יודא ניסעל vezetése és felügyelete mellett.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 24.- Pengő A kiadóhivatalért felelős.
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám L. 999-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

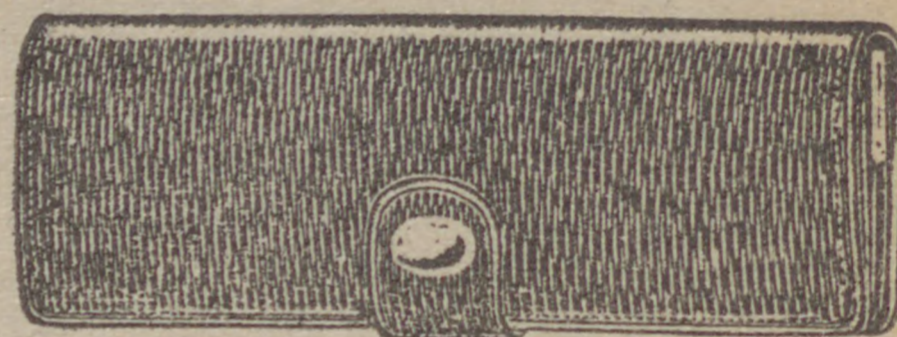
Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Női-, férfi-, gyermek- és bábé- fehérneműek

Székely Jenőnél Petőfi Sándor ucca 9.

Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

CSÁNGÓ HENRIK

BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Flóközlet nincs! Hasonnevé céggel nem azonos!

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 423-59

Dob-utca 24

MOZES UND JOCHEBED

F. BARZAGGI: MÓZEST KITESZI ANYJA A NILUSBA

REJKS-MUSEUM, AMSTERDAM

Bellage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1927. májusi műmelléklete

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVII. ÉVFOLYAM, 1927 MÁJUS

PATAI JÓZSEF: BOLDOG BÉKEORSZÁGOK ZSIDÓI KÖZT

I.

Dánia fővárosában. — A kopenhágai főrabbinál.
— Zsidó iskolák zsidó tanerők nélkül. — Megszűnő zsinagógák.

Kopenhagen, Kjöbenhavn vagy Kaupmannhafen, ahogy a régi írásokban nevezik, világkereskedelmi kikötő volt már ezer esztendővel ezelőtt is. Körülbástyázott és sűrűn megostromolt gócpont észak, dél és nyugat között. Terjeszkedni vágyó kereskedő népek áhitott centruma. De zsidó hitközsége több száz évvel fiatalabb, mint híres tőzsdepalotája, amely nemcsak korban, de méretekben is talán a leghatalmasabb egész Európában. A zsidóság még nem nagy multa tekinthet vissza Dániában. Községeinek keletkezése a német zsidóság 150 év előtti asszimilációs mozgalmának korával esik egybe. A mendelssohni „Zeitgeist” tiszteletében nevelkedett fiatal német zsidó generáció táplálta az első bevándorlást és valami beszívargás történt a jobban konzervált nagy orosz zsidó medencéből is. Alig néhány nemzedék és a dániai zsidóság fejlődési vonala erősen lefelé mutat. A szaporodás, az új időknek megfelelően, csekély, még a halandóságot sem tudja ellensúlyozni. Az „egyke” is legtöbbszörre vegyesházasságból születik. Itt a felvilágosodottabb északon nem járja a közmondás, melyet pár nappal előbb a vallási szektákban uszó Hollandiában többször hallottam:

*Twee geloven op een kussen
Slaapt de duivel tussen.*

*„Két vallás egy párnán —
Az ördög alszik közöttük.”*

Dániában össze-vissza házasodtak a felekezetek és így magától lemorzsolódtak a zsidóság felső rétegei. Még csak nem is kellett kikeresztelkedni. Nem üldözték a zsidókat a vallásuk miatt, ellenkezőleg, megette őket a liberalizmus. Pedig ugyancsak próbálkoztak „a hit mélyítésé-

vel”, „női istentiszteletekkel”, „ünnepélyes konfirmációkkal” és hasonló póttápszerekkel, amelyek mellett azonban a zsidóság szépen elcsenevészesedett. Még két évvel ezelőtt nem adhatott össze pap egy házaspárt, ha nem mutattak fel „konfirmációs bizonyítványt.” Törvény volt erről. A kopenhágai főrabbi, a budapesti származású kitűnő dr. Friediger, ma sem esket ilyen bizonyítvány nélkül, de minden dicséretreméltó buzgóságával sem tudja a megoldás végzetes folyamatát feltartóztatni.

Mikor belépek szép paróchiájába, éppen a konfirmációs okmányok kiállításán dolgozik a finomlelkű tisztelendő asszonnyal együtt. Elragadtatással magyarázza a szép szimbolumokat:

— Látja, itt a pálma köröskörül a keleti eredet szimboluma, fönt a tizparancsolat, a remény horgonya és az istenszeretet ígéje, lent a béke, a szorgalom jelképei. Ide pedig beírjuk azt a bibliai jelmondatot, amelyet a konfirmálandó élete vezérfonalául kiválasztott.

— Hiszen akkor már az is nagyszerű eredmény — konstátálom örömmel — hogy az illető fiú vagy leány a konfirmáció előtt áttanulmányozza az egész Szentírást, hogy kiválassza magának a felfogásának, gondolkodásának és temperamentumának megfelelő jelmondatot!

A főrabbi kedvesen mosolyog naivságon és elem tesz egy kis füzetet, amelyben dán fordításban összeállította néhány lapon a leginkább szóbajöhető bibliai idézeteket. A konfirmálandónak nem kell tehát sokat kutatnia és fáradnia, csak át kell futnia ezt a pár lapot.

— Nekem az a feladat jutott — mondja dr. Friediger — hogy mentsem azt, ami menthető. Megpróbálok tenni mindent, amit lehet. Tessék csak eljönni holnap a zsinagógába. Több mint ezer ember nézi végig a konfirmációt. Előzőleg megvolt a vizsga. Az anyag itt van ebben a tankönyvben: „Laerbog i den jødiske Religion”, amelyet szintén én írtam. Amint látja, rövid összefoglalása a zsidóság lényegének, eszméinek, szertartásainak. A levizsgázottakat nagy ünnepélyességgel avatjuk a zsinagógában.

Én tudom, hogy ez gyenge orvosság a nagy baj ellen, de krónikus betegséget nem lehet máról holnapra gyógyítani és a mi problémánk tulajdonképpen az egész európai zsidóság problémája.

— Ma délelőtt — folytatja — nagyon szomorú funkcióm volt. Aalborgban voltam, ahol *átadtam a zsinagógát a községnek.*

— És mi a szomorúság ebben?

— Ön félreértett. Aalborgban szép zsidó hitközség volt, szép zsinagógával. Aztán sorvadni kezdett, végül feloszlott, eltűnt és a zsinagógának nem maradt gazdája. Most künn voltam, *átadtuk a hatóságnak, amely városi levéltárat csinál a zsinagógából.* Így legalább megóvjuk Isten házát méltatlanabb sülyedéstől.

— Az első ilyen eset volt ez?

— Sajnos, nem az első és nem is második. Gyászéneket lehetne írni az ilyen esetekről . . .

— És milyen a helyzet itt Kopenhágában?

— A vidékről való beszivódás ellensúlyozza egyelőre a fogyást. Tessék elhinni, nem rossz zsidók. Elsősorban jószívűek. A háború alatt rengeteg jót tettek zsidó testvéreikkel. Az én elődömnél, Simonsen professzornál és itt is valóságos nemzetközi fogolykutató iroda volt. *Heymann* úr, ki részt vesz a *Múlt és Jövő* szentföldi társasutazásában, egész élelmiszervonattal vitt Oroszország szegény éhező zsidóinak. A legmagasabb pozícióban levő államférfiak, egyetemi professzorok nem tagadják zsidó voltukat, *Georg Brandes* fivére, *Eduard*, a volt pénzügyminiszter *Jesajást* fordította költői dán nyelvre, *Henrikes* kuriai bíró, a hitközség alelnöke, *Carl Julius Solomon*, a baktériumok világhírű kutatója és felfedezője is szívesen vesz részt nálunk, *prof. Friederica* egyet. tanár a jeruzsálemi egy. könyvtár támogatására alakult bizottságban tevékenykedik, szintűg *Hanover*, a mezőgazda-

sági főiskola professzora. A ritus kérdéseitől persze távol állanak. Itt a kis könyvecském: *„Den jødiske Schæchting“*. A rituális saktolás védelmére írtam, melyet Skandináviában veszély fenyeget az „állatvédelmi törvény“ részéről. Tudom, hogy legtöbben mosolyognak rajtam, hogy ilyen dolgokkal bibelődöm.

— De vajjon ez az „állatvédelmi“ saktolási tilalom nincs-e germán rokonságban a bajorországgal, melynek nem annyira „állatvédelem“, mint inkább zsidóságelleni védelem a célja?

— Isten ments! A skandináv népek nem ismernek ilyesmit, a dán állam pedig demokratikus teljesen. Az én kis leányom együtt jár iskolába hercegnőkkel, nincs semmi különbség.

— Mennyi zsidó van egész Dániában?

— Körülbelül hatezer és ennek nagyobb része a fővárosban lakik.

— No látja, Főtisztelendő Uram, Kopenhágában úgy tudom már a 19. század legelején több mint kétezer zsidó élt, Budapesten azóta a zsidóság lélekszáma meghuszonötszörösödött, ha Kopenhágában ugyanez történt volna és ma ötvenezer zsidó lakna benne, bizonyos, itt is volna antiszemitizmus. Ami meg a demokráciát illeti, ma hivatalos voltam a *„Føraars udstillingen“* (Frühjahrs-Ausstellung) megnyitóján és míg a kiállítást megnyitó trónörökös kíséretével és a sajtó képviselőivel végignézte a tárlatot, künn rendőrkordon tartotta megszállva a bejáratokat, nehogy a bebocsátásra várakozó közönség csak a fenség autójához is közeledjék.

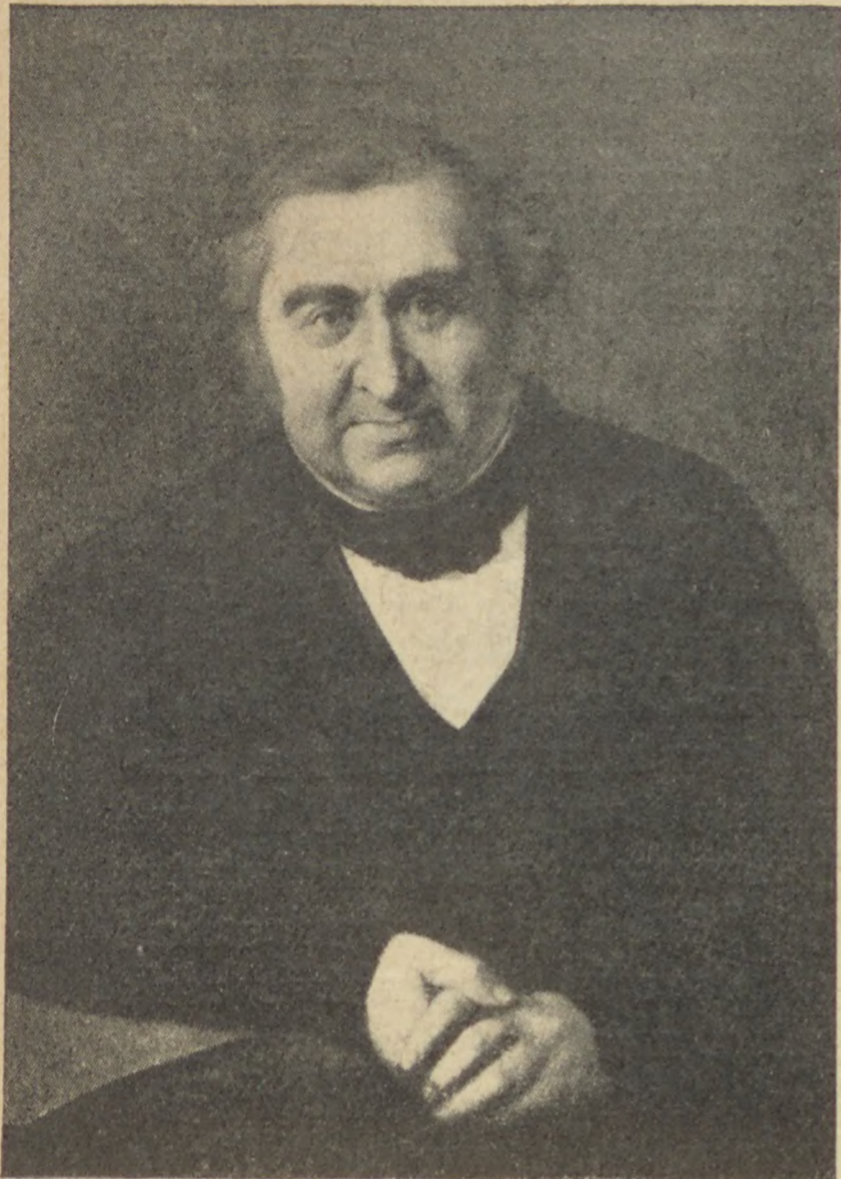
Másnap korán reggel elindultunk dr. Friediger főrabbiával a zsidó iskolák megtekintésére, amelyek majdnem másfélévszázad történetébe kapcsolják bele évi jelentéseiket. Az egyiket *1917-ben teljes újjáépítették.* Meglepődve állok meg az évszám előtt. Eszembe jut, ugyanekkor nálunk Budapesten harcolnunk kellett, hogy a félbemaradt zsidó gimnázium téglafaltömbjét ne adják el véglegesen. Persze itt lehetett építeni. Itt nem volt se háború, se hadikölcsön, se infláció, se devalváció. Itt nem lett a nagy alapítványokból papirrongy, dusan volt fedezet mindenre. A nagyobbik meglepetés azonban bent várt reám. Gyönyörű szokás a „Morgengesang“. A gyermekek a tornaterembe gyülekeznek bevezető karénekre. Az igazgató diktálja, hogy *semá jiszrael* és *„adon olám“* legyen a „műsor“. És ahogy ezeket a héber szavakat kiejti, olyan idegenszerűnek tűnik előttem. A főrabbi úr aztán felvilágosít, hogy *a zsidó iskola igazgatója nem zsidó, sőt a tanítók és tanítónők sem zsidók!*

— Nincsenek, sajnos, zsidó tanítók. Igyekeztem egyeseket reábeszélni, hogy pedagógiai pályára menjenek. Ujabban akad is már egy-kettő. Örülök, hogy legalább a hittant lehet zsidó tanerővel ellátni.

Az iskola maga egyébként a legmodernebb

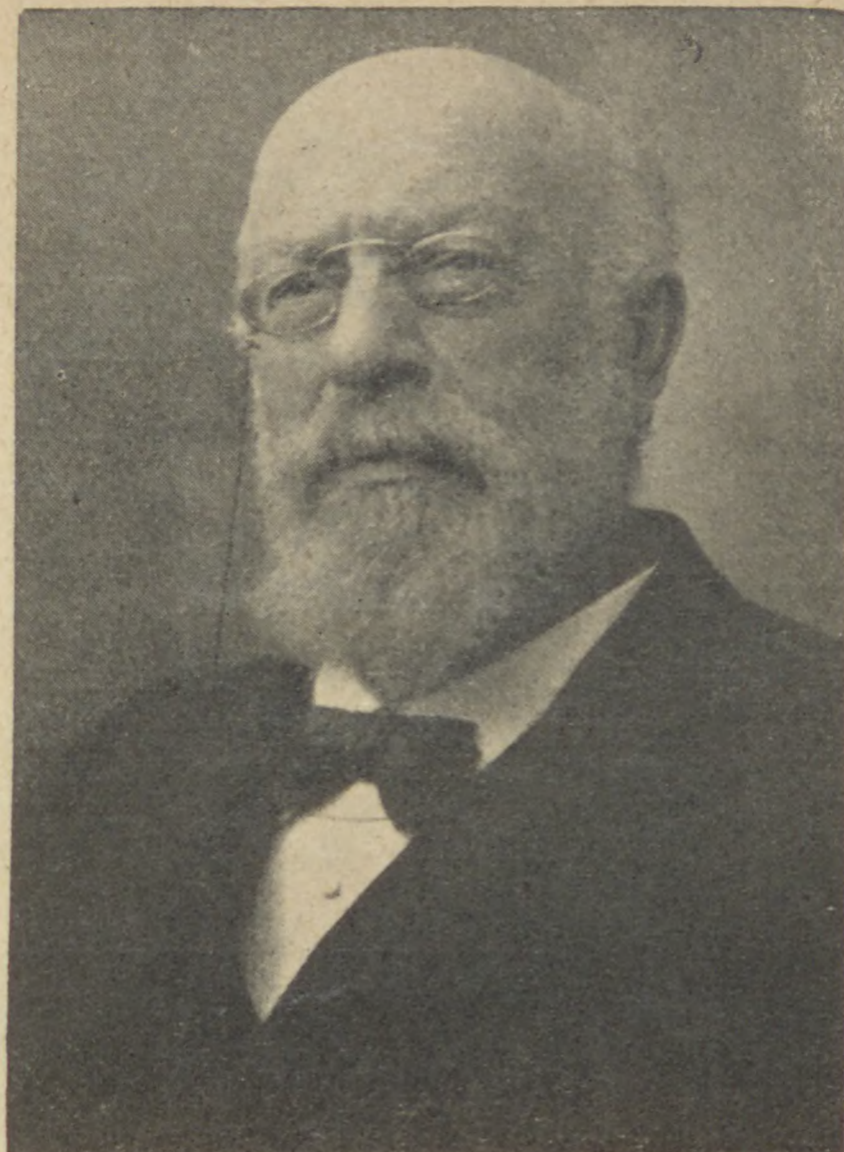
Dán zsidó leánykonfirmációs oklevél

Natanson, a kopenhágai zsidó iskola alapítója

Dr. Friediger kopenhágai főrabbi

Prof. Simonsen volt kopenhágai főrabbi

pedagógiai vívmányokkal van felszerelve. Egyes osztályokban kis télikert ültetésre, ápolásra. Szép nagy moziterem. Az alsóbb osztályokban kis ágyak húzhatók ki a falból, hogy a gyorsabban elfáradó gyermekek lefeküdhessenek pihenni. A felsőbb osztályok számára teljes konyhafelszerelés főzőórákra. Családokba osztva végzik a lányok a háztartási teendőket, a főzést, mosogatást, terítést az egész osztály számára. És maguk varrják a ruhájukat is. Nagy szerepet játszik a „Gesangspiel“, az énekjáték mindenféle fajtája a dán nemzeti játéktól a „Wya-Wua, Wampa“ indián játékgig, mind kitűnő zenekísérettel. Szó sincs róla, a VI. Friederik leányának védelmébe ajánlott „Caroline-Skolen“ méltó a humanista hercegnő nevéhez és a Fri skolen for drengebörn af den Mosaiske Tro“ a „Mózesvallású fiúk szabad iskolája“ is méltó a nagy alapítók, Natanson, Hofrad David Amsel Meyer stb. hagyományaihoz. Ezek az iskolák is segítenek némileg „menteni a menthetőt.“

Benézünk a főrabbi úrral a nagy templomba is. Ujítás és pénz- és villanybőségre vall, hogy minden egyes ülés előtt külön villanygyertya van felszerelve. (Szerencsére ritkán kerül használatra.) Amint bő alapítványi pénzekről s jó zsidó szivekről beszélnek a központi fűtéssel és minden kényelemmel ellátott ingyen-lakások a „Meyers Minde“-ben, amely szintén már több mint 100 éves.

És benézünk rövid időre a hitközség házába is, ahol éppen a segélyügyeket intézik. Vannak szegények, kik 140 dán korona havi segélyt kapnak, ami magyarul körülbelül három milliót jelent és nem csak „segély“-nek, de igazgatói

fizetésnek is beillenek. A magyar származású Fischer titkár jó szívvel végzi munkáját. Pár percre félbeszakítja, kinyit egy nagy Wertheim-szekrényt, kivesz egy hatalmas foliot és mutatja: Ez az Erbschaftsamt anyakönyve! A hitközség vette át azelőtt hivatalosan az örökségeket és adta át az illetékeseknek. Itt van Brandes ükapjának Menachem Mendel Brandesnek (Magyarországból vándorolt be) hagyatéki jegyzéke. Nem volt túl nagy. De úgy látszik annál nagyobb lehetett a szellemi örökség. Milyen pontos könyvelés a zsidó betűkkel, tessék csak megnézni. 1770-ből הוצאה הכנסה Bevétel-kiadás. Csak 10% örökségadó volt le a hitközség. És milyen érdekes egy tétel ez itt: לרופא דע מעצא י"ש De-Mezzo orvosnak már a hagyatékából kifizetett honorárium és a név mellett י"ש „jémach semó“ „töröltessék ki a neve“. Tudniillik kikeresztelkedett zsidó volt.

A hitközség házában, a tanácsterem mellett van egy kis zsidó muzeum. A dán zsidóság multjának relikviái. Régi rabbik arcképei, megválasztásuk királyi megerősítései, zsinagógiai ereklyék, emlékek stb. És én valahogyan úgy éreztem, hogy a dán zsidóság a maga egészében feltartóztatlanul halad a tanácsteremből — a muzeumba. Mondják, hogy egy orosz zsidó menekült a háború alatti sirva fakadt, amikor a kopenhágai hitközségi irodába ment a lépcsőházból talmud-ének ütötte meg a fülét. Kiderült, hogy a hitközségi ingyenlakásokba elhelyezett másik orosz zsidó menekült talmud-éneke volt. Grammofonlemezekbe kell gyűjteni gyorsan minden zsidó hangot Dániában és elhelyezni a muzeumba, mielőtt teljesen elvész . . .

II.

Az Ember tragédiájának héber kiadójánál. — Aki két millió dollárt áldozott a héber irodalomra. — Brandes megtérése. — Zunz kanári madara. — Prof. Simonsen főrabbi és a dán király.

Kopenhágen, Kjöbenhavn, Kapmannhafen, világkereskedelmi szabad kikötő. Ennek köszönhetem, hogy éppen Dánia fővárosában, hol ujjainkon (és talán elegendőek az egyik kéz ujjai is) olvashatjuk össze a héberül tudókat, kereshettem fel azt a férfit, aki minden túlzás nélkül mondható, új korszakot alkotott a héber könyvkiadás terén. A világirodalom klasszikusai-

Stybel a feleségével

nak héber fordításban való bemutatását, modern héber írók, költők, tudósok egyes és összegyűjtött műveinek impozáns köntösben való megjelenését, a legmagasabb színvonalú héber folyóirat ezeroldalas számainak pazar kiállítását a varsói *Abrahám József Stybel* tette lehetővé, teljesen önzetlenül, mint a legszerényebb szolgája a nagy ideálnak, hogy a héber irodalom felvirágoztatása párhuzamosan haladjon a zsidó renaissance lendületével. A lengyel-zsidó kereskedőnek a kopenhágai kikötőben veszteglő hajói nem héber könyvek garmadáival vannak telepakva, amiket a világ minden részébe innen irányítanak. A héber irodalmat Stybel olyan szent nemzeti vagyonnak tekinti, amivel kereskedni nem szabad. Erre csak áhitattal áldozni

lehet. A héber könyvkiadásra centrumokat állított fel Jeruzsálemben és Newyorkban, Lipszében és Londonban, Varsóban és Párisban és a zsidó életnek számos nagy központjában. Hogy mennyi pénzt emésztenek fel ezek a héber könyvkiadások, nem érdekelte. Mindaddig, amíg hajóinak cipő-, bőr- és talprakományai — fedezetet nyújtanak.

Éppen ez év elején lett tiz esztendeje, hogy Stybel könyvkiadó „vállalat”-át megalapította. A héber sajtó sokat foglalkozott a jubiláris évfordulóval. Ben-Cijon Catz leírta a „Hacefira” (Virradat) varsói napilapban a kezdet napjainak romantikus hangulatát. A háború alatt Nikolaj Nikolajevics nagyherceg megtiltotta a héber betűt, nehogy „kémkedést” folytassanak vele. A „sziderlit”, a héber imakönyvet is csak titokban, fotográfiai uton merték sokszorosítani. Enyhült a helyzet és legalább Moszkvában, amely a fronttól távolra esik, megengedik a héber *könyv* kiadását. De Moszkvában nem szabad lakni zsidónak, csak ha privilegiumos, „diplomás” stb. Véletlenül Ben-Cion Catz felesége „diplomás” és így lakhatási engedélyt kap a cár szent városában. Megindul a „Haam” (A nép) „*könyv*” alakban. Minden szám más címet kap, „Kól Haam” (Népszava), „Cháje Haam” (Népelet), „Héd Haam” (Népvisszhang) stb. Észreveszik a lapkiadási tilalom kijátszását és ezt is betiltják. Vergődés, vajudás volt ez minden anyagi eszköz híján. Ekkor megjelent nálam — írja Ben-Cion Catz — egy teljesen ismeretlen fiatalember. Bemutatkozott. Stybel kereskedő. Tenni kellene valamit a héber irodalomért, mondotta. Ki kell járni minden áron az engedélyt és megindítani egy nagy folyóiratot, ő gondoskodna a fenntartásáról. Én már sokat csalódtam az amolyan „mecenások”-ban, akik nagyokat szeretnek ígérni és ha megvalósításra kerül a sor, szép kifogásokkal huzva-halogatva visszavonulnak. Most sem vettem a dolgot komolyan és hogy elriasztó nagy összeget mondjak az ismeretlen új irodalom-pártolónak, hanyagul hozzávettem: „*Erre legalább százezer aranyrubelt kellene áldozni! És olyan örült nem akad.*” Csinálja csak meg a programot, holnap újra eljövök. Én nem csináltam semmit. Ellenben Stybel másnap pontosan beállított, ámulatomra átnyújtott egy 100.000 rubelről szóló csekket és szerényen kérdi, kész-e a program? Elszégyeltem magam. Stybel ezután mindennapi vendégem volt. Mindig új tervekkel jött. „*Hadajog*”, „*A halász*” legyen a címe az új vállalatnak, amely kihalássza a világirodalom tengeréből a legdrágább gyöngyöket és a héber irodalom közkincsévé teszi. Minden nap bővült a program és Stybel egyre türelmetlenebb lett. Én csitítottam: a zsidó nép oly soká várt megváltójára, várhat még egy pár napig. Aztán meg az ilyen túl nagy programhoz egy millió rubel kellene. Örült-

ség! Másnap Stybel bankfolyószámlát nyitott egy millió rubellel a héber könyvkiadónak. Kért, utazzam Pétervárra és beszéljem reá Csernichovszkyt, hogy hagyja abba orvosi praxisát és szentelje magát teljesen Homeros és Shakespeare héber fordításának, ő, Stybel gondoskodik majd róla, sőt előre letesz egy banknál a nevére olyan összeget, mely mindenkorra biztosítja kényelmes megélhetését. Folyton sürgette Stybel, küldjek a héber íróknak minél több „előleget”, hogy nyugodtan dolgozhassanak, a legnagyobbakat hívjam meg Moszkvába, majd ő gondoskodik nemcsak lakhatási engedélyükről, de lakásukról is, mindenükről. Meg kell indítani a munkát, nagy nyomdát szervezni, a műveket kiosztani stb., stb. Magamban restelkedtem, hogy héber író létemre nem tudok lépést tartani ennek az egyszerű kereskedőnek heves buzgalomával, lángoló lelkesedésével.

Dús Eldorádója volt Moszkvában a héber irodalomnak. Stybel megvette egy mágnás birtokát a főváros mellett és az olasz renaissance főurainak fejedelmi bőkezűségével vendégelte meg a legnagyobb írókat, művészeket. Itt olvasta fel Ansky kéziratból az ő *Dybukját*, David Frischmann kissé szkeptikusan hallgatja és Leonid Pasternak professzor, a moszkvai festőakadémia professzora skiccelte és festette az „udvari élet” történeti jeleneteit. Egyszerre csak kitört a forradalom és felborított mindent. A gazdag zsidóknak menekülniök kellett a szovjet elől. A kommunista „cseka” jobban üldözte a hébert, mint Nikolaj Nikolajevics nagyherceg. A nyomdát lefoglalták a vörösök és a héber betűkből puskagolyókat öntöttek. Stybel vagyonának egy részét átmentette Amerikába és itt folytatta a könyvkiadást, rengeteg összeget áldozva.

Közben jött a nagy gazdasági összeomlás, de Stybelnek legfőbb gondja az volt, hogy kihozza diplomáciai uton az Oroszországban rekedt héber kéziratokat. A határon — meséli Ben-Cijon Catz — mindenki gyanakvó szemmel nézett reám. Senki sem hitte, hogy a diplomáciai pecsétekkel hétszer lepecsételt szekrényekben, miket magammal cipelek, csakugyan héber írók kézíratai rejlenek és nem részvények vagy valuták . . .

Elmondom Stybelnek, milyen feltűnést keltett nálunk Magyarországon *Az ember tragédiája* héber fordítása.

— Én is el vagyok ragadtatva tőle — mondja Stybel. — És a fordítóját, Hameirit is nagy költőnek tartom. Bár meg lehetne már valószínűsíteni az egész programot!

— Hogyan jutott az elhatározáshoz, hogy a héber irodalomért annyit áldozzon?

— Gyermekekoromban mindig arról álmodtam, ha Isten egyszer gazdaggá tesz, gazdaggá fogom tenni a héber irodalmat. Hát ahogy

a háborus szállításokból vagyonhoz jutottam, siettem teljesíteni fogadalmamat.

— És ki volt legkedvesebb írója?

— Michra József *Berdicsevszky*. Valósággal imádtam. És ma is azt hiszem, hogy a kor még nem érett eléggé az ő művei megértésére, de a jövő az övé. Én valóságos szentnek tiszteltem őt életében is, nemcsak most halála után. Mikor Berlinben találkoztunk (ő is Oroszországból menekült a többi héber írókkal együtt), nagyon fájt nekem, hogy ennek a nagy írónak és nagy embernek nincs meg a kellő nyugalma az alkotáshoz. „Írjon nekem egy könyvet!”, szoltam hozzá, megfizetem előre! „Ez nagyon drága multság lesz” — felelte durcásan. — Én olcsón nem dolgozom. „A honorárium az lehet, amit akar”, faggattam. „Hát *milla b'széla*” — dacoskodott, „minden szó egy aranyárka!” „Rendben van!” — feleltem ujjongva, hogy sikerült ezt a nagy alkotót apátiájából kiemelni.

Stybel dolgozószobájában

Én gyorsan utána számítom, mibe is kerülhetett Stybelnek ez a gavallériája. Egy sor 8 szó, egy oldal 35 sor, egy ív 16 oldal stb.

— Hiszen ez több mint ezer dollár ívenként! A mi pénzünkben több mint 70 millió korona! Ekkora honoráriumot sem Jókai, sem France, sem Shaw nem kaphatott soha!

— Nos és? — feleli Stybel önérzetesen. — Egy Berdicsevszky szerintem többet érdemel! Mikor megszereztem tőle összes műveinek kiadását és kérdezte, mik a feltételek, azt mondtam neki: *Csinálja meg a szerződést és én láthatlanul aláírom!* Így is történt.

És Stybel büszkén nyitja ki a könyvszekrényt és mutatja a 21 kötet Berdicsevszkyt finom egész bőrkötésben.

— Ez az én örömöm. Ami pénzt kiadtam a héber könyvekre, nem sajnálom. Mikor Amerikában bekövetkezett az én szakmámban a nagy „krach” és nekem rádiósürgönyökkel kellett visszarendelnem a hajórakományokat eredeti

helyükre és csakhamar kiszámítottam, hogy az áru a hirtelen árcsökkenés folytán már a hajó fuvardíjait sem fedezi és így *öt millió dollár uszott el*, vagy inkább sülyedt el végleg, a legjobban az fájt, hogy nem fogok tudni annyit tenni a héber irodalomért, mint eddig . . .

— És mennyi „uszott el” a héber irodalomra?

— *Több mint két millió dollár.* De ez nem sülyedt el! Ez él és élni fog. Csak az bántott nagyon, ha egyesek pénzt vettek fel és nem alkottak semmit. Amerikában bemutattak nekem egy ifjú tudóst, aki a héber matematikával foglalkozik. Megbíztam, írja meg *a héber matematika történetét*. Hogy nyugodtan feladatának szentelhesse életét, havi 300 dollár apanáget utaltam ki neki. Három év telt el és nem jött kézirat. Mikor újra Amerikába kerültem, elmentem hozzá. „Hol a kézirat? „Eddig csak a rengeteg anyagot gyűjtöttem össze” — felelte. „És hol az összegyűjtött anyag?” — kértem türelmetlenül. Az ifjú tudós ujjával a homlokára mutatva feleli: „*Itt ni!*”

— Ez a „tréfa” eszerint több mint 10.000 dollárjába került önnek.

— No, nem olyan veszélyes az ügy. Sokszor magam is mulattam. Hallottam, hogy az egyik héber író, aki kitűnően tud angolul, a tőzsdén tölti az idejét, mert a könyvkiadás ekkor Oroszországban lehetetlen volt. Elmentem hozzá, *először életemben voltam ekkor tőzsdén*, kértem, fordítsa le *Dickenst* héberre, megfizetem előre több kötet árát. Nagynehezen rátukmáltam egy nagyobb előleget, de az író már nem lehetett ekkor a megszokott tőzsdétől elszakítani.

— Voltak itt-ott komolyabb esetek is — folytatja. — Még 1921-ben sürgőnyt kapok Accból, hogy *Jabotinsky*, akit akkor a palesztinai zsidó önvédelem fegyveres szervezése miatt az angolok börtönre ítélték, az accoi várban *Dante-t* fordítja héberre, küldjek erre előleget. Én azonnal átutaltam 500 angol fontot. *Jabotinsky* nemsokára kiszabadult, de nagy politikai elfoglaltsága miatt máig sem készült el a *Dante*-fordításból csak egy pár strófa.

— Kit szeret legjobban a héber költők közt?

— Ezt ön úgy is tudja. A mi közös drága barátunkat, *Csernichovskyt*. Ő jelezte nekem előre az ön idejövetelét Berlinből. *Csernichovsky* igazi vérbeli művész és amellet az megtestesült korrektség. És a legműveltebb humanista. Mikor *Frischmann*nak elmondottam, hogy őt bizzuk meg az *Ilias* és *Odysseus* fordításával, ujjongva mondotta: *Homeros és Csernichovsky — ez igazán Égben kötött házasság!* Hogy aztán később éppen a *Homeros* miatt annyira összekülönböztek, arról nem akarok beszélni. *Szegény Frischmann* már nem él . . .

— Csudálatos — mondom — ön *Stybel* úr oly közelségben élt az írókkal, megismerte sze-

mélyi fogyatékoságaikat — hiszen ők is emberek — és mégis semmit sem veszített az irodalom iránt való rajongásából.

— Elöttem a költő, az író, az alkotó művész még emberi fogyatékoságával is fölötte áll mindenkinek.

— Az írók társaságában töltött órák — mondja *Goslawa Stybel* asszony — a legkedvesebb emlékeink. Milyen bájos ember volt az öreg *Ansky!* Csupa lélek és kedély. Hogy megtréfált bennünket, fiatal leányokat, ő a *Dybuk* misztikus szerzője. Sokszor meg magába mélyedt az eszméletlenségig. Egyszer kimentünk az erdőbe gombát gyűjteni. Estefelé *Ansky* eltűnt. Kétségbeesetten kerestük mindenfelé. Hát ott állt az egyik hatalmas fa alatt és magába merülve énekelte a *Kol Nidret*. Mikor felocsudott és megpillantott minket, elpirult, mint egy gyerek.

— És *Brandessel* nem került összeköttetésbe itt Kopenhágában? — kérdelem.

— A legemlékezetesebb délutánom volt, amit nála töltöttem — lelkesedik *Stybel*. — Mikor telefonáltam neki, hogy fogadjon, azt felelte: „Ha az a célom, „zu sehen das grosse Tier”, kiméjlem meg, de ha komoly dolgom van vele, jöjjenek el pár percre. A „pár percből” pár óra lett. *Brandes* könnyekig meg volt hatva, hogy műveit le akarom fordítani héberre, (dr. *Ehrenpreis* stockholmi főrabbit bizztam meg vele). Töviről hegyire kikérdezett az új héber irodalom sorsáról, írókról, könyvekről, fájt neki, hogy nem tud héberül és hogy ilyen öregén eszmélt csak erre. Többször megszorította a kezemet és ismételten kérdezte: Csakugyan kereskedő vagyok-e, mert ő, akinek már sok dolga volt könyvkiadókkal, ezt nem hiszi.

— Volt-e *Simonsen* professzornál? — kérdi *Stybel*, bizonyára asszociáció révén az öreg *Brandes*re gondolván.

— Természetesen — feleltem — ha már pár héttel *Brandes* halála után jöttem Kopenhágába, legalább az öreg *Simonsent* életben találtam. Sőt jó egészségben. Nyolcvan esztendőn túl ilyen szellemi frissesség, ilyen hallatlanul precíz memoria valóságos természeti csoda.

— Akkor biztosan mutatta a híres könygyűjteményét. Tudja, hogy ez a legnagyobb magánkönyvtár a világon?

— Hogyne! Láttam a páratlan héber ösnyomtatványokat, a ritka kéziratokat és az öreg úr fáradhatatlan volt a mutogatásban.

— Elmondok róla egy nagyon kedves dolgot. Mikor először voltunk itt, csak átutazóban, persze meglátogattuk *Simonsent*. Mondottuk, hogy este már tovább is utazunk. Éjfél előtt indult a vonat. Egyszerre csak megjelenik a pályaudvaron az öreg professzor: „Tudtam, hogy a vonatvárásnál már nem zavarom önöket, azért jöttem ide visszaadni a vizitet. És utra valóul „Cédo lederech” elmesélek önöknek életemből két kis epizódot:

1. Mikor szeminarista voltam Breslauban, Guttman tanár, aki később apósom lett, ajánlólevelet adott a nagy Zunzhoz Berlinbe. Nagy megtiszteltetés volt, hogy a világhírű tudós fogadott engem, a diákot. Meghatottságtól remegve nyitottam be hozzá. Az ősz Zunz hosszú fehér fürteivel ott állt egy kalitka előtt és egy kanári madarat etetett. Vártam egy negyed óráig, egy fél óráig, már el is akartam menni, de a nagy mester intett, várjak csak, aztán tovább etette a kis madarat állva, elmerengve. Még egy fél óra telt el, míg végre az aggastyán megfordult, könnyesek voltak a szemei, megszólított: „Bocsánatot kérek, hogy oly sokáig megvárattam. De ez a kis madár kedvence volt boldogult feleségemnek, aki nem rég halt meg és azóta mindennap ebben az órában én etetem az elárvult kis jószágot és gondolok elhunyt élettársamra“.

2. A második dolog a következő: 1905-ben husvét előtt felriasztott az angol zsidók sürgönye. Megtudták, hogy Oroszországban pogrom készül. Kértek tehát, hogy menjek azonnal kihallgatásra a dán király őfelségéhez, aki nagybátyja az orosz cárnak, kérjem, hogy lépjen közbe. Glückstadt nevű hivem akkor bejáratos volt az udvarnál, felkerestem, hogy jelentkezünk együtt sürgős audienciára. A király azonnal fogadott. De mikor megtudta, miről van szó, kért, hogy ne kívánjuk ezt tőle, elvégre ő függ az orosz cártól és nem az ő tőle, hogyan szólhat bele az ő országa ügyeibe? Ekkor felálltam én, ma sem tudom, honnan vettem hozzá a bátorságot és ezt mondtam: Felség, mi elmegyünk most eredmény nélkül és néhány nap múlva Felséged reggel a kezébe veszi az ujságokat és olvasni fogja, hogy Oroszországban ennyi és ennyi zsidót öltek meg és Felséged önkéntelenül arra fog gondolni, hogy ezt a vérontást módjában lett volna megakadályozni s nem tette... Az agg királynak könnyek gyűltek a szemébe. Megígérte, hogy azonnal futárt küld Szentpétervárra. Harmadnapra rendelet jelent meg a cár hivatalos lapjában a zsidók védelmére és a husvét elmúlt pogrom nélkül . . .

Gyorsan teltek az órák Stybelék kopenhágai szalonjában a párolgó orosz szamovár mellett.

— Mik a további tervei, Stybel úr? — kérdeztem búcsuzáskor.

— Első sorban rendbe kell hoznom az üzletemet, hogy „a tyuk továbbra is tojja az aranytojásokat“ a héber költészet számára. Aztán reorganizálom a „Stybel Verlag“-ot Csernichovsky irodalmi és Pasternak művészeti vezetése alatt.

— Ez nagyszerű lesz — mondom — adja Isten, hogy sikerüljön és újból két millió dollárt áldozhasson a héber irodalomra. Miért ne legyen például héber Nobel-díj is?

— Helyes — ismétli Stybel — miért ne legyen héber Nobel-díj is?

Somlyó Zoltán:

A JÓ KERESZTÉNY . . .

*A műhelyben nap-nap után
izzadva fűrgén dolgozik.*

*A templomában ünnepen
Istenéhez imádkozik:*

a jó keresztény!

*Családjáér a tűzbe megy,
megbecsüli az asszonyát.
Kitart mellettük emberül
az egész életharcon át:*

a jó keresztény!

*Bosszúra nem hajtja szive,
nyakán, ha feszül az iga,
Tudja, hogy milyen mérgezett
tőr a galád politika:*

a jó keresztény!

*Mikor a sötét uccasort
zsidójaj korbácsolja fel,
szívérefájdalom szalad
és undorodva fordul el:*

a jó keresztény!

*Mindenkit, akit emberarc
díszít: egyformának tekint.
Nem ítél hebehurgyamód,
hamisan, bölcső s orr szerint:*

a jó keresztény!

*Ő jól tudja, hogy élni kell,
ha élni nem is mindig jó! . . .
Egyszóval akkurátusan
olyan, akár a jó zsidó:*

a jó keresztény!

Jubal, Tubalkajin, Jebel
bibliai szobra a kopenhágai Glyptothek előtt

Arthur Szyk (Páris) miniaturfestő

HILL GILLAND (PÁRIS): ARTHUR SZYK

A művész szól:

— A művészet kezdete a miniatűr, az illumináció volt. A festett pergament, az iniciálék színpompája — ezek a művészet könyvének első lapjai.

Mi megjegyeztük:

— A zsidóság az írás népe, tehát a könyvé is...

És folytatja a művész:

— Ők voltak a miniatűr mesterei. De tovább megyek. A festőművészet a zsidóságban gyökeredzik...

Arthur Szyk (Páris):
Anatol de Monzie francia miniszter miniaturarcképe

Szyk hite a zsidóság művészi missziójában talán túlzott — de a saját művészetébe vetett hitét igazolja az a példátlan visszhang, mely őt épp Franciaországban érte.

Párisi kiállítása meglepő eredménnyel zárult. Pedig zsidó és külföldi. És zsidótárgyú képei Kelet ragyogó színeiben pompáznak. Mese-szerű zsidó típus, a Szombat királynője és legszebb képei egyike a Jeruzsálem látképe. „A zsidók kivonulása Egyiptomból” háttérben a piramisok és hegyek halk tónusa kiemeli a keleti ruhák ragyogó színeit. Csodálatosan finom a marokkói pasa portréja és Monzie miniszter arcképe.

Szyk katalógusát Pierre Benoit, a nagy francia regényíró állította össze és a jövő férfainak egyike, A. de Monzie pajzsára emelte a művészt. S pajzsára emelte őt az egész művészi Franciaország. *Hagadája eredetijét a francia állam szerezte meg, hogy a palesztinai zsidó könyvtárnak ajándékozza.* Számos miniatűrjét a „Musée de Luxembourg” számára vásárolta meg az állam.

Szyk művészete kiegyenlített, harmónikus, amit modern, sőt zsidó művésznél ritkán láthatunk. Ez a szín és ecset által kifejezett harmónia Szyknél tudatos belső tulajdonság.

Az ő művészi felszabadulását magán viseli művészete. Féltő gonddal fest, mint a mult mesterei. Minden apróságot kihoz, mert örömét leli a témában.

De Monzie francia miniszter, akit a művész becéző szeretettel oly artisztikus beállításban festett meg, Szykról írt munkájában többek között a következőket mondja:

„Arthur Szyk orientális lirája szárnyaló fantáziája által sejtetlen magasságokba emelkedik.

Szyk művészetében az archaikus és naturalista irány találkozik. Modern, élő alakokat is stilizál, kiket in flagranti a nevetségesség pillanatában örökít meg irónjával, oly erővel és ugyanolyan tökéletességgel, mint miniatűrjeinek színes alakjait.

Riválisai mesterembernek bélyegzik. Legyen! De nagy mesterember áll itt előttünk, ama nagy családnak a sarja, melynek minden tagja mestermunkása a művészetnek, kik elárasztották csodálatos illusztrációikkal a világot, a vatikáni kéziratokkal a IX. és X. században és halhatatlan örökül ránk hagyták műveiket.

Ama nagy miniatűrművész leszármazottja áll előttünk, kiért királyok vetekedtek, hogy kezének munkája által emelkedjék dicsőségük.”

Igy ír Arthur Szykról Anatol de Monzie, Franciaország volt pénzügyminisztere, akit nemcsak mint fináncsenit becsülnek nagyra, hanem mint elsőrangú műgyűjtőt és műértőt is.

F. FÜRTH MARGIT: MALBIM

RABBI MÄIR LEIBIS BEN JECHIL MECHL

Patai Józsefnek, a Kabala költőjének.

eglehet, a gyerekek közül csak én vettem készpénznek a Messiás eljövételét. Mikor a széderestéken kinyitják az ajtót, én szívdobogást kaptam az illetődött, felcsigázott várakozástól, hogy most, most belép Éliás próféta.

Mély tisztelettel nyujtottam az ősz koldusnak a pénzt, amit édesanyám küldött ki velem és várakozásteljes kíváncsisággal lestem oldalvást, nem-e ő Éliás próféta? A legenda, amit most elmesélek, csak megerősített abban a hitemben, hogy ezek a nagyszakállú, tisztos öreg koldusok szentéletű emberek, titokzatos messzeségből jövők és oda távoznak.

I.

Szombat reggel reb Zálmen, a község sámesze, nyakát fázósan huzva gallérjába, megy a szűk, kanyargós utcán az elnökhöz jelenteni, hogy együtt van a minjan, jöhet a templomba az elnök úr.

Akihez a Szombat királynője beköszön, király az. De reb Zálmen nemcsak szombaton érezte királyi voltát. Papi leszarmazott lévén, úgy járt-kelt a városkában, mint valami száműzött herceg, vagy álruhás királyfi. Igaz, hogy apja már nem volt pap, csak metsző, de talán ez fokozta a nagypapai házból hozott büszkeséget koldusgóggé. Hányszor hallotta a szülői házban az apja keserű kifakadását:

— Mintha én nem tudnék annyit, mint ez az ő papjuk, ez a szajcher ivadék!

Bizonyos, hogy nem ezt a jövőt szánta reb Zálmennek, mikor a hires jesivákba küldte. Azonban a sok nélkülözés reb Zálment lázongóvá tette. A hajnali ima előtti tanuláshoz nem egyszer vetette oda a bóchertársainak, akik nemfizető létére is megtürték őt a diák-tanyán:

— Csak tanuljatok, tanuljatok. Te pap leszel, mert az apád is pap, a nagypád is. Te is tanulj, az apád majd beházasít egy papdinasztiába, teheti. S ha nem, úgy is megélsz. Én? Tanuljak, hogy nektek legyen saktertek, meg melamedetek?

De azért tanult reb Zálmen és tudott is annyit, hogy az eljegyzésén tórát mondhatott, mert mint „tanult” ember, „jó” családból házasodott. Azonban a sors üldözte s bármilyen üzletbe fogott, évek múltán sok lótás-futásnak ez eredménye újabb és újabb tönkremenés volt. De a gyerekek száma szaporodott s mivel enni kell, reb Zálmen végül boldog volt, mikor a

Arthur Szyk (Páris):

„Maasze b'rabbi Eliezer...”

(Hagadaillusztráció)

bukaresti hitközség sámesze lehetett. Azonban a boldogság muló s az övé végül egészen eltörpült egyre jobban elhatalmasodó keserősége mellett. Ez a keserűség lassan gyűlöletté fokozódott mindenki iránt, akivel dolga volt. S mivel a hitközségi elnökkel s a rabbival volt leggyakrabban találkozása, ő ellenük fordult a gyűlölete a legerősebben. Mit tehet azonban a sámesz?

Péntek este reb Zálmen is úr. Akihez a Szombatkirálynő beköszönt, király az, bizony. A szombati lámpa hét lángja s a rézgyertyatartók kettője mindmegannyi szives szombati üdvözlés... Felesége sápadt arca szigorúra merevedett ráncokkal hajlik az imakönyve fölé. Olyan elkinzott ez a fényesre mosdatott arc! Olyan sápadt! A gyerekek esetlen hosszú nad-

Arthur Szyk (Páris) A zsidók kivonulása Egyiptomból
Auszug der Juden aus Egypten (Hagada) (Originalgrösse)

rágokban, a kislányok ügyetlen kis ruhákban... és cipő . . . cipő nincs mindegyiknek a lábán s künn metszőn süvit az őszi szél.

Metsző őszi szél kavarta fel a poros utcára hullt faleveleket, amikor reb Zálmen kijött az elnök házából. A fülében csengett az elnök tréfás válasza:

— Hát tehetek én arról, hogy magának annyi gyereke van? És ha kilencvenkilenc unokája lesz, azokról is én gondoskodjam?

Reb Zálmen még megpróbálta elhessegetni kinos gondolatait. Szombat van! De szívében az üldözött zsoltára, zúgott:

„Uram, bosszúállásnak istene, bosszúállásnak istene jelenj meg!”

II.

Az elnöktől a paphoz kell mennie a samesznek a jelentéssel.

— Mintha nem jöhetne magától is a templomba — gondolja keserűen.

Szerencsére az utja megrövidül, mert a rabbi az ablaknál áll. Reb Zálmen meghajlik, köszön.

— Jó szombatot!

A rabbi nem mozdul, nem felel. Mélykék szeme, mintha nem látna, úgy néz. Reb Zálmenben felforr a düh.

— Tudhatná, mért jövök. Nem köszön, jó. Ez csak a samesz! De mért nem mozdul? Tán könyörögjek neki, hogy jöjjön a templomba?

Megfordult s ment vissza a templomba. A hívők abbahagyták a beszélgetést s a helyükre igyekeztek. Ha jön a samesz, jön a rabbi is mindjárt. Azonban hiába vártak. Az elnök indulatosan szólt a sameszre:

— Reb Zálmen, volt a rabbinál?

— Mért ne lettem volna?

— Akkor menjen még egyszer.

Reb Zálmen ment.

Akkor már nem állt rabbi Mäir az ablaknál, ahová eredetileg csakugyan azért ment, hogy lássa, ha a samesz jön. De mire az ablakhoz ért, elfelejtkezett sameszről, községről, — urrá lett fölötte ismét a szorongó, különös érzés, amire ezen a szombaton ébredt. Nem volt új vendég ez nála. Földi vándorlásának minden új állomásánál jelentkezett ez a nagy feszültség, ez a felcsigázottság és ez a vágy, hogy oszoljon már ez a gondolatokat elfátyolozó érzésroham. Ennek az állapotnak a következése volt ifjúkori házassága és később a válása is. Jól tette? nem jól tette? Késő a töprengés: Mózesnek volt-e igaza, aki, mikor a Sechina közelségében élt, úgy élt a felesége mellett, mintha az holmi tilalmas kusita nő lett volna, — vagy Mirjamnak volt-e igaza, aki ezért szemrehányással illette Mózeszt? Az elválás után engedett a feszültség és ő tudott írni és megírta és befejezte első nagy munkáját.

Aztán, később, belehasított a lelkiismeretfurdalás: mi pótolhatja ifjúságod élettársát? S ha civódás volt is az élet mellette? Mirjamnak volna igaza? Az Alkotó közelségébe jutottál, — jó! Az Alkotót közelítéd, ha úgy élsz, mint tökéletes ember! Ember vagy! Éljen teljes emberi életet . . . Az eldobott asszony megtalálta másutt az élete folytatását és rabbi Mäir is megkísérelte mással újra az életet. Nyugtalan teste más városba vándorolt és nyugtalan lelke újabb feszültség megoldását kereste.

Azt hitte, megtalálta. De súlyosan nehezedett rá Isten keze. Év évet követett s a tizgyerek közül csupán egy maradt életben. Az asszony, az asszony is utánuk ment. És rabbi Mäir már annak sem tudott örülni, ha oszlott az érzés és fátyol burka és rohanvást jövő gondolatait megörökítette.

Reb Zálmen benyitott, csendben, halkán, megállt és várt. Lefojtotta lázadozását és némán állt. Úgy érezte, ha szól, ha csak egy hang kiszorul a torkán, utána tódul bensőjének minden forrongó dühe.

— Még csak nem is köszön vissza? Ki ő? Mi ő? Ki ismerte az apját? Ki hallott a nagyapjáról? És én szolongassam, mint valami bálványt!

Végre is egyet rántott a vállán.

— Itt voltam, eljöttem. Megtettem a kötelességemet.

S csendben, ahogy jött, kifordult az ajtón.

Rabbi Mäir koraosz fejét tenyerébe hajtva, magába sülyedt. Bujdosó lélek bujdosó testben. A galuth ez. A testén át átéli Izrael népi hontalanságát. Mi nagyobb: a közös nagy fájdalom, vagy az ő nagy vergődése? Semmi nem nagy és semmi nem kicsi. A résznek fáj az egész osztályrésze s az egész ilyen fájó részekből áll. Egységes szellem hatja át a mindenséget minden jelenség minden változatánál. Mert az Alkotó Egy . . .

Rabbi Mäir felállt és nyitott szemmel szét-néz.

Valóban, ideje volna a reggeli Semát imádkozni. Mi az, hogy a samesz még nem jön? Az imént, mintha ajtócsukódás neszelt volna el hozzá. Figyelt. Csönd. Csönd. Senki nem zavarja. Különös, különös, hogy a samesz nem jön. Különös szombat reggel ez. Különös találkozás ez külső és belső rendellenességeknek. Újabb fordulása lesz a sorsának?

Az elnök összevont szemöldökkel várta a sameszt.

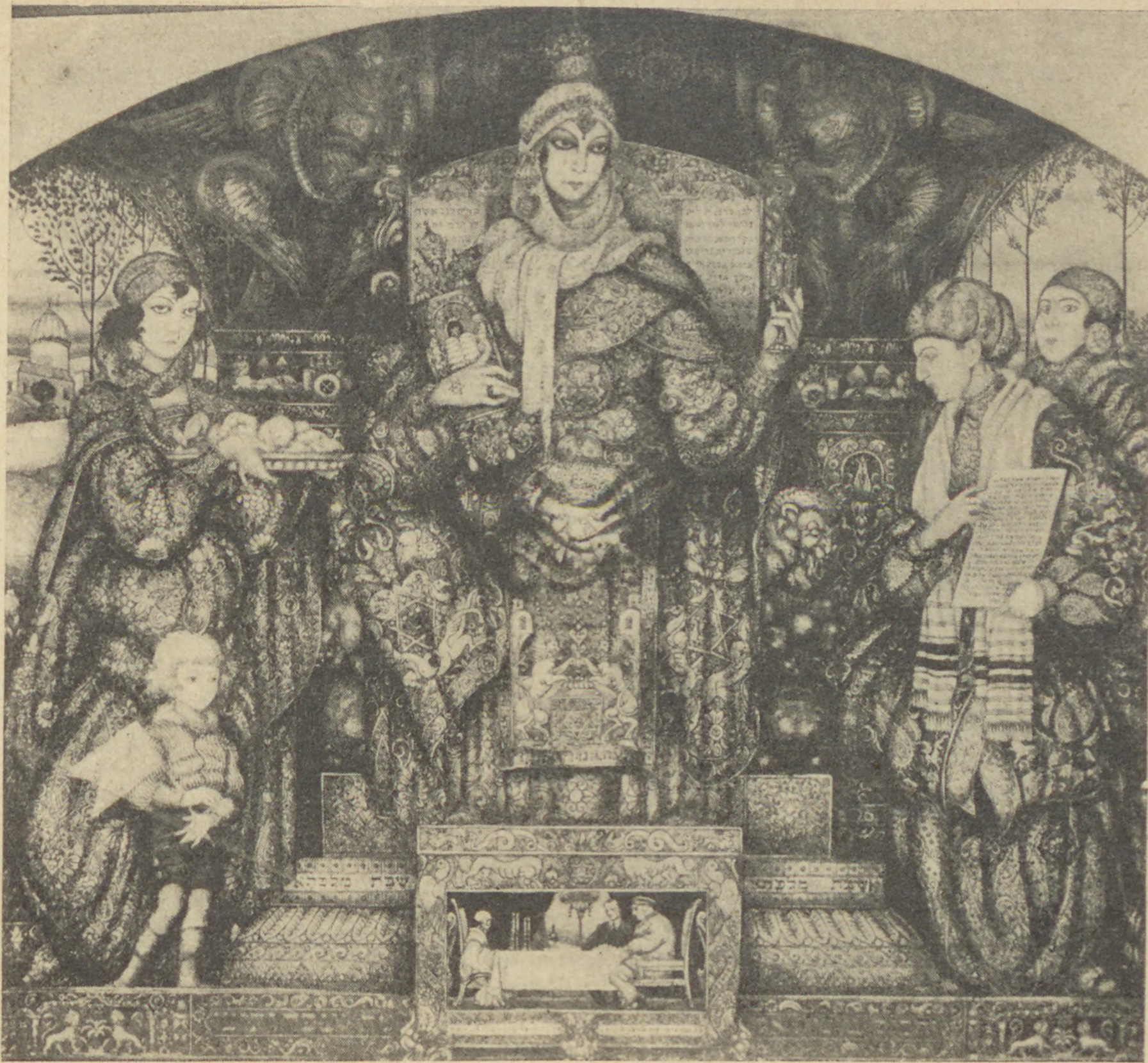
— Hol a rabbi?

— Nem jön — felelte kurtán reb Zálmen.

— Miért?

— Hát honnan tudjam azt én? Nem vagyok én Salamon, a király, hogy mindenki gondolatát tudjam.

Az elnök sötét arccal nyitott be a rabbihoz.

Arthur Szyk (Páris):

Szombat királynő

Königin Sabbath

— Mi az rabbi, hogy nem jön a templomba?
— mondta fojtott felháborodással s csak aztán mormolta — jó szombatot!

Már együtt van a minjan? Mért nem jött reb Zálmen?

— Eh! Kétszer is itt volt.

— Itt volt? Én nem láttam.

— Bizonyos, hogy én kétszer küldtem s ő azt mondja, volt.

Rabbi Mäir mélykék szeme nyíltan tűzött az elnök szúrós szeme közé.

— Reb Zálmen a szemembe merné mondani, hogy kétszer volt értem? Majd meglátjuk. Most menjünk imádkozni.

— Nem ilyen egyszerű dolog ez, rabbi. A község méltán érezheti magát megbántva most, mert reb Zálmen kétszer is itt járt s a rabbi minden megokolás nélkül egyszerűen nem jött... Ezt előbb tisztázni kell.

Rabbi Mäir elképedve bamult az elnökre. Így is lehet?

— Ám jó. Jöjjön reb Zálmen s mondja a szemembe.

Az elnök magából kikelve rohant a sameszért. Jövet nem vesztegetett sok szót az ügy tisztázására. Egy gondolat fütötte: most véget vet a sok bosszúságnak. Hol a rabbi kivánságait kellett a községgel megértetni, hol

a samesz hirei tüzelték valaki ellen. Most itt az alkalom az egyiktől megszabadulni.

Rabbi Mäir szeretett volna utána szólni: hagyja, oly mindegy az egész ügy. Fontos, hogy imádkozzunk. Vágyott a templom áhitatára, az ima szárnyain Istenhez emelkedni. Istenéhez, akinek ő papja valóban. Ezek a balga emberek azt hiszik, hogy rabbi Mäir az ő papjuk. Ha belátnák, hogy ő azért pap, mert Istenhez vágyik! Boldog Mózes, mi Mesterünk. Negyven napig lehetett távol a tábor zshivajától, az emberektől, akik köznapi vitáikba minduntalan belevonták. Magukhoz akarták huzni, le, egy szintre velük. De Mózes felemelkedett, az Isten közelébe, boldog, irigyelt Mózes! De „mikor látá a nép, hogy késik a hegyről leszállni, egybegyüle Áron ellen.” — „És mikor közeledett volna a táborhoz, látá a borjut és felgerjede haragja” . . .

Rabbi Mäirben égett a vágy az imádkozás, a magába vonulás, az Istenhez emelkedés után. Felfokozott alkotni akarását heves teremtő látát a szombat pihenést parancsoló szentsége visszájára fordította és most csak csöndet és imádkozást áhitott. De jött az elnök és reb Zálmen. Rabbi Mäir felállt és némán nézett végig rajtuk. Látta a rosszindulatot a samesz szemében és az elnök részvétlen hidegségét is érezte. Tudta, hogy hiábavaló itt a szó, de végre is szólni kell, mert másképp nem tisztulhat semmi.

Arthur Szyk (Páris): Az ismeretlen lovag megmenti Rabbenu Tamot
Rettung des Rabbenu Tam durch den unbekannten Ritter
Eredeti nagyság Originalgröße

- Reb Zálmen, volt itt értem?
— No, hát nem voltam?
— Reb Zálmen, itt volt értem kétszer?
— De mennyire kétszer!

Rabbi Mäir előtt elsötétült a világ
Mikor indulata lecsillapult, már késő volt. A pofon elcsattant. Még próbálta menteni magát a lelkiismerete előtt: „és felgerjede haragja” . . . nem, valóban, még Mózes sem talált hirtelen más érvet, mint szilaj mozdulattal földhöz vágta a két kötőablát. Az isteni eredetűt. És rabbi Mäir felemelte kezét Isten teremtményére . . .

III.

Az elnök házában nagy a sürgés-forgás. Tele a ház vendégekkel már egy hete, pedig a lakodalom még csak három nap múlva lesz. Más lakodalom is egy hétig tart, de csak az esküvő

Arthur Szyk (Páris): Címkép a Palesztinakönyvhöz
Titelbild zum Palestina-Buch

után. Ez azonban valóságos hetedhétországra szóló lakodalom. A násznép a messze poroszországi Kempenből jön és igyekeztek inkább előbb ott lenni, semhogy a hosszú út és a bizonytalan közlekedés miatt lekéssenek. Pincétől padlásig zúg a ház, mint a méhkas. Az udvaron, a nyári konyha előtt a messze vidéken híres főzőasszony nagy puffanással veri a rétestésztát a gyurótáblához és mozsárcsörömpölést, habverést, husdöngetést túlharsogva dirigálja a cselédek és a kisegítő asszonyokat:

— Hozza fiam a pecsenyeforgatót . . . szóljon, ha jó a hab . . . most apríts egy kis petrezselyemzöldjét . . .

A ház asszonya aggodalmaskodva jár ki-be, minduntalan elhívja a férjét a vendégektől:

— Oh bocsánat, csak egy pillanatra . . .

S szorongva kérdi:

— Jó lesz így? Te már voltál Kempenben, tudod, ott hogy szokták, náluk.

Az elnök nehezen tudja csak palástolni mérhetetlen bosszúságát.

— Jó lesz, jó lesz.

A felesége hagyján, őt könnyen megnyugtatja. De mikor visszatér a vendégekhez, vára-kozásteljes csend fogadja s aztán valaki mellen döfi a kérdéssel:

— A rabbiról? Hir jött rabbi Mäirről?

S az elnök, ki tudja hányadszor, válaszol így:

— Nem, sajnos, de hiszem, hogy addig megjön. Még három napunk van addig és ez idő. Hiszen megígérte, hogy ő lesz a szertartásvezető az eljegyzésen, emlékszik, nászúram, hogy beszélt a rabbi a szó szentségéről?

Hogy emlékeztek-e!? Az övék volt rabbi Mäir, „a kempeni magid” volt ő, mikor a bukarestiek elhívták papjuknak. Miért másért jöttek ilyen szokatlanul nagy számban és ilyen nagyon is idején, az eljegyzésre is és most is, a lagzira, mint, hogy hallhassák a Nagyt.

. . . „ige és cselekedet ugyanaz a szó és nem is lehet más. Kezdetben lett ige és cselekedet. A cselekvés megjelenítője, megnyilvánulása az ígének. Valóban: ezek az ígék jelentik ezeket a cselekedeteket. Ne is ejtsetek ki könnyeműen szavakat. Az ige teremt és él. Hol határoljátok el a lélek életét a test életétől? . . .

Az elnök sűrűn törülgette veritékes homlokát.

„Belátjátok, kedves barátaim, nem tehettem másként. Hallatlan, hogy zsidólány több, mint esztendeig járjon jegyben. Idestova egy éve, hogy rabbi Mäir elment. Isten tudja, hova. Hirt nem adott magáról, de mi várjuk, ép ezért. És halogattuk a lakodalmat, mert ti is ragaszkodtatok ahhoz, hogy ő legyen a szertartásvezető. És én is megígértem ezt neki és ő is nekünk. S ha szent a szó . . . Még megjöhet, meg kell jönnie.”

Az elnök idegességében felállt, kiment a kertbe egyet járni.

Mennyi baja is volt már ezzel a rabbival! Drága dicsőség: bukaresti rabbinak tisztelni a kempeni maggidot. Bizony, bizony, hogy a szó is él, a testén át érezhette rabbi Mäir. Hiszen, ha Sir Moses nem szól érte az udvarnál, rabbi Mäir most is a börtönben törheti a fejét azon, mivel rágalmazták, kik gáncsolták el, holott ő egész bizonyosan nem tett semmit. Talán, ha szólt. De ki érti őt? Hanem egyet okosat beszélt. A kempeni násznép és a völegény, ez bevált!

— No, mi baj már megint?

Reb Zálmen jött a kertbe utána. Reb Zálmen jó ideje elégedett ember. Az után a szombat után a rabbi eltűnésének első döbbenetére maga is megijedt. De csakhamar megnyugtatta magát csakugy, mint az elnök. Nyilvánvaló, hogy a büntudat hajtotta a rabbit talán vezeklő vándor-utra. Majd előkerül. S ha nem, legyen úgy jó. A látszat reb Zálment igazolta s ő mint aki győztesként maradt a csatatéren, a maga fontosságának büszke tudatában végezte sameszi teendőit. Ejh, mit? teljesítette hivatását. Lám most is ő az elnök jobbkeze. Ki más gondoskodik a vendégek illő elhelyezéséről, ha már nem férnek el a menyasszonyos házban? Ki hozza a megbízható híreket, ha kinek valami kifogásolni valója vagy kívánnivalója van? S ki törli a fejét mindenki más helyett azon is, hogy melyik papot illeti az elsőség, ha rabbi Mäir mégsem jelenne meg idejére? Most is fontoskodva kiáltja már messziről:

— Ne tessék megijedni, nem nagy dolog. A völegény aranyórája elveszett.

Előre tudta, hogy az elnök szokott türelmetlen szórakozott hangon veti oda majd a választ: hát keresse meg. De most nincs körülöttük vendég s az elnök szabad folyást enged dühének:

— Már ez is előfordulhat? Hallatlan! Azonnal előkerítse a tolvajt, mert . . .

Reb Zálmen a vihar elől gallérjába huzta a nyakát.

— Ne tessék mérgeskedni, hiszen én nem tehetek róla.

— Már hogyan tehetne? Ki jár ki-be minden szobába? Ki ismeri valamennyi vándort meg koldust, aki itt lebzsel? Azt mondom, előkerítse az órát, tüstént. Gyalázat! Ilyen szégyen essen a házamon!

Reb Zálmen szaladt fel az udvarra, az elnök utána. Szemközt akkor nyílt az utcai nagy kapu, de ők arra ügyet se vetettek, csak mentek egyenest a házvégi kis szobába, ahol egész évben tanyázott egy-két átutazó vándor. Persze, a lakodalom szelére messzi vidékek valamennyi vándora, koldusa idegyült. Az asszonyok az udvaron segítettek a főzésnél, de a hangos szóváltásra be-befurakodtak megtudni, mi baj. Reb

Zálmen sorra faggatta őket: honnan jössz? mikor jöttél? hol voltál? Volt, aki szívesen kapott rajta, ha nyílt az ajtó és kisurranhatott. Nem ép az óra, de nem szereti a kérdezősködést. Ha kavariják a vizet, zavaros lesz. Az elnök és a samesz izgatottsága átragadt mindenkire s olyan nyüzsgés, jövés-menés zaja verte fel az udvart, hogy a vendégeket is kicsalta a házból. Össze-vissza beszéltek, kérdezősködtek, mi az? miért a lárma?

Ki ügyelt az ősz vándorra, aki az imént lé-

Arthur Szyk (Páris):

*Sid El Hadj Thami Glaoni Mezonari marokkol Pasa miniatarképe
Miniaturportrait des Sid El Hadj Pascha von Marokko*

pett át a kapun és egy félreeső téglahalmon ült, fáradtan nézve maga elé?

Hosszú volt az út, amit bejárt. Amíg megtalálta magát és visszatérhetett. Mikor most egy esztendeje, ima előtti hajnali sétára kilépett a házból, még nem tudta, hogy elmegey. Csak ment, maga se tudta, merre, meddig. Ment, mert nem volt nyugvása. A gondolatai zúgva száguld-
tak, kavaro-gtak agyában és nem tudott rendet teremteni belül, minduntalan megakasztotta valami ismeretlen semmiség, egy megnevezhetetlen visszás érzés, hogy: nem lehet, nincs tovább, mert egy el nem rendezett ferde szál haránt szeli és összekuszálja a sort. Soká tartott az út.

De áldott az Ur, aki a cselekvések idejét rendel! Áldott, hogy küld és áldott, mert visszavezet.

A távoli kis erdélyi és magyarföldi falvak jámbor zsidói nem is sejtették, ki az, aki csak egy éjszakára kér menedéket, nem többet és semmi mást. A városokat lehetőleg kerülte. Ott, a nagy gyülekezetekben, imádkozás után és előtt a Tant magyarázták és rabbi Mäir nem állta, hogy vitába ne szálljon velük. Hányszor néztek össze a vének s a tudók! S aztán tiszteletteljesen tudakolták a hazáját s utjának a célját. A célját? A cél: Isten! Felemelkedni az Alkotó közelségébe! Áldott, aki először írt: Áldott a szenvedés is, mely az írással írt ad a sebre.

S most még csak azt a kuszáló ferde szálát kell kivetni magából. A szent Tan másolói megtisztálkodnak, mielőtt munkához látnak. Testben, lélekben megtisztultan járulnak a Tan elé, mert az Írás szent. Rabbi Mäir is megtisztultan akar az Alkotóval társalkodni. De rabbi Mäir felemelte kezét, a kezét, mellyel írni akar, a kezét, mely eszköze az Urhoz való felemelkedésben, rabbi Mäir a kezét Isten teremtményére emelte . . .

Az udvar lármája már ott zugott körülötte, mint egy zajongó, hánykodó, harsogó tenger. Reb Zálmen végsőkéig felingerelve, magából kikelve kiabálta:

— Hisz ismerem, mindet ismerem én! De ezt még sohasem láttam itt, ez lesz az!

Durván felrántotta a körakásról az ősz vándort és arcul ütötte.

— Valld be kutya . . .

És második ütésre lendült a karja.

De rabbi Mäir felállt, felmagasodva a lármas, zajgó, embercsoportban, mélykék szemével csodálkozva nézett szét, mint aki rossz álomból ébred az öröme, hogy most már hiszen minden jól van, szeliden emelte tiltakozásra a kezét s a megváltottak idvezült mosolyával szólt:

— Ne vétkezz, reb Zálmen . . . én csak egyszer . . .

*

Hogy felismerték rabbi Mäirt és hogy az órát hol találták meg, kinél és mikor, felesleges elmondanom. Így hallottam a mesét öreg emberektől, akik gyerekkorukban tisztelettel és mély zavarban nyujtották az ajándékot az ősz vándornak és kutatva lestek a szemébe, nem-e Éliás próféta a jövevény? Mert Malbim, rabbi Mäir Leibis ben Jechil Mechl járt erre egyszer. És talán ő sem volt más, mint Éliás próféta. Ki tudja? Ki hallott őseről, utódáról? Jött, mint az üstökös . . .

R. MOSE: A NAGY TITOK

Ez a mélyértelmű satira a *Hacefira c.* héber napilap egyik legutóbbi számában jelent meg.

Két ifjú lépett be. Delegáció. Nagyszerű, lelkes fiatal emberek.

Minden bevezetés nélkül előadták jövetelük célját:

— Szervezet alakult meg a városunkban az asszimiláció ellen való harcra. Ki akarják irtani. Keserves vége lesz az átkozottnak. De az a baj, hogy az „átkozott” elrejtőzik . . .

— Nos?

— Nos? Hiszen te cionista vagy. És a cionisták irtó háborút hirdettek az asszimiláció ellen. Tehát . . . Talán megmondhatnád nekünk a helyes címet, hogyan találjunk reá, hogy harcolhassunk ellene, hogy elpusztíthassuk.

Elmondották, hogy már keresték a címet különböző helyeken, a telefonkönyvben, a „gyorssegély egylet” naptárában, de semmi eredmény. Mit csináljanak?

— Kedveseim — mondtam — tudnék valamit erre vonatkozólag, de . . .

— Micsoda de? . . .

— De tudtok-e titkot tartani?

Biztosítottak, hogy nem árulnak el egy szót sem.

Bevezettem a „delegációt” a belső szobába és bezártam az ajtót. Halkan, suttogva beszéltem:

— A dolog úgy van, drága ifjak, amikor még a zsidóknak nem volt szabad bizonyos határokon túl utazniok, illetve bizonyos városokban megszállniok, úgy segítettek magukon, hogy a „tiltott helyeken” éppen a rendőrfelügyelőnél szálltak meg, ott biztonságban voltak, nem kereste senki sem . . . És én attól tartok, hogy az az „átkozott” Asszimiláció, aki annyit érintkezett a zsidókkal, eltanulta a fortélyukat és ő is olyan helyen rejtőzik, ahol senkinek sem jut eszébe keresni . . .

— Tehát? — türelmetlenkedtek az ifjak.

Lábujjhegyen közededtem az ajtóhoz és kinéztem a kulcslyukon, nem hallgatózik-e valaki az ajtó mögött, aztán a fülükbe sugtam:

— Ki tudja, vajjon ez az „átkozott” most nem a mi cionistáink házában rejtőzik-e . . . Ez a legbiztosabb hely . . . Hiszen ott nem keresi senki . . .

Aztán mentegetődzve tettem hozzá:

— Lehet, hogy ez csak feltevés . . .

Az ifjak pedig villogó szemekkel siettek el. Mennek küldetésük teljesítésére. És ha ott találják, félek, skandalum lesz . . .

BATÓ LAJOS (WIEN): RABBI VAGY PAP ÉS EGYÉB ZSIDÓTLANSÁGOK

A *Mult és Jövő*, mint a szabad véleménynyilvánítás fóruma, helyt ad e cikkek és készséggel fog helyt adni az illetékes hozzászólásoknak is.

Szerk.

Két esztendő előtt történt egy nagy északolaszországi zsidó község székházában. A főtitkárnál, régi kedves barátomnál, ülök, eltereferálunk a világ, no meg a zsidók soráról. Hirtelen nyílik az ajtó, belép egy kissé félszeg fiatalember és tört olaszszággal a „pap” iránt érdeklődik.

— Rossz helyen kereskedik, barátom — feleli a kérdezett — a plébánia odaát van, átellenben.

Kisvártatva visszatér a fiatalember:

— Kérem, én a zsidó pappal óhajtanék beszélni.

— Zsidó pappal? — kérdi szinte elszörnyülködve az avvocato. — Hát az miféle szerzet? Talán a rabbihoz szándékozik.

— Igen, kérem — dadogja zavartan az ifjú.

Rögtön megértem a helyzetet, közbevágok és egyenesen magyarul szólítom meg:

— Ugy-e maga Magyarországból jön?

Meglepődve ígint int.

— Mindjárt gondoltam. Csak ott vannak „zsidó papok”.

Az én kedves avvocato barátom azonban nem tud megnyugodni. Hogy még a zsidó élet keretén belül is, saját eszméiket, hagyományait feláldozva, az idegent másolják. A zsidó vallás már kétezer esztendő előtt oly magas fokra fejlődött, a vallási felfogás annyira tisztult, hogy a zsidó nép már akkor lemondott volt a „pap”-ról, az Istenség és az ember közvetítőjéről. Az áldozati kultusz megszűntével a zsidó tudás lépett helyébe és véle a papot a rabbi váltotta fel. A zsidó vallás a mai napig az egyetlen, amelynek nincsen papja, csak rabbija, mestere, tanítója, szellemi vezetője.

A rabbi hivatásáról mondotta dr. Chajes bécsi főrabbi beiktatása alkalmával azóta híressé vált beszédében: *„Nehéz felelősség nehezedik reám és nagy a hatalom, amelyet kezembe adnak. Nem az a hatalom ez, amelyet más népek és más felekezetek hívői ruháznak lelkészeikre. Nem pap áll előttetek, tömjénelhőkbe burkolva. Nem tudok büntől feloldani és lelkeket lekötni, nem ígérhetem a paradicsom gyönyöreit és a pokol kinjaival nem fenyegetőzhetem. Az Istenség képviselője gyanánt nem jelenhetek meg köztetek és nem képviselhetlek benneteket az Istenség színe előtt. Talán megmutathatom azt az utat, amely elvezet az isteni szikrához, amely benneteket, lelketekben, lelkiismeretetekben él. Nem mondom: itt az igazság, hajtsátok fejetekeket alázatosan járma alá. Tévelygő testvéretek va-*

gyok, tévedhetetlen bennem csak az igazság után epedő forró, szenvedélyes, megtéveszthetetlen vágy. Talán megmutathatom az utat, amely az igazsághoz vezet, de nem járhatom ezt az utat helyettetek . . .”

Klasszikus vonással állítja itt Chajes elé a rabbi és pap közötti különbséget. És valóban sehol a világon nem hívják a rabbit papnak, csak Magyarországon, ahol utóbbi időben már főpapokról is szó van. Még az amerikai szélső reformrabbik is büszkén rabbinak nevezik önmagukat.

Sajnos, a magyar-zsidó sajtó előljár a zsidó templomi elemek „megkeresztelésében”. Már nem elégszik meg a pappá való kinevezéssel, hanem következetesen most már a zsidó papok „egyházi” beszédeiről és „szentbeszédeiről” ír. Amihez különben stílszerűen illik az „egyházi szentbeszéd” közben alkalmazott latin citátum a bibliából. Mert hát a latin nyelv mégis csak „keresztényesebb”, mint a Biblia eredeti nyelve, a „zsidós” héber. Így történik meg aztán a furcsaság, hogy Balthazar ref. püspök héberül idéz a Szentírásból, az izr. főpapok pedig latinul citálják, hogy „circumdederunt me dolores inferni” . . .

„Es christelt etwas” mondják a bécsi zsidók. Ezt látják abban a törekvésben is, hogy a zsidó „papok” külsőleg is „hasonlók” akarnak lenni és papi mellényt, a keresztény lelkészek ismertető jelét viselik. És ezt oly lelkiismeretességgel

Ezeregyéjszaka

Arthur Szyk (Párls):

Tausend und eine Nacht

teszik, mintha Mose Rabbenu maga a Szináj hegyén kötötte volna ezen ruhadarab viseletét lelkükre. Tény azonban, hogy e tekintetben is egyedül áll a magyar rabbikar az egész világon.

A multkor beszéli egy bécsi ismerősöm, hogy egy ismert zsidó vendéglőben a Dunacsatorna partján evangélikus papot látott.

— Honnan tudja, hogy az illető evangélikus pap?

— Szakálla volt s papi mellényt viselt.

Később kisült, hogy a megcsodált vendég magyar rabbi. De ugyanígy lassanként keresztény köntöst ölt az egész zsidó élet, majdnem azt mondanám: kikeresztelkedik. A pap és az egyházi beszéd már nem elegendő: beszédekben és lapokban unos-untalan „zsidó egyházzól” van szó. A menyegzőt már *egyházi esketésnek* nevezik, amelynek során a vőlegény „oltár elé vezető” aráját és szó van már „oltári szentség”-ről és „szent kehely” lett a kidus-serlegből és nemsokára „szent ostya” lesz a „macesz”-ből és „utolsó kenet”-et is kap a zsidó, sőt az egész zsidóság.

— Vissza a zsidósághoz! — halljuk mindenütt mint hangos neolog jelszót. Hát vissza vissza mindenekelőtt a zsidó gondolkodásmódhoz, a zsidó mentalitáshoz! Ne higgye senki, hogy a zsidótlanság, „modern” szellemre vall. Éppen ellenkezőleg: ma minden nép igyekszik régi tradícióit ápolni és új életre éleszteni. Minden nép boldog volna, ha oly ősi hagyományokat őrizhetne, mint Izrael háza. Nézzük a zsidó életet és annak megnyilvánulásait zsidó szempontból, ne akarjunk zsidó szokásokra, zsidó fogalmakra idegen, egyáltalában nem illő és a zsidó szellemmel ellenkező nevet reátukmálni.

Somlyó Zoltán: Fekete szemüveg

*Igy történt: először baj volt a szivben,
Aztán az agyból kibuggyant egy cseppnyi vér . . .
S a láb hiába akart szaladni s a kar suta, béna —
Megijedtem: miért van ez? . . . Miér? . . .*

*És a szemem . . . Csupa könny . . . És nem akar látni . . .
Pedig a legszebbet mutatom neki: a kisfiamat . . .
Ejnye, öreg, mondom, csakugyan kutya lesz itt a
[kertbe!
Hivjatok orvost! Én meg az útra, a hosszúra készülök
[azalatt . . .*

*Hosszú, keserves napok . . . És hosszú, keserű éjjek . . .
Hej, de leromlik az ember! Hogy sínyli azt a gyöngye
[szivel! . . .*

*Aztán fölépül valahogy, a koporsóbul visszafizáncol,
Körülnéz és a szeme előtt egy fekete szemüveg . . .*

*És gyászfátyol borul színre és hangra setéten.
Igy hordom bélyeg gyanánt a halál szigorú izenetét,
Tőlem ne kérdjék: milyen színe van a virágnak!
Akarva, nem akarva csak egy rózsát látok én, egy
[feketét . . .*

UJVÁRI PÉTER: NAGYOBB GOND A LÓ, MINT EGY EMELETES HÁZ

Reb Semarje a Bal-Sem csudatevéseit olvasgatta éppen, mikor Eidele a szobába lépett. Az asszony csöndesen melléje ült és az arcába nézett. Most is ragyogott az ember homloka, de fehérén, nagyon sápadt ragyogással. Persze, persze. Ma csütörtök van és csütörtökön böjtölni szokott. Máskor csak éheznek, de ez megint más. Gyöngéden, puha fogással megfogta az ura kezét és rámosolygott. Az ember egy szempillantásra ránézett és visszamosolygott, aztán megint a könyvbe mélyedt. Kis darabig nem is zavarta az asszony, csak gyönyörködött a hosszú, hullámos szakállban és a magas homlokban, amely úgy sugárzott, mint egy szenté. Ezen a homlokon a *sechine* nyugszik. Ilyen homlokkal nem lehet ócskavasat vásárolni, vagy házalni ments isten. De valamit mégis csak kell csinálni. A szive összefacsarodott, mikor erre gondolt, de aztán leküzdötte a meghiúsultságát és szeliden beszélni kezdett:

— Reb Semarje, mondanék valamit.

Az ember abbahagyta az olvasást. Elcsodálkozott tekintettel nézte Eidelet. Ugyan mit akarhat tőle.

Eidele beszélni kezdett, roppant óvatosan és vigyázva, mintha attól félne, hogy valamelyik óvatlan szavával véresre sebezhetné ezt az áldott, jó embert. Elujságolta, hogy hol volt, kikkel találkozott, miről beszélgettek.

— Jüdesz Kranovitz azt mondta, hogy fuvarozhatnál és akkor mindjárt lenne kenyérünk. Én haragudtam és azt mondtam: ez egy nagy szemtelenség és te nem lehetsz fuvaros. És aztán otthagytam őt és mikor gyüvök hazafelé, nagy sirást hallok a liberer háza előtt és Mojsze almát evett és pityergett. Néha felcsuklott és az apja után kiáltozott. Az apja már nem hallotta, mert meghalt szegény. Hát akkor azt gondoltam, sok szomorúság van ezen a világon és a mienk nem a legkisebb. Mit gondolsz, lelkem, hátha mégis igaza van annak a Jüdesznek? Reb Semarje, drágám, az a legfontosabb, hogy az ember üljön valahol. Amilyen szent vagy, megérdemelnél egy rabbiszéket. De jó stráfkocsin a bak se utolsó dolog. Reb Semarje drágám, hátha fuvaroznál?

— Hát meghalt? — kérdezte reb Semarje megindultan.

— Meg.

— Boruch dajen emesz. Ez egy nagy szomorúság.

— Bizony, az asszony kenyér nélkül maradt.

— Küldhetnél neki valamit. Eidele, az

istenért, holnap péntek van, a szegény özvegy nem főzhet szombatra. Eidele, főzzél neki halat és délre sóletet.

Eidele lehajtotta szép fejét és arra gondolt, hogy vannak még mások is, akik nem főzhetnek szombatra. Ő sem főzhet, mert nincs miből. De ezzel nem szomoríthatja meg az emberét. Hát hallgatott.

— És egy finom almás kuglit is — tódította meg reb Semarje.

Hirtelen megakadt és felpattant. A homlokára csapott, mintha csak most ébredt volna arra, hogy milyen nagy szerencsétlenség érte a kis hitközséget.

— Egy ilyen szerencsétlenség, Eidele! Mi lesz a községgel? A község liberer nélkül maradt. Hallottál már olyant, hogy a község liberer nélkül legyen? Mit csinálsz, ha a rasekól, vagy a gabbe, ments isten . . .

Nem merte befejezni a gondolatát, vagy nem tudta, mert egy másik, még szomorúbb tolult előre az agyában.

— És ő? A szegény halott? Ki virraszt a halottnál, ha a halott a halottvirrasztó?

Hát emberemlékezet óta nem történt ilyesmi. Ez egy különös szerencsétlenség.

Eidele végighallgatta a sopánkodást, aztán megint a maguk bajára terelte a beszélgetést.

— Ordináre asszony az, Jüdesz, de esze az van. Mit gondolsz, reb Semarja, hátha csakugyan fuvarozásra adnád magad?

Reb Semarje csöndesen a fejét rázta.

— Nem lehet, Eidele. Akkor ló is kéne.

Eidele föllélegzett. Ha csak ez a baj, ezen könnyen segíthet. Az ura nyaka köré fonta a két karját és hizelgő rábeszéléseket suttogott a fülébe:

— Az a ló, az semmi. Neked semmi. Én tudom, hogy semmi. Mikor Bercsikünk, isten éltesse, fogzani kezdett és lázba esett, mit csináltál akkor, életem? Bementél a klauzba és tettél egy nagy kiáltást és másnap úgy bújt ki husából a fogacska, mint a hóvirág. Ha bemégy a klauzba és teszel egy kiáltást, azt kaphatsz a jó istentől, amit csak akarsz. Menj a klauzba, életem és tegyél egy nagy kiáltást. Meglásd, olyan lovat ad neked az Ajbester, amelyet csak akarsz.

Reb Semarjenak tetszett ez a nagy asszonyi bizalom, de nagyon jól tudta, hogy lóért a városba kell menni, nem a klauzba a jó istenhez. Nem volt azonban szive hozzá, hogy széjjelmarcangolja ezt az asszonyi bizakodást, hát azért csak ennyit mondott:

— Igen, igen, de mit csináljak én a lóval? A ló, Eidele lelkem, nem is ló, hanem egy nagy gond. Nagyobb gond, mint egy emeletes ház. Mert mér? Mert a ház áll és meg se mukkan, de a ló szalad és szalad és korpát akar. És mikor van nekem korpám? Ha van jó termés. És mikor

van jó termés? Ha egyszer van eső és egyszer nincs eső. És most álljak a klauzban és ne tegyek egyebet, csak imádkozzak; és ha van eső, kérjem az istent, hogy ne legyen és ha nincs, azt kérjem, hogy legyen. De ha a korpa miatt reggeltől estig a klauzban vagyok, minek akkor a lovacska? És mikor fuvarozzak? Hidd el, Eidele, ha az embernek lova van, mindent csinálhat, de szivarozni nem szivarozhat, mert arra nincs ideje.

Ez a beszéd nem győzte meg Eidelet, de nem firtatta tovább a dolgot. Hiszen ő maga sem lelkesedett a fuvarozásért és a lelke mélyén hitte, hogy az ő ura nagyobbra teremtődött. Valami hivatali állásra leginkább, mert erre való.

— Hát mit fogunk csinálni? — kérdezte nagykésőn, igen halkán.

— Remélni fogunk, Eidele és várni fogunk.

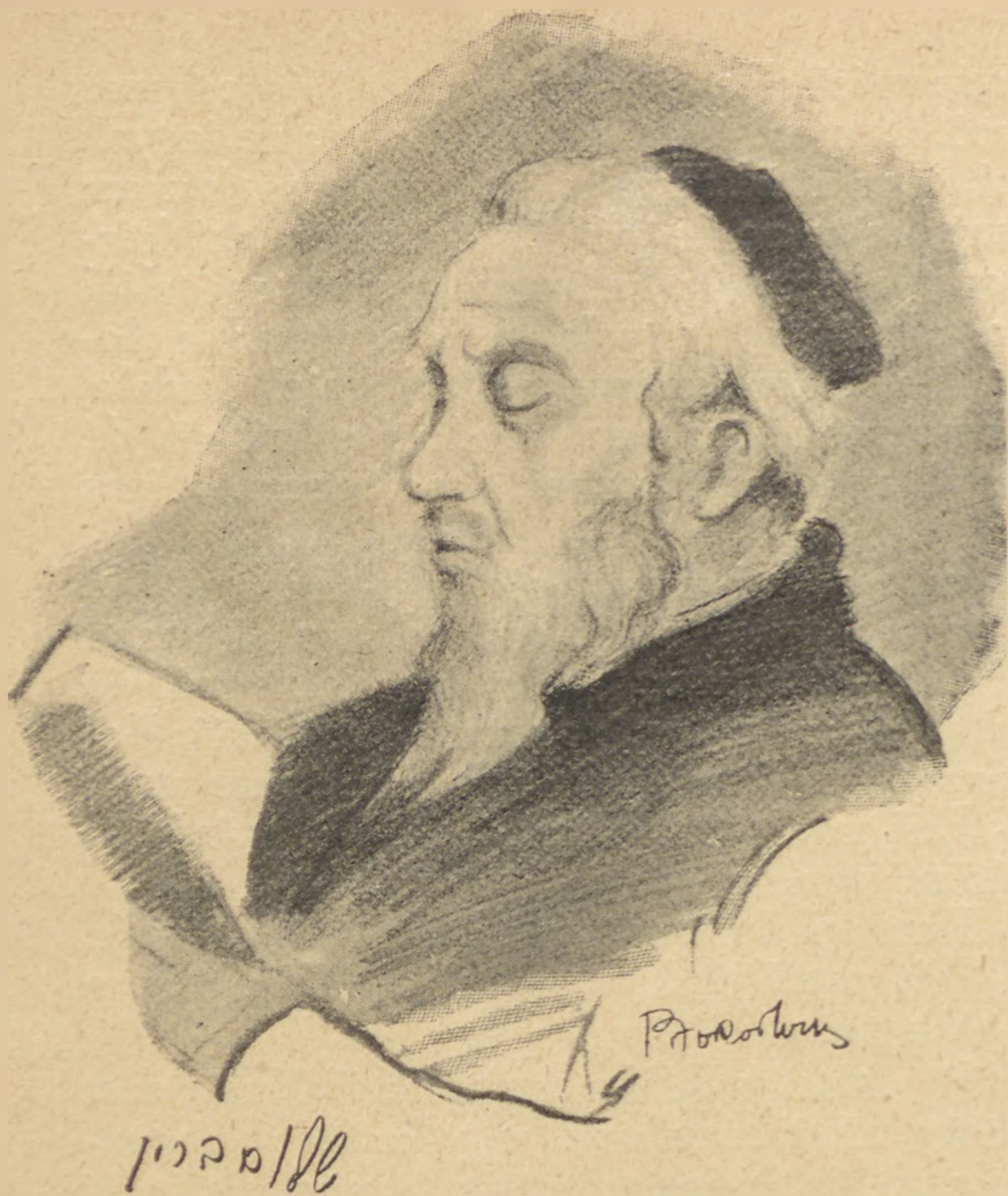
— Hát reméljük — sóhajtott Eidele és a dolga után nézett.

Eddig bizony hiába reméltek. Most sem hitte, hogy amit remélnek, egy-kettőre megvalósul. És mégis éppen ezen a napon valósult meg.

A liberer halála ugyanis nagy gondságba vetette a hitközséget. Nagyon fontos személyiség a liberer. A liberer őrzi a halottat, ő mosdatja, ő öltözteti és mormol hozzá verseket az Énekek Énekéből, a koporsót is ő rójja össze négy szál deszkából a közönséges halottnak, háromból a

Bokor Vilmos: Rabinovitz Elza jidis színésznő a „Zu spät“ c. darabban

Bokor Vilmos: Salom Brin a Rebbe szerepében

jámborabbnak, mert az rendesen a csupasz anyaföldön akar feküdni, így kevesebb fájdalommal porlad el az ember. Már most mit szólnak Terebesen, ha hallják, hogy Hradicsán nincs liberer? Ez furta a hradicsai fejeket.

Reb Jánkev-Lájzer Elkán sokat adott a község tekintélyére és az ő agyafurt esze mélyebben szántott, mint a többié. Azt mondta:

— Rebojszem, nem jó a nagy sietség. Mert miér? Mert ha mi sietünk, az Ajbester még azt hiszi, hogy nagyon sietős nekünk munkát adni annak az embernek, akinek az a munkája, hogy halottat virrasszon. Várjunk még rebojszem. Terebessel pedig ne törődjünk.

Ez okosan beszélt, de mégse nagyon okosan. A liberer nem az élőknek kell, hanem a halottaknak. És ki fog most virrasztani a liberer mellett, ha nincs liberer?

— Hát nem bánom — adta meg magát reb Jánkev-Lájzer Elkán — de okosan válasszunk.

— Mit kell egy libererben okosan választani? — nevetett gúnyosan reb Jojchenen Kranovic, a reb Majer-bal-nesz-gabbe.

— Mit? — felelt reb Jánkev-Lájzer fölényesen — mindjárt megmondom. Mit akar a liberer? A liberer azt akarja, hogy megélhessen a hivatalából. És mikor élhet a hivatalából? Ha nagy a konzum, chasz vechulile. Hát te talán akarod, hogy a liberer megkonzumáljon téged? Te nem akarod. Reb Mojse-Beer Tüppeer sem akarja. Én se akarom. De ha, isten ments, szerencsés ember a liberer! Ha neki van szerencséje, akkor nekünk nincs. És ha így áll a dolog, mit kell mégis tenni? Keresni kell valakit, akinek semmisse sikerül. Akinek még a

libererség se sikerülne. Akinek felkopjon az álla, amíg egy rendes halottat kap.

Mint a fáklya, olyan világosságot gyújtott ez a beszéd az agyakban.

— Hát keressünk valakit, akinek semmisse sikerül — mondták egyhangúan.

— Mit kell itt sokat keresni — szólt megint reb Jánkev-Lájzer Elkán. — Él még ember a világon, akinek nagyobb pechje van, mint reb Semarje Kolacseknek? Az asszony nagyzolása miatt ugyanis hitközségi hivatalra vágyik. Hát adjuk meg néki. Már az is egy pech, hogy a libererséget kapja.

Ebben aztán meg is egyeztek és megbízták reb Jánkev-Lájzert, hogy ő beszéljen reb Semarjeval az állás miatt.

Igy történt, hogy reb Semarje megcsinálta végre a karriérjét.

— Meglátja, reb Jánkev-Lájzer — szólt önérzetesen — olyan libererje még nem volt a hitközségnek, amilyen én leszek. Ha én fogok megmosdatni egy halottat, az élvezni fog. Puhán, simán fogok bánni vele. Hiszen majd meglátja. És ne higgye, hogy elfelejteném a maga jószágát. Maga is élvezni fog százhusz év múlva, hiszen majd meglátja.

Reb Jánkev-Lájzer csak vigyorgott. Beszélhet ez a bolond nagyravágyó, amit akar, ő úgy beasszikurálta a hitközséget, hogy no.

Reb Semarje nem tudott hová lenni a nagy örömtől és a büszkeségtől.

— Van neked egy fogalmad róla — okosította az asszonyt — mi az egy liberer? Reb Jánkev-Lájzer csak valaki, de próbáljon lefeküdni énnélkülem.

Eidele nem merte elrontani az ura jókedvét. Azt gondolta ugyan magában: Hradicsán nem lehet megélni a halottakból, de aztán mégis vigasztalta magát: ha a jó isten akarja, Hradicsán is csodát mivelhet.

De nem mivelte semmiféle csodát bizony. Reb Semarje várta, várta, hogy megkezdhesse a hivataloskodást, de hiába várta. Egyszerűen elpechelte a halálangyalt és a hradicsaiak örjítően öregedtek. Reggelenként elment reb Jánkev-Lájzerhez átvenni a rendelkezést.

— Nincs ujság, reb Jánkev-Lájzer?

Reb Jánkev-Lájzer ravaszul mosolygott. Jól beasszekurálta a hitközséget.

— Nincs, nincs, hál istennek.

És így multak az esztendő. Reb Jánkev-Lájzer öregebb és öregebb lett, reb Semarje pedig szegényebb és szegényebb. Eidele szegény nem tett neki szemrehányást, csak néha-néha szólt rá szeliden:

— Látod, reb Semarje, azért a lóért is tehetél volna egy kiáltást.

Reb Semarje erre mindig csak ezt felelte:

— Nem, nem, Eidele. Egy ló, az egy nagy gond. Nagyobb, mint egy emeletes ház.

JUHASZ ÁRPÁD: FÁRADT IDEGEN

árhuzamos sín páron két vonat ro-
bog éjszaka, dübörgő zengéssel,
kint a sinek mentén összehajlik
a fák sikoltása, amint a szél
szárnya rájuk borzong. Két vo-
nat rohog el egymás mellett az
éjszakában, egyik délnek, másik
északnak. Az ablakok szélesre nyílt sárgaszirmú
virágokkal bókolnak rá a sötétre. S a világos
ablaküvegek mögött ismerős arcok kusza vonala
rémlik föl torz gyorsasággal. Egy pillanat az
egész és — vége. A sárga virágok belezuhannak
az éjszaka végtelen sötét tavába.

Igy merülnek föl néha emlékemben torz
gyorsasággal a régi arcok. Egy szemvillanásra,
egyetlen mosoly türelmére csak, vagy amíg egy
könnyecsepp alácsurog a szempilláról.

TULSÓ SORON . . .

Érdekes. Az öreg rákói korcsmárosról csak
két dolog maradt az emlékezetemben, a fehér
szakáll és a kert a korcsma mögött. A szakáll
fehér volt és bozontos, sűrű. Csep gyerek vol-
tam, Rozsnyóról jártunk ide néha az apámmal
kocsin. Az apám akkor szeszgyáros volt Rozs-
nyón. Az asztal mellett ültek és beszélgettek, én
a fehér szakállát csodáltam, ami mindig ugyan-
ilyen fehér, ugyanilyen bozontos volt. Aztán
megengedték, hogy kimenjek játszani a kertbe.
Nagy zöld hordó állt egy almafa alatt, a hordó
tele volt régi, poshadt, piszkos esővízzel. Körü-
löttem kis pocsolya, benne zöld és feketebarna bé-
kák. Félttem a békáktól, vigyáztam, leselkedtem,
nehogy valamelyik rám ugorjon vagy belenézzen
a véletlenül nyitva csodálkozó számba. Aki nyitva
tartja a száját s a béka belenéz, annak husvétra
kihullnak a fogai.

A Csucsomi-ucca csöndjét néha durva daná-
szás verte föl éjjel. A falak elkapták, nem ereszt-
ették át testükön, de az ablakokon át berezzen-
tek a hangok a szobába. Ilyenkor riadtan ébred-
tem föl, szólni se mertem, csak megkapaszkodtam
a párnákba. Aztán sokáig nem birtam elaludni.

*Túlsó soron fütyül a zsidó,
Azt kérdezi, mi van eladó?*

Boros, duhaj hang öbléből rezgett az ének.
Végigzsongott az uccán, valaki bottal verte a
kövezet széles kőkockáit. Sokáig, éveken át fél-
tem ettől a folyton föl-fölhangzó énektől. Csak
később, évek múlva nyugodtam bele, mikor egy-
szer megtudtam, hogy a szolgabíró nótája ez. A
szolgabíró nagy bajuszú, deres ember volt. Nap-
pal néha négylovas hintón járt, néha meg föl-
hajtott a kocsijával a járdára, mikor az iskolából
jöttünk. A gyerekek sikoltoztak és nevettek.
Hangosan, vihorászva, boldogan. Örültünk a
kalandnak.

ŐSZHAJU FOGOLY.

Czeisler bácsi valahol a felső vidéken volt
kereskedő, nem is tudom már, hol, Zemplénben,
vagy Borsodban. Fehérhajú öreg úr volt, a ke-
resztnevére sem emlékszem, úgy a hetvenes
években járt. A forradalmak után, 1920-ban
láttam egy katonai fogházban. Különbejártatú
lakása volt, egyedül lakott egy magányos, csön-
des kis cellában, bocsánat, szobában.

A békés, halk, szelid öreg zsidót valaki föl-
jelentette, hogy népbiztos volt. Bizonyítékok is
akadtak ellene, csep könyvesboltjában különféle
gyanus könyveket foglaltak le a nyomozó köze-
gek. Könyveket, amelyek minden budapesti
könyvesbolt polcán kényelmesen porosodhattak,
csak éppen az öreg Czeislert sodorták bajba.
Bajba sodorták és börtönbe.

Czeisler bácsi halkán motoszkálva, szeliden
morzsolgatta fáradt, szomorú napjait, heteken át
nem beszélt senkihez, csak élt a fehér hajával,
fehér szakállával, bölcs, magas homlokával és
várt, várt, amíg egyszer aztán kinyitották a
cellája ajtaját és azt mondták neki: Czeisler,
hazamehet! Akkor se szólt semmit, megsimo-
gatta a fehérszakállt és mosolygott. Derüs, halk,
bölcs mosollyal.

Czeisler bácsi . . . Most valahogy rá kellett
gondolnom. Csak furcsa, ijedt szavak dadognak
bennem. Vajjon mit csinál most? Szeretném
megkérdezni tőle, anélkül, hogy látna. Éjszaka,
sötétben, titokban bekopogni az ablakán s meg-
kérdezni: Czeisler bácsi, simogassa meg a sza-
kállát . . .

Bokor Vilmos: Golde Brin a Rebbené szerepében

Bokor Vilmos: Salom Brin a Rebbe szerepében

KOHN ARMIN, KAMERUN.

A zöld kapu valóban zöldre volt festve. Ives, széles, boltozatos kapualjából nyílt az ucca, mely a rozsnyói polgári leányiskolához és az evangélikus gimnáziumhoz vezetett. Talán azért hívták zöld kapunak, mert diákok jártunk csak rajta keresztül, de lehet, hogy azért, mert évszázadok óta minden esztendőben frissen átmázolták zöldre.

Szóval ezen a kapun át jártunk mi is a gimnáziumba. Harmadikos voltam s a legkisebb az osztályban. Legjobb barátom a piac zsidó bérlőjének Miklós fia volt, ma már ügyvéd a városkában.

Mi vettük az első footballt az osztálynak, de végül bennünket nem engedtek vele játszani. A longamétánál velem mérették ki a pályát, engem vágtak legtöbbször hátra a labdával, de ütni nem hagytak.

Érthető, ha kissé elkeseredtem az élet ellen s miután a harmadosztályos gimnázisták ilyen esetben sem kokainhoz, se borhoz nem szoktak még menekülni, én is kis megrugdalt szívemmel a könyvek közé futottam. Miklós barátommal együtt. Főként Verne Gyula írásait fogyasztottuk. Addig-addig olvastuk Vernét, míg a töménytelen utikaland hatása alatt elhatároztuk, hogy léghajót szerkesztünk, teljesen új típusut s elre-

pülünk Kamerunba. Rögtön munkába is kezdtünk. Megszállottuk a fáskamrát s elkezdük építeni a léghajót. Közben pedig elhatároztuk, hogy értesítjük a kameruniakat odautazásunkról. Irni kell Kamerunba. De kinek írjunk? Napokig törtük a fejünket a dolgon s akkor jött a kiváló ötletünk, hogy Kohn Árminnak írunk. Kohn Ármin Rozsnyón is volt, Rimaszombaton is, Iglón is, mindennütt, bizonyos tehát, hogy Kamerunban is lakik egy. El is küldtük a levelet, természetesen magyarul írtuk s valahogy így címeztük meg: Kohn Ármin úrnak, Kamerun, Afrika. És attól kezdve remegő izgalommal lestük a választ, amely azonban egyre késett. Elmúlt egy hét, két hét, sőt hat hét is és válasz nem jött. Ezalatt fölépült a léghajó. Nagy ünnepélyt rendeztünk a fölvatás napján. „Zöld kapu”-nak kereszteltük a ragyogó alkotmányt, tarka szalagokkal fölcicomáztuk, pompás lakomát rendeztünk s a vigalomba csak az a tudat csepegtetett kis szomorúságot, hogy Kohn Ármin úr nem válaszolt a levelünkre Kamerunból. S most következett a tragédia. Cigaretára gyujtottunk. Életünk első cigarettájára. Jenigére. Kettő volt egy krajcár. Kettőt-hármat szippantottunk s akkor hirtelen nagy robaj dördült el a fáskamrában. A léghajó, életünk célja, reményünk lenge tüneménye felrobbant. A fáskamra lángba borult, tűzoltók trombitája riasztotta föl a városka főterét és mi ijedten, sápadtan szétszaladtunk . . .

Bokor Vilmos: Zucker „A rebbe egyetlen fia” főszerepében

Feleki Sándor:

ÉVFORDULÓN.

*A napok, az évek mily gyorsan suhannak!
Hogy nem látták egymást, kilenc éve annak.*

*Az egyik testvérrel játszott a Szerencse,
Tudta módját, hogy Fortuna szeresse.*

*A másikat pedig a tékozló élet
Megrontá s vaгыcna hamar semmivé lett.*

*A szegény s a gazdag ellenséggé lettek
S gyűlöltek most egymást, kik elébb szerettek.*

*De kilenc év után édesanyjuk hantja
Mind a két testvért im visszahivogatja.*

*Hivogatja őket anyjuk porló szive:
Oh, hadd melegedjem! Jertek vissza ide!*

*Évforduló napján találkoznak ottan.
A szegényebb testvér fáradtan, kopottan.*

*Mellette kis fia, barnafürtű gyermek,
Mint a friss vadvirág, amely erdőn termett.*

*Ott áll atyja mellett szegényes ruhába,
Lyukas cipőjéből kilátszik kis lába.*

*A másik testvér hord drága gyűrűt, láncot,
Mellette bársonyban fiacskája játszott.*

*A szegényebb testvér rá kérlelőn tekint,
Mintha szólna: Dolgos leszek én is megint.*

*Mintha így beszélne: Oh, bocsáss meg nékem,
Ha vétettem, azért megbűnhődtem régen!*

*Hadd szűnjék a harag az anyai sírnál.
Mondd, így gyűlölséggel tova menni bírál?*

*Nézd, a könnyem mint hull e szent sírrögökre,
Haragot ne hordjon szived mindörökre! —*

*De a másik testvér reátekint zordul
S szegény testvérétől szótalan elfordul.*

*Míg a kinos percek nagynehezen telnek,
Kiváncsin fürkészi egymást a két gyermek.*

*S a szegénynek bizony eláll szeme-szája,
Amint néz a másik bársony ruhájára.*

*A gazdag is szintén csodálkozva néz le
Drága ruhájában a rongyos szegényre.*

*Kezében kicsiny pénz, amit adott atyja,
Oda lép s a fiú zsebébe csusztatja.*

*S szól: Nézze apuskám, milyen szegény gyermek!
Neki adtam pénzem; úgy-e, hogy nem ver meg?*

*Csókot nyom az apa fia homlokára
S a régi gyűlölség oszlik, mint a pára.*

*Oda támolyog hozzá s átöleli sirva,
Tán e forró könnyek leérnek a sirba . . .*

*A szép őszi napnak aranyos sugára
Mintha mosolyogna: Végre valahára!*

*És a sírhant fölött a fűszál megrezdül,
Szélid szél fuvalma suhan ott keresztül.*

*Vagy nem is szellő az, mi a füvet fújja,
Hanem csak az anya szive dobbant újra.*

*S a lengő fűszálak, mik szivéből nőnek,
Helyeslőn bölintnek a két békülőnek.*

Vágó Böske)*

ADJATOK MOST TAVASZT . . .

*Adjatok most tavaszt, adjatok virágot,
Mért ne élvezhessem én az ifjúságot?!*

*Adjatok Életet, adjatok csodákat,
Adjatok trillázó, tavaszi nótákat!*

*Daloljon száz ajak fenséges dalokat,
Hoz a tavasz nékem szent, nagy mámorokat.*

*Száz torok rajongva buzditson most engem
Arra, hogy még nagyot kell e földön tennem.*

*Világhódítókat küzdve utolérni,
Sohase csüggedni, mindig jót remélni.*

*Gonoszat megvetni, szeretni a jókat,
Az életbe vinni, csacska álmodókat.*

*Gondolni jövőre, gondolni imára,
Gondolni Istenre, gondolni Halálra . . .*

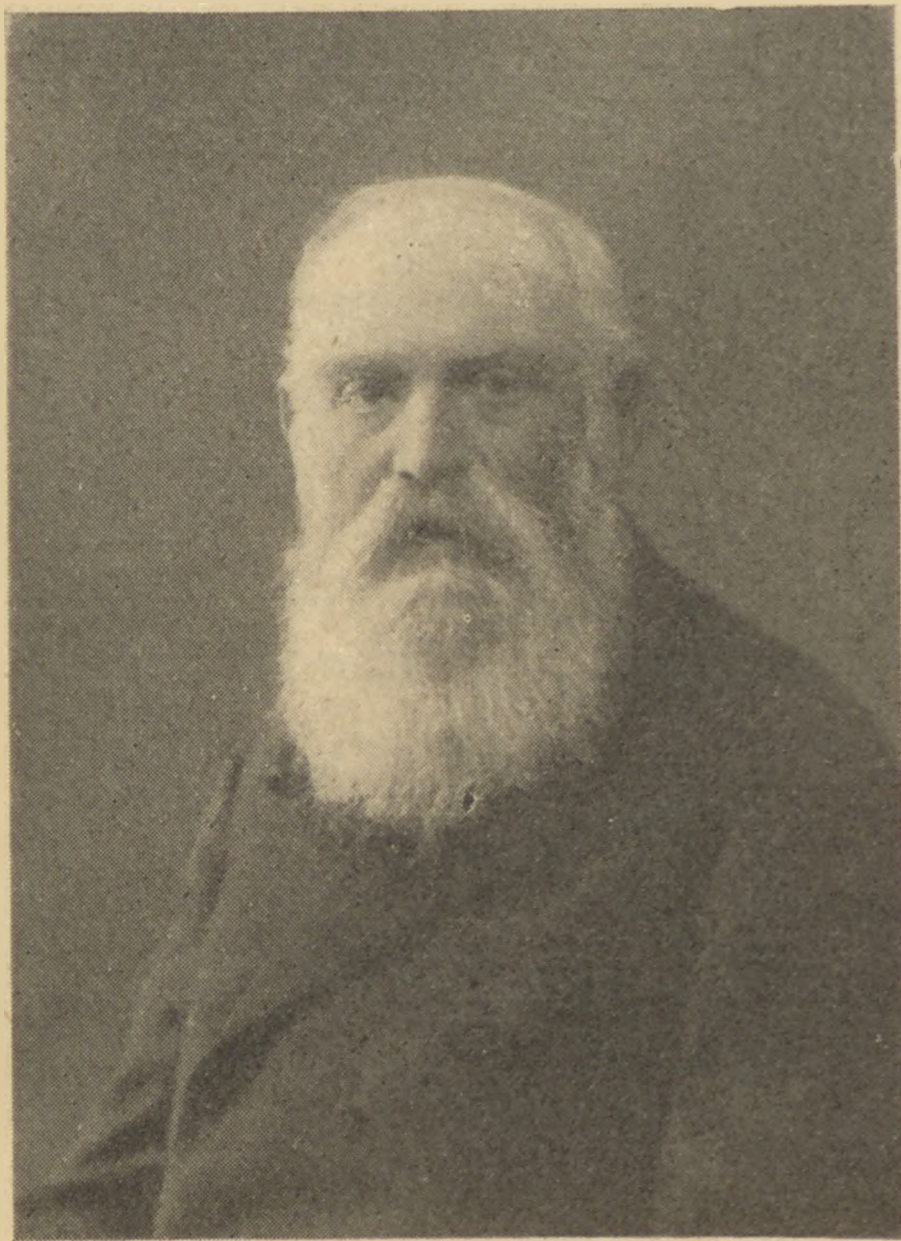
*Adjatok most tavaszt, adjatok virágot,
Mért ne élvezhessem én az ifjúságot?!*

*) Vágó Bélának, a Magyar Színház kitűnő művészenek és rendezőjének kislánya írta ezt a hangulatos kis verset. Vágó Béla, a magyar zsidó színművészek egyik legkiválóbbja, maga is szívesen tesz kirándulásokat a litteratura mezőire és így az ifjú költőnek hazulról is volt mit magával hozni az irodalom számára.

DR. BARSINÉ FREUND MINNA (TEL-AVIV): IN MEMORIAM

Alexandriából ismét arrafelé visz a hajóm, a másik, számomra szent földdarab felé, amelyben édesapám földi porhüvelyé nyugszik. Triest! Rohanás, tolongás, mert ha 15 perc alatt elérjük a pályaudvart, másnap reggel már Bécsben lehetünk. A büszke „Helouan” barátságos tisztjeinek intervenciójával pár perc alatt elintézzük a passzusok revízióját és alig vesszük észre, már túlestünk a kocsin, a jegyváltáson, a csomagok elrendezésén, ott ülünk a vonaton. Óráról órára közelebb jutok Karintia barátságos fővárosához, ahol atyámnak műve nő és virágzik.

néhai Freund Adolf

Körülbelül Edmond Rotschild báró első palesztinai telepítésével egyidőben telepedett meg atyám Klagenfurtban. Szegény falusi zsidók kis csoportját gyűjtötte maga köré. Csak azok hajlottak hívására, akiknek nem volt otthon Magyarországon és Lengyelországban semmi veszíteni valójuk. Egyelőre egyedül, család nélkül jöttek és édesapám támogatásával szerény házaló üzletet kezdtek ebben a tartományban, ahol körülbelül 400 év óta nem lakott zsidó.

Egész héten át kinlódta ezek a karintiai chalucok, hegyen föl, hegyen le cipelték nehéz batyujukat a jómódú parasztok tanyáira. Persze akkor még nem ismerték a horogkeresztet és a pogromot, szívesen látták a szorgalmas, ügyes zsidót, aki jó árut és jóízű vicceket hozott a batyujában. Megbecsülték a vallásos zsidót, aki egész héten nem evett főtt ételt és inkább éhe-

zett, semhogy az eleinte gyakran felajánlott tréfli ételt elfogadta volna.

Péntek délben aztán ennek a békés kolonizációnak frontkatonái bevonultak Klagenfurtba, letették a batyujukat, megtisztálkodtak a portól, a postára adták heti keresetüket, hogy a családjuk otthon ne szenvedjen hiányt — és akkor minden hétköznapi gondtól mentesen eljöttek szüleim házába, péntekesti istentiszteletre. Édesatyám rabbinus, kántor és szíves házigazda volt egyszemélyben. Mert ő, aki nagy talmudi tudásánál fogva Magyarországon a legjobban dotált rabbiállásokat kaphatta volna (családjában őrzik a siófoki hitközség levelét, amellyel az akkor 18 éves Freund Adolf moremenut rabbijává választotta), inkább a mi régi bölcseink szellemében akart rabbi lenni, úgy hogy még ő segélyezte azokat, akiknek tanítója, mestere, apja volt. Szerencsés üzletei lehetővé tették számára, hogy azokat, akik szombatonként áhitatosan figyelték tanításait, étellel, itallal is üdítette fel.

Az esti istentiszteletek után vendégeink édes jó anyánkat üdvözölték, akinek mindegyik számára volt kedves szava. Ezzel fűszerezte az ünnepi vacsorát. A péntekesti angyaloknak biztosan nagy örömük volt, ha benéztek hozzánk. Mert bár édesanyánk hétköznapi takarékosan gazdálkodott, bizony csütörtökönként a legszébb tyukot, a legpompásabb halat szerezte meg az ünnepi asztalra. Kugli is volt, a zsidó konyhának ez a remeke és szépen kicifrázott torták, kompotok, mosolygó gyümölcs és édesanyám nem fáradt ki a kínálgatásban.

Abban is finom tapintatot árult el, hogy mindig hálás köszönöttel fogadta el vendégeinek apró szombati ajándékait, egy kis desszertet, vagy egy különös finom körtét, a „madame Freund” részére, amelyeknek visszautasítása bizonyára fájt volna a derék embereknek. Ezek között a derék emberek között nem egy eredeti példány is akadt, akik még ma is élénken élnek emlékezetemben. Így az álmodozó Mordechaj Löbl, aki ugyan mindig a legkevesebb heti keresetet hozta haza, de azért nem akart ajándékot elfogadni és minden pénteken finom selyempapírosba göngyölt husz rézkrajcárt adott át Lydia nővéremnek a sabbeszkosztért. És jókedvű nővérem époly pontosan minden szombat este visszacsémpészte a 20 krajcárt a Mordachaj heti csomagjába, amit minden vendég kapott, hogy a hideg hus, sütemény, gyümölcs emlékeztesse őket a szép ünnepi órákra. Szombat délutánonként szorgalmasan folyt a tanulás és édesapám gyönyörű Megideszével, bibliamagyarázataival örvendeztette pártfogoltjait.

Hitközségünk évről évre nőtt. Atyámnak nagyobb imaházról és temetőhelyről kellett

gondoskodnia. Ebben a munkájában segítőtársa volt legjobb barátja, dr. Fischhof Adolf, 1848-as szabadsághős, aki a közeli Emmersdorfbán élt. De a bécsi főrabbi, dr. Güdemann és dr. Bloch is mellé álltak. Atyám alapította Wahlliss nagyiparossal a Klagenfurt melletti Wörthi tónál az első nyaralóhelyeket. (Pörtschach, Velden). Régi barátai: Bacher, Goldziher, Güdemann voltak az első vendégek között. Csak az bántotta, hogy a fürdővendégek között olyanok is akadtak, akik viselkedésükkel, fényezésükkel alkalmasak voltak arra, hogy az antiszemitizmust felkeltsék. Ezek annyi bajt és fejtörést okoztak neki, hogy legszivesebben megelőzte volna az 1923. év zsidóellenes nyaraló-rendeleteket ezzel a kis variációval: *Ilyen* zsidóknak a mi nyaralóhelyeinkre tilos a belépés.

De ezek a kellemetlenségek nem kisebbítettek atyám munkakedvét. Szép ünnepeink kárpótolták. Legszebb ünnepünk legidősebb nővéremnek lakodalma volt, amelynek még különös érdekességet adott, hogy 400 év óta ez volt az első zsidó menyegző Klagenfurtban.

Öröm után fájdalom következett. Családunk jó barátja, a nagy Fischhof volt az első halottja annak az imaháznak, amelynek alapításában oly tevékeny részt vett. Az egész város kísérté kopersóját a pályaudvarra, ahonnan Bécsbe szállították és a városi dízsírhelyen temették el. Édesatyám sok ellenkező vélemény dacára teljesítette a nagy halott utolsó kívánságát, hogy sírkövére csak egyszerű héber felírás kerüljön.

Nevelésünket mi gyerekek a klagenfurti katolikus iskolákban kaptuk. Csak *egyetlen* egy zsidó Freund-gyerek volt egy-egy osztályban és miatta az összes írásbeli dolgozatokat áttették szombatról hétköznapra és ha nagyünnepen mulasztottunk, hivatalból mellénk rendeltek egy gyereket, hogy a leckét átvegye velünk. Egyetlenegyszer kaptam büntetést az iskolában, amikor játékközben megfeledkeztem, hogy szombat van és valamit a táblára karcoltam. „Istentelen leány! — kiáltott reám a piarista atya magából kikelve — hogy merted megszegni valásod parancsát!” És egy kis katolikus osztálytársammal megüzente szüleimnek, hogy ma ne várjanak ebédre, mert be maradok zárva két óráig vallási kihágás miatt!

Mikor nagyobbak lettünk és a hitközség is szilárd alapon állt, atyámat vágy fogta el azon helyek után, hol ifjúságát töltötte. Pozsony kedves jesivájába vágyott, ahol valaha tanult.

Az utolsó nagy emberbaráti munkát a háborúutáni évek hozták szüleim számára. 1920 nyarán férjemmel vendégségben voltam Pozsonyban; férjem szüleim áldását akarta kikérni, mielőtt Palesztinába megy, hogy ott éljen orvosi és szociális gyermekgondozási munkájának, amelyet Budapesten 20 éven át eredményesen folytatott. Éppen mialatt szüleimnél időzött, orosz

és lengyel chalucok nagy csoportjai jöttek a városba, akik nem tudtak továbbmenni, mert paszuszuk nem volt rendben. Pozsonyban akkor nagy lakásinség volt és így a csoportokat vissza akarták küldeni a határon. Ez valósággal kétségbeejtette a chalucokat. Férjem kérésére édesapám elhatározta, hogy birtokán helyezi el őket; lassankint 800 chaluc volt 5 hónap leforgása alatt szüleim szárnyai alatt. Ez bizony nem kis munkát és fejtörést jelentett.

Mikor férjem után én és gyermekeim is kimentünk Palesztinába, ott nem egyet viszontláttam a mi chalucaink közül. És mikor utolért a szomorú hír apám haláláról, ők velem együtt áldották emlékét. Mert az ő jámbor kívánságához képest sirni és gyászolni nem volt szabad utána. Isten gazdag életet ajándékozott neki és

Freund Adolfné

ő nem akarta, hogy abba a halálba, amellyel ő visszaadta lelkét teremtőjének, gyermekei könnyei vegyüljenek.

Klagenfurt! Milyen szívesen szálltam volna le a vonatról, hogy ott időzzem abban a városban, ahol te áldoztad munkádat a zsidóságnak atyám! Akik követték hívó szavadat, nem kellett megbánniok. Családjaik megerősödtek számban és jelentőségben. A házaló zsidók unokáinak nagy árúházaik vannak Klagenfurtban és Karintia más városaiban. Kiváló orvosok, híres ügyvédek, istenáldotta művészek származtak a klagenfurti község öléből. Isten áldása volt a te munkádon atyám!

De nem időzhetek most itt. Anyám hangja szólít. 56 évig állott az oldaladon, elhagyta szüleit, testvéreit és chalucaként követett egy országba, ahol nem látott maga előtt zsidó otthon.

És ő maga megteremtette csupa másvallásuk között a zsidó otthon típusát. Apja és anyja lenni nemcsak önnön vérüknek, ez volt szüleim életfeladata. Te jó atyám, ott pihened immár a pozsonyi temető csendjében a munka fáradalmait.

Te pedig anyám, élettársad utáni vágyó szenvedésedet tevékeny szeretetre változtatod. Özvegyi hajlékod nem elhagyatott, 86 évvel, csodálatos szellemi frissességben segítsz azokon, akik menedéket keresnek nálad a napi fáradalmak után. Nehány óra múlva én is nálad leszek, hogy erőt gyűjtsek a nehéz utra, melyet most először járok meg. Az utra, mely atyám sírjához vezet.

TORDAI JUDITH. A *Mult és Jövő* hasábjain jelent meg először ez a név, amikor kultúresténken először a nyilvánosság elé lépett. Jászai Marival és a magyar előadóművészet legelső starjaival együtt lépett fel és ezek között és ezek mellett is feltűnést keltett a gimnáziumból alig kikerült fiatal leány, aki máris annyi szívet-lelket tud önteni a szavakba, annyi muzsikát és ritmust érzékeltetni az előadásban. Azóta cseng a neve az országban és alig van nagyobb város, ahol ne tapsolták volna valóban viharos tetszéssel azt a finom, nemes művészetet, amellyel Tordai Judith a zsidó költészet remekeit megszólaltatja. Szinte specialistája lett a héber poézisnek. A *Mult és Jövő* legutóbbi kultúrestjein *eredeti héberben* szavalta Csernichovszky és Patai verseit és olyan tapsorkán fejezte ki az általános meghatottságát, hogy művésznő és hallgatósága egyformán könnyezett.

KISS ARNOLD: MAKAI EMILRŐL

Élt-e, valóság alakja volt-e a Makai Emil szerelme, szőke tündére? Kóbor Tamás egy multkori, Makai Emilről tartott előadásában szellemesen utalt rá, hogy alkalmasint a poéta fantáziájában született lény volt az ő Margitja, sóhajához, könnyeihez kellett hozzáálmodnia az ideálképet. Nekem és egy-két bizalmasabb barátjának Emil sokat beszélt Margitról, csakugyan a tanítványa volt, szőke volt s az egyik irodalmi ünnep alkalmával láthattuk is. Makai Emil azon az ünnepségen verset adott elő s az ünnepély kezdete előtt izgatottan járt-kelt a szeminárium folyosóján, Margitot várta, aki megígérte, hogy eljön Emilt meghallgatni. Végre jött . . . „Fiúk! jön!”, súgta nekünk izgatottan Emil, amikor sudár alakját a lépcsőkön megpillantotta. Elébe sietett s karonfogva vezette be a nagyterembe. Hallatlan vakmerőség volt! A szeminárium egybegyült tanári kara előtt, az öreg Bloch szeme láttára: ilyen papjelölttől szokatlan gesztus . . . Lefkovics Mózes kajánul oda is súgta neki: „Emil! magát ki fogják csapni az intézetből!” Bánóczi professzor azonban az ünnepély után kijelentette, hogy neki az a jelenet tetszett a legjobban, amikor Makai Emil, fehér szegfűvel kitűzve, Margitot karonfogva vezette a terembe . . . A fehér szegfűt egy alkalommal Emil Margittól kapta emlékül, az eredetit hervadtan őrizte a verses kötete közé préselve s azontul mindennap friss szegfűt hordott a szíve fölött . . . Természetesen a talmudi és szentírás órák előtt leszedte magáról a fehér virágot, mert mi tagadás benne, most már az is megesett vele, hogy Bloch rektor elégedetlen volt a talmudi feleletével s amit ő, Emil, az intézet kiváló növendéke sohse hallott, most meghallhatta a rektor bosszús ajkáról: „Reden Sie nicht so viel Stüssz zusammen . . .” (Ne hordjon össze annyi sületlenséget), amire Lefkovits Mózes, az öreg úrra mutatva, azt jegyezte meg: „Er redt durch die Blume!”

Igazán kesergő szerelmes volt-e Makai Emil, amint azt annyi gyönyörű költeményében megénekelte? Hogy dús gazdag leányt szeret, királykisasszonyt, ő a szegény pásztor, akit soha, de sohase fog elérhetni . . . meglehet, de az is igaz, Makai Emil ebben az időben nem keltette a reménytelenül szerelmes ifjú benyomását. Ellenkezőleg . . . boldog izgalmak hevítették ugyanakkor, amikor a legkesergőbb hangú versei jelentek meg a lapokban Margitról. Irodalmi, nagy sikerek glóriája sugárzott róla . . . *Vallások versek* című kötetét a *Zsidó versek* követték, nagy hozsannával fogadta azokat a kritika, majd megjelent gyönyörű kiadásban az *Énekek Éneke* s rá nemsokára két kötetben, Singer és Wolfner kiadásában, összegyűjtött költeményei. Tele volt a nevével a főváros, az egész ország, ábrándos

leánykák legforróbb vágya volt őt csak egyszer is láthatni, a monológjait országszerte szavalták, az Andrássy-úton ujjal mutogattak rá az emberek:

„Makai, a híres poéta!” a kirakatokban Makai-kalapok, Makai-nyakkendők virítottak, május volt, napfény, hír és dicsőség vette körül, fiatal volt, úgyszólván gyerekeMBER még és nagyon boldog volt fiatal dicsőségében . . . Az irodalmi méltatások megállapították költészetéről, hogy új hangot vitt be a magyar poézisbe, friss és üde légáramot, bájosan közvetlen hangot, az ifjú, fejlődő főváros utcáinak, csodásan bűvös éjszakáinak, hangulatainak első megéneklője, nem Petőfi, Arany epigon többé, de új, tipratlan utak teremtő geniye . . . A merengő, reménytelen szerelem sötét csipkefátyola fölébe a poétai sikerek babérja font hát csillogó sugárkoszorút . . . s Makai Emilnek, a magyar Parnassusra vágató Pegasus mögött csak halovány körvonalakban lebegett a borús szerelem bánatos Margit alakja. Nem volt az a komor Vajda János Ginája, sem a szomorú Reviczky Gyula Emmája, inkább szüziesen szelid génius volt a Makai Margitja, aki a kék romantika akkoriban rendkívül tetszetős varázsával övezte körül az ifjú poéta alakját. Ábrándos leánykák hullatták könnyeiket vidéki zöld zsalugáteres, rozmaringos ablakok csipkefüggönyei mögött a Makai Emil verseskötetének lapjai fölébe . . .

Hogy nem volt nagyon veszedelmes ez a lángoló szerelem: bizonyítja az a tény, hogy Makai csakhamar egy József-köruti kávéház ugyancsak szőke kasszatünderéről rajongott — odajárt naponta reggelizni — annak olvasta föl a verseit, az a Mara nevű tündér pedig a költészet iránt legkevésbé se rajongott s unottan hallgatta végig a poétai ömlengéseket, helyesírási hibáktól hemzsegték az Emilhez intézett visszautasító levelei s azt mondta a hevülő poétának hamisítatlan ferencvárosi dialektussal: Aber lassen's mich gehn mit ihna narische Tummheiten . . .

Ugyanakkor Emil barátai már az első cilindereket kezdték hordani a fejükön. Matura után voltak már a fiúk s ennek első jelvénye a villogószőrű cylinder volt. Ez a jelvény hirdette elsőnek a közeledő papi méltóságot; in hoc signo mentek vidéki prédikációkra a szeminárium növendékei s a cylinder növelte föl kimondhatatlanná az önérzetüket. Hiszen egy-két év még és doktorokká lettek. Akkoriban jött haza Lipcséből Stark Ármin, a lipcsei egyetem doktorátusának birtokában. A sváb mosóné jött hozzá egy délelőtt a fehérenemüért.

— Wann soll ich die Wäsche nach' Haus bringen, Herr Stark? — kérdezte tőle jámborul a Stark Ármin új méltóságát mitsem sejtő budakeszi asszony.

Dr. Stark Ármin metsző gúnnyal utasította

vissza a megszólítást: „Ich heisse Dr. Stark, verstehen Sie mich?!“

De a budakeszi asszony, úgy látszik, nem értette meg a rendreutasítást. A szokás hatalmát követte, amikor újra csak Herr Starknak szólította a már-már böszült hangulatba guruló doktor philosophiaet.

S amikor újabb rendreutasítás után is, harmadszor is Herr Starknak szólította, dühös gesztussal fordult Ármin barátunk az asszony felé, luciferi gúnnyal nyomva meg minden egyes szót:

— Ihnen is das Leipziger Doktorat nicht massgebend?! — s kidobta a szobából a lipcsei doktoravatást fumigáló sváb mosónét . . .

Emil továbbra is a fehér szegfűt hordta, a papjelölt méltóságát kidomborító cilindertől irtózott. Már a tentamen nevű, első papi vizsgálatot is letettük — Emil azt is kitüntetéssel tette le — Emil még egyetlen egyszer se prédikált, holott már régóta tartozott azzal a kötelezettséggel, hogy első prédikációját Kaufmann professzor előtt elmondja. Kitünő szavaló volt — de prédikáció írására és elmondására sehogy se vitte rá a lelke. Meglátjátok fiúk — mondotta — ebbe bele fogok örülni. Megáll a toll a kezemben, ha prédikációt akarok írni, s megfagy a szó a számon, ha prédikációt akarok betanulni. Ugy érzem, nincs mit mondanom a zsidósághoz. Nem tudok érzéseket szinlelni.

Ugy látszik, ebben az időben hasonlott meg Emil a papi hivatással. A Pesti Napló munkatársa lett, esténként a legnevesebb írókkal cigányzene mellett a Pannónia éttermében tartózkodott; hogy velük együtt vacsorázzék, attól visszatartotta a papjelölt voltára való tekintet, eleget évődtek is vele emiatt írotársai — az bizonyos, hogy eddigi erős vallásos observanciákban élő meggyőződése jelentékenyen meginoghatott. Éjszakánként a Pesti Naplónál dolgozott, reggel már pontosan a szeminárium templomában imádkozott, az előadásokat még mindig pontosan látogatta, az ő jegyzetei voltak még mindig a legmegbízhatóbbak — de egy pészach délelőtt, istentisztelet után azt mondta a két társának: „Fiúk, az éjszaka egész éjjel írtam a redakcióban. Széder helyett tárcát írtam, ünnepekor írtam. Menjetek, jelentetek föl Bloch rektornál, hadd dobjanak ki az intézetből . . .”

A delator szerepére senki se vállalkozott, de Makai Emil komoly óhaja volt, hogy valamilyen módon megválhasson az intézettől. Voltak, akik azt mondták azért, mert Margitba volt szerelmes s más pályára lépve könnyebben elérhetőnek vélte volna az elkényeztetett, vallástalan családból származó előkelő leányt, aki sehogyan se tudott volna jámbor papnévá válni . . .

Nem merte megtenni a végzetes lépést, hogy kilépjen a szemináriumból. Tudta, hogy édesapjának legkedvesebb ábrándját tépte volna

össze. A makói öreg zsidó pap szívének nem akarta halálra sebezni. De valahogyan mégis csak az öreg Bloch füléhez jutottak a kósza hírek. Hogy Emil nem él vallásos életet, hogy redakcióban dolgozik, magához citálta hát, bizalmasan beszélgetett vele s ennek az eredménye volt, hogy Makai Emil egy nap eltűnt, elmaradt a szemináriumból.

Az apja, az öreg makói pap, mitsem tudott erről. Egy nap fölrandult a fővárosba — a szemináriumba jött, Emil fiát kereste. Amikor megtudta a valóságot: megtántorodott, kicsordult a könnye, de azért sebzett szívvel is, legkedvesebb reményeiben csalódva is, végtelenül szerette az ő Emilkéjét, végtelen büszke volt poéta fiára:

*Hogy vitte úgy-e hirről-hirre,
A verset, mit fia irt!
S odaszoritva ajkára,
Ronggyá csókolta a papirt,
Isten helyett egy szőke lányról
Dalolt a pogány troubadour.
És mégis elolvasta százszor,
És sirt és sirt az öreg úr . . .*

Nemsokára pihenőre vitték az öreg urat a csöndes makói temetőbe . . .

Emlékszem rá . . . az intézetből való kilépése előtt vagy egy esztendővel — egy vakáción látogatóba jött hozzám Nagybecskerekre, szüleim házába, Emil. Együtt töltöttünk két hetet. Szombaton templomban volt, az édesapám prédikált, Emil nagyon gyönyörködött a beszédében, de odasúgta nekem: Látod, ilyennek kell lenni egy igaz papnak . . . ennyi szent meggyőződéssel kell hinni, beszélni tudni . . . én érzem, sohse leszek rá képes . . .

A szemináriumból való kilépése után csak ritkán találkoztunk Emillel. Egyszer, emlékszem, eljött a társaságunkba, velünk ünnepelte künn a városligetben a Lefkovits Mózes doktorra avatását. Késő éjfélig voltunk együtt, Lefkovits, aki akkor már tökéletes kiejtéssel beszélt magyarul, Lefkovits, az öreg bócher lelkes hangú felköszöntőben ünnepelte Emilt, a *Gésák* operett versíróját új, nagy sikere alkalmából, Emil pedig válasz-tosztjában azt kívánta Lefkovitsnak, hogy nemsokára paróchiája legyen s abban kertés udvara, ahogy azt Lefkovits megálmodta, ahol „kokesok és tyukok szoledgálnak az udvaron”, ott élhessen boldog nyugalomban az ő huszti, patriájabeli menyasszonyával, a szép Elkelevel, mint boldog hitvesével, szép piros-pozsgás gyerekek sűrűjének körülötte s a legidősebb fia tömködjön szűz verpelétivel a pipáját, ahogyan ezt ugyancsak Lefkovits álmodta gyakorta sívár, harmadikemeleti diákszobácskákban — mialatt öreg feje merengve hajlik a talmud lapjai fölébe;

Lefkovits elérékenyülten pillogatott apró, hunyorgó szemével, sóhajtva suttozta a huszti Elke nevét s hozzátette: Elkeből Eleonora lesz, ez a név jobban illik az ő büszke szépségéhez . . . Mikor a városligetből hazatértünk, Emil nekem azt a propozíciót tette, hogy a hazatérő egész úton beszéljünk rímekben s vagy egy óra hosszat, végig az éjszakai nyugalomban szendergő, ébredő tavaszi illatot lehelő fasorban ajkunkról a legkétségbeesettebb rímek kergették egymást. Akkor született meg a *Gésák* operettjének egy új betétje: az „Egy kicsi, két kicsi, rom kicsi nő”, meg az „Én a mandarinok mandarinja vagyok, az erényem akár a nap fénye ragyog” kezdetű kuplék . . .

Egy újabb esztendő múlt el. Emillel csak hébe-hóba találkoztunk az utcán. Mindenkor nagy örömmel köszöntötte egykori szemináriumi társait. A sikerek ormán járt akkor. A nevét sűrűn olvastuk a hírlapokban. A *Tudós professzor Hatvani* című színjátéka babérral halmozta el, a *Robinsonokat* dicséretekkel borította el a kritika, jelen voltunk a Vígszínházban, amikor a *Tudós professzor Hatvani* második felvonása után Jókai Mór a páholyába kérette s a közönség tapsai között magához ölelte és megcsókolta, a Petőfi Társaság tagjai sorába választotta . . .

S Makai Emillel akkoriban találkoztam egyszer az Andrássy-úton. Az édesapja halála után volt, engem akkor választott meg a zsolnai hitközség papjának, én is fiatal reményektől voltam boldog, egy fél év választott el a rabbi-vizsgálat letevésétől s boldog büszkeséggel hordoztam új doktori méltóságomat a főváros utcáin . . . Emil örömmel vett részt az én üdvösséges érzéseimben és merengő szomorúsággal beszélgetett a maga sorsáról, bánatos borongással a legforróbb diadalok oromcsúcsain: „Nekem is köztetek kellett volna maradnom”. Margitról beszélt s arról, hogy el nem érheti sohasem. A papi élet nyugalomáról s az ő nyugtalan, éjszakázó életmódja kietlenségéről. Én meg voltam róla győződve, hogy Emil kissé affektál, annál is inkább, mert ugyanabban a pillanatban előkelő kocsi gördült végig az Andrássy-úton, benne egy ünnepelt vendégszeplő angol operett-primadonna, az mosolygó arccal integetett ki a kocsiból Emil felé, megállította a fogatots Emil sietve búcsúzott tőlem s boldogan, ragyogó arccal foglalt helyet a reá várakozó kocsiban . . . Érzékeny húroknak lantja a költői lélek, Aeolus hárfája, borongó zengést ébreszt rajta a tovasuhanó őszi szél melankóliája, ujjongó dallamot napfényes tavaszi szellő új érintése . . . 1895 februárjában papavató ünnepség volt a szeminárium kis templomában. A pódiumon ünnepélyes papi ornátusban és fővegekkel állottak egymás mellett az avatandó ifjú papok: Adler Vilmos, Büchler Sándor, Braun Salamon, Frisch Ármin, én, Lefkovits Mózes,

Steiner Márkus, Schwarz Mór. A meghatott közönség soraiban helyet foglaltak az ifjú papok hozzátartozói, szülei, jóbarátai, az első sorban ült Lefkovits Mózes igazán bájos menyasszonya, a huszti boldog Elke, új nevén Eleonóra, a jövővendő papné. Eljött Makai Emil is, az ünnepelelt poéta, hogy résztvegyen egykori bajtársai örömeiben.

Ünnepi akkordokkal zugott föl a papavató 66. zsoltár „Harninu“ . . . „Riadozzatok Istennek, mind e földön levők, zengjétek neve tiszteletét, adjatok tiszteletet“ . . . A nagybecskereki pap, az avató pap intézett beszédet hozzánk. Megáldotta az új papokat. Kissé elcsuklott az áldó szava, hiszen a fia is az új papok sorában volt. Schwarz Mór gyönyörű beszédben búcsuzott az intézettől társai nevében. A hangja úgy zokogott, mint a csalógányzengés. Csalógányhangú fiú volt mindig Móric barátunk, a kántorok minden joggal féltek a konkurrenciájától . . .

A közönség szemeiben könnyek csillogtak. S az ünnepély végén, a Himnusz zengése közben, amikor a közönség üdvkívánataival halmozta el az új papokat, Makai Emil is feljött a pódiumra s meghatottan ölelte át mindegyik társát s amikor öreg barátjához, Lefkovitshoz ért, kivette az elmaradhatatlan szegfűt a gomblyukából, átadta ezt Lefkovitsnak s azt sugta neki: „Elkenek, a menyasszonyodnak küldöm“. S Lefkovits, az öreg bócher, hogy megindultságát elpalástolja, kecses meghajlással fogadta az illatos szegfűt s az ő kissé gúnyoros, fanyar mosolyával a szeme szögletében, azt mondta: „. . . Die Nelke — kriegt die Elke . . .“

*

Két esztendő mult el. Egy augusztusvégi nyári délután fekete posztóval letakart koporsó állott egy Erzsébet-köruti palota udvarában. Ott lakott a beteg poéta, áldott, nemesszívű nővérénél, aki haláláig ápolta csodálatos önfeláldozással. Bátyja, dr. Fischer Jakab, a neves fővárosi orvos gondozta.

Fehér szegfű borította a koporsót. Országos nevű írók búcsuztatták. A körut, amelyen a koporsót a nyugati pályaudvarhoz vitték, feketélett a tömegetől. Az egyik, a körutra szögellő Andrássy-úti palota egyik ablakában — ott lakott Margit — fehér szegfűcsokor intett búcsúüdvözletet a makói temetőbe távozó halott poétának. Szomorúan lehajtott fővel ment a koporsó mögött egy-két régi jóbarát . . . a veszprémi pap, a szili rabbinus, a győri, a hatvani papok . . . A makói temetőben — édes apja, édes anyja oldalán nyugszik örök álommal az édesszavú magyar poéta, az egykori kis zsidó papjelölt . . . fehér szegfű, őszi ködben elhervadó, új tavasszal újra nyiló fehér szegfű a sírhalom tövében . . .

(Vége.)

DR. FÜRST ALADÁR: KONSTANTINÁPOLYI EMLÉKEZÉSEK

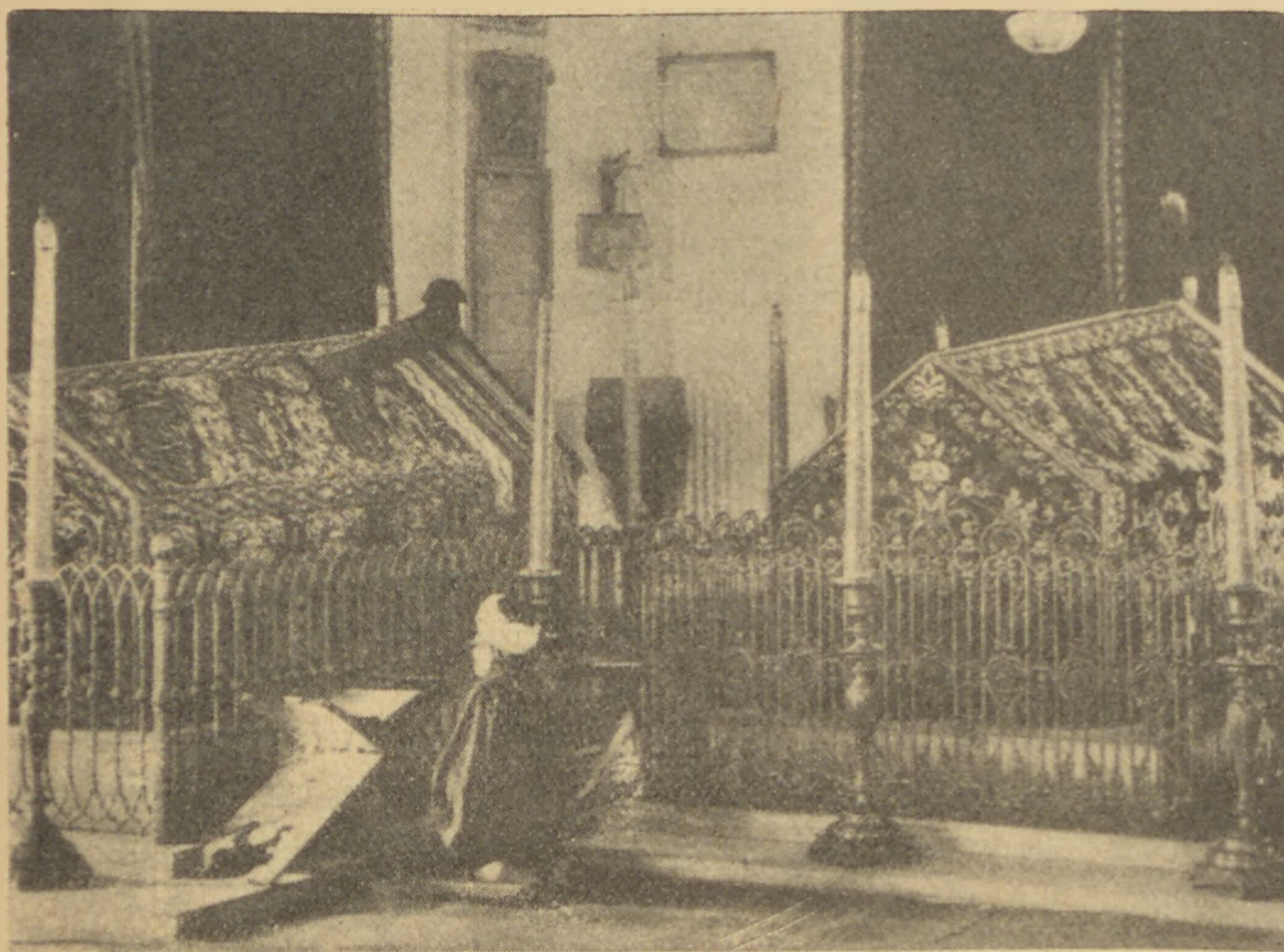

Konstantinápolyt halálra ítélték. Halálra ítélte nem a nagyhatalmak versengése, kik a misztikus Európa bikáját „Aranyszarvát“ nál akarták megfogni, hogy a győztes azután két világrészben uralkodjék; a halált enfiái mondták ki rá, mikor erőgyűjtésre, országújhodásra visszahuzódtak ősi, ázsiai otthonukba és a kiszolgált, régi fővárost magatehetetlenül ott hagyták a Boszporus partján. Az elárvult csecsebecsének azóta egyre fakul a fénye, vedlik bőre, hámja, kopik minden szín és csín, mit századok fejlődése reáarakott. Az enyészet levegője fujdogál körülötte. Angoráé a jövő, Konstantinápoly a multé. Mégis Petőfi sorai jutnak eszembe: Elvették hatalmát, mindenét, de nem vehették el gyönyörű fekvését, az örök természeti Szépségnek emez örök csudáját. Akár a kopár Dardanellák utján közeledel feléje, ahol minden percben magad felé érzed irányulni a bevehetetlen erődök láthatatlan mozsarait, akár a festői nyaralókkal szegélyezett hangulatos Boszporuson keresztül vezet az utad Konstantinápoly felé, a város finoman csipkézett szilhuettje mindenki számára felejthetetlen élmény. És élmény a Hagia Szofia, a szent Bölcsesség temploma, mely ezer éve hordta már magán a keresztet, mielőtt Bizánc hódítója rátette a félholdat, élmény a többi szőnyeges mecset, mosakodó muzulmanjával, mélahangú müezzinjével, élmény a császári Hippodrom, ahol az egyiptomi Heliopolisból származó obeliszkek néz szembe a Delphoiból elhozott kígyósoszloppal, mindkettő a Krisztus előtti 4. századból, élmény a föld alatt épült Cisterna basilica, az u. n. Yere-batan, ahol 352 márványoszlop sorai közt csónakáznak, mint valami styxi tavon. Ám a tizezrek befogadására szánt kupolás templomok üresek, felbecsülhetetlen értékű szőnyegeiket állítólag elvitték a németek, kiknek császára egykor a Hagia elé állította pompázó díszkutját . . . Hova lett a tavalyi hó? Hová a Yildiz és Magas Porta cselszövőgető kalifátusa? A városban ma gyaurok tanýáznak: európaiak csinálnak üzleteket, újtörökök politikát: mindketten a híres Stambult látványosságnak degradálják, dragománok birodalmának, muzeumnak.

Önkénytelenül felvetődik itt a párhuzam. Kelet másik, muzeális fővárosával, a mi szent Jeruzsálemünkkel. Mindkettőnek az eredete az emberi történelem mondai őskorába vezet vissza. Bisantion már létezett, már őrizte két világrész hídját, két világtenger határát, mikor görög gályák — más uton ugyan — sisakos hősöket vittek Trója alá. Jeruzsálem emléke régibb, hisz a telamarnai cseréptáblák az idősámításunk előtti

14. századból már emlegetik Uru-Sálemet és királyát, Abdi-Chibát. Mindkettőn ma is rajta a régiség varázsa, az ódonság patinája, bár külső megjelenésük képe, földrajzi helyzetük adottságánál fogva is merőben különbözik egymástól. Mintha születése óta mitsem változott volna, úgy hever ott sziklás halmán megkövesedetten, hatalmas várfalaiba begubózkodva a hétkapus, 34 tornyos Jeruzsálem. Komoly, szinte komor a kép, fa, növényzet alig élénkíti, azonban fenségessé válik a táj, mihelyt Mória napsütéses fensiklapályára esik a tekintetünk, ahonnan kiindult a Tan, a Vallás, az Erkölc szentséges szent háromsága. Mellette eltörpül a mult minden egyéb fénye, a jelen nyomorúsága, a szűk utcák, a bűz, a zaj.

Konstantinápoly szintén szent város! Azonban a muzulmán kard, a politika az *Élet* fővá-

A nagy szultánok sirjai

rosává kívánta tenni, mely megközelítse az igazhívők paradicsomi álmát a mennyországról. Isten és ember, természet és művészet karöltve dolgoztak azon, hogy széppé, szinessé, vonzóvá, varázslatossá tegyék a várost, mélyen rajta érezzük Kelet bűbáját, a poezis illatát.

Am ez a tarka-barka tündérgert, mely — stilszerűen — csupa kecses, könnyed faházakból épült — ma teljes lezülles, romlás, bomlás képét mutatja. A festett kapuk és verandák már rég elvesztették minden színüket, a vakolatnak nyoma sincs a falon, a lécekkal, gerendákkal agyontámogatott fabódékat átjárja a szél és csupán egy-egy titokzatosan sutogó háremrácszat az ablakon árulja el azt, hogy e viskókban emberek laknak. Milyen más Jeruzsálem építészeti jellege! A falakon belül és kívül tiszta terméskőből épült minden épület: a nyugati fal ciklopikus kőkockáitól kezdve egészen a „magyar házak”-beli tudósok szerény hajlokáig vagy az ujonnan alakuló terjedelmes Hadassa

kórházakig. Szimbolikusan ez a külsőség is jelzi, hogy Jeruzsálem az örökkévalóság, Konstantinápoly a mulandóság városa.

Mindazonáltal közös a történeti sorsuk. Nincs a világnak még egy városa, melyért annyi ádáz tusa, kegyetlen küzdelem folyt volna, mint e kettőért. Csakhogy ott hatalmat, gazdagságot, befolyást jelentett a Boszporus kulcsa, itt Judea kopár kősvatagja, Palesztina sovány földsávja kevés anyagi haszonnal kecsegtette a győzöt. Itt eszmékért, eszményekért, a hitért folyt az igaz, nem kevésbé véres, szenvedélyes harc. Jeruzsálem mégis fennmaradt, sőt korunkban újabb fejlődésnek is indul. Vajjon csak természeti elszigeteltségének köszöni e csodát? Már a zsoldárköltő megénekelte a szép párhuzamot: „Jeruzsálemet hegyek veszik körül, Izrael népét körülveszi Istene” — ez a rejtély nyitja.

Folytassam tovább az én párhuzamomat? Milyen hitélet folyik itt és ott? Milyen viszonyban áll a lakosság a vallással? A felszínen itt is, ott is azokat láthatni, kik nemcsak a vallásban, hanem a vallásból is élnek. Ellenben még egy érdekes ellentétre akarnék rámutatni, mely vissza is vezessen bennünket szűkebb tárgyunkhoz. Ugy a zsidó, mint a török fővárosban már ősidőktől fogva a halottak nagy tömege talált utolsó nyugóhelyet, kik részben mint hős harcosok, részint mint jámbor zarándokok ott leheltek ki lelküket. Míg azonban a jeruzsálemi királysírok, a próféták, a szinhedrion „máarái” (sírbarlangjai), valamint az Olajfák hegyének és a Kidron völgyének hatalmas sirmezői mind a városon kívül vannak, mert a halott „megszent-ségteleníti” a várost, addig Konstantinápolyban — úgy látszik — valami különös képzelettel vallásos kultusszal ápolták századokon keresztül a sírt, a mulandóság képét . . .

Konstantinápolyt valóban a halottak, a sírok városának nevezhetjük és nemcsak átvitt értelemben. Sírokat találunk első sorban minden mecset oldalán. Ide az egészen jámbor, szent férfiakat temették, kik bizonyára kiérdemelték ezt a kitüntetést, akár a keresztény egyházak falánál elhúzódó sírboltok lakói. A mosék építői és fenntartói, a szultánok, szultánák és egyéb főurak, rendszeren külön díszmauzoleumot emeltettek maguknak alkotásaik közelében; tágas csarnokaikban jut hely a kedvenc odaliskoknak, eunochoknak, valamint a nem csekélyszámú családtagoknak is: azt hiszem, Murád szultán tartja köztük a rekordot 38 gyermekével! (Igaz, hogy nem minden szultánfi került egészen természetes uton a föld alá, hisz a politikai gyilkosság a török trónváltás kedvenc segédeszközei közé tartozott.) Köröskörül a mauzoleumok körül, árnyas kertekben és udvarokban, az uralkodók vezirei és pasái, tisztjei és tanácsadói kapták meg dízsírhelyüket, egyikét-másikat művészi elgondolású, modernebb síremlék is

diszítí. Aki török hősnek, jámbor zarándoknak vagy egyszerű föld fiának pedig nem jutott az ilyen kiváltságos helyből, az — úgy látszik — legszívesebben saját portáján temetkezett, házikója napos előterében. A mohammedánok lakta utcák majd minden udvarában megpillanthatjuk ezeket a kis házi temetőket, 2—10 türbével, ahogy a török síremléket nevezik. Legegyszerűbb formája egy a földön nyugvó kőlap, melyen fejtül egy vagy két jellegzetes alakú oszlopocska emelkedik. Ezek a „fejfák“ sokszor simák, máskor dekoratív hatású török feliratok borítják felületét. Viszont a sima türbe is elmond egyet-mást az elhunytól. Elsősorban jelzi, hogy férfi vagy nő nyugszik-e alatta; az előbbieknél kőből készült fez vagy turbán diszítí az oszlopocska fejét. A próféta utódainál ez a köturbán zöldre van festve, a papoknál fehérszínű, míg a „hodzsa“, vagyis a „szent“, aki életében egyszer elzarándokolt volt Mekkába, a próféta sírjához, arany-sárga türbét kap a sírjára: ugyanazokat a színeket, miket az illető életében is hordozott turbánján.

Hogy milyen jelentősége van a keleti népeknél általában a fővegnek, azt éppen Konstantinápolyban tapasztaltam több ízben. Felkerestük pl. a szultánoknak egyik legnevezetesebb mauzoleumát, melyet — azt hiszem — a híres Roxanáról neveztek el. Fény és pompa és hatalom emlékei közt szép sírjában ott fekszenek az iszlám tömegek egykori egyedurai, a világhódítók, „kiknek Európa rettegte szablyáját“, ahogy a mi Zrinyink énekelte. Az ezüstrácsozattal elkerített sírhelyek fölött egyszerű koporsóformájú faszarkofág emelkedik, melynek oldalát a kalifáknál a próféta zöld posztója, a többieknél gyönyörű himzésű bársonytakaró fedi. A férfiak türbéjén persze itt sem hiányzik az a bizonyos „fejfa“, melyre hatalmasabbnál hatalmasabb turbánok csavarodnak: a szultánok eredeti fejdiszei, egyike-másika valóságos mammutkonty, mely ugyancsak nyomhatta padisah uram szegény fejét. A koporsók egyikénél megáll a vezetők és tiszteletteljes áhitattal ejtik a „Reformer-Mehmed“ nevét. Reformernek hívták, mert a 19. század elején ő volt az első, aki le merte vetni a turbánt és helyette az egyszerű fezt vette fel, azt a piros sapkát, mely sírját is diszítí és mely azóta általános lett a muzulmán világban. Akkoriban ez a merész cselekedet új korszakot jelentett a török történelemben, épúgy mintahogy most a fez detronizálásától számítják az új, modern érárt.

A sok mauzoleum, urasági és magántemető mellett természetesen van Konstantinápolyban köztemető is: a legnagyobb, leghíresebb köztük a sokat emlegetett skutari-i sírkert. Állítólag a világ legterjedelmesebb nekropolisza. A város ázsiai oldalán azért helyezték el a temetőt, hogy a halottak így közelebb essenek Jeruzsálem és

Mekka szent földjéhez, ahová a feltámadáskor vándorolni fognak. És ez a jövőbeli kényelem feltétlenül megéri azt a jelen fáradalmat, hogy minden halottat külön csónakon át kell vinni a nagy vizen Ázsiába. A századok óta süppedő hantok közt vadon burjánzik a cserje, a fák lombzatában mélan bűg a bülbül, a fekvő sírköveken pedig egykedvűen, fatalisztikus nyugalommal ülnek öreg, fáradt, muzulmánok — nekik az egész év Halottak napja.

Skutariból visszamenet tolmácsunk még egy temetőre hívta fel figyelmünket. Már külseje elárulta különlegességét. Szépen kovácsolt kerítéstől körülvéve szabályos rendezettségben, egyenlő közökben vagy 4—5 tucat hófehér márványlap sorakozott egymás mellett és mögött, rajtuk az oszlopocskák is mintha mind egy műhelyben készültek volna, gazdagon aranyo-

Konstantinápolyi temető

zott, diszes arabeszkekkel. Vajjon ki lehet ez a demokratikusan arisztokratikus, előkelően egyforma, mégis minden más elemektől különváló társaság? Felvilágosítanak, hogy itt nyugszanak hivei annak a hirhedt 17. századbeli ál-Messiásnak, Sabbatai Cewi-nek, kinek rejtélyes, ragyogó alakja a rajongók ezreit foglalkoztatta annak idején Európában, hazánkban is. Budán pld. a híres Cohen Efraim rabbi fia volt nagy hive és a budai zsidók templomában a Tóra előtt áldást mondott az ő nevére. Mikor ő maga élte végén behódolt a szultánnak és török hitre tért, hivei is felvették a fezt, de szívükben nemzedékeken keresztül megmaradtak zsidóknak. Dönméknek nevezték őket és spanyolországi társaikhoz, a marannusokhoz hasonlóan, sok üldöztetésben részesültek, míg kipusztultak. Ma zsidó és mohammedán egyformán kerüli nyugvóhelyüket: mint a német költő mondaná: elfeledve, elhagyatva, ez a szomorú sorsuk szomorú jutalma...

TEPLOS ÉS CSERKÉSZOTTHON A MIKÉFÉBEN

A Damjanich-utcában az új paloták között, a régi jó idők hirmondójául megmaradt egy földszintes ház. A Chevra Kadisa tulajdona volt ez valaha, mely az u. n. sinlők számára használta. 1892-ben az akkor már félszázados multtal, nagy sikerrel működő Magyar Izr. Kézmű- és Földművelési Egyesület jubileumi alkotásul megvásárolta a Chevrától. A sinlőknek ma már elsőrangú otthonuk van, míg a kézműves növendékek céljaira berendezett otthon a régi épületben van és csak a játszótérnek használt jó levegőjű nagy udvar kárpótolja évtizedek mozdulatlan-ságát. Pedig azóta ezekkel megnőtt a zsidóság árvaiból felnevelt iparosok száma és szerte a hazában, a külföld államaiban és az Oceánon túl hirdetik a kis épületben működő nemes intézmény nagyságát.

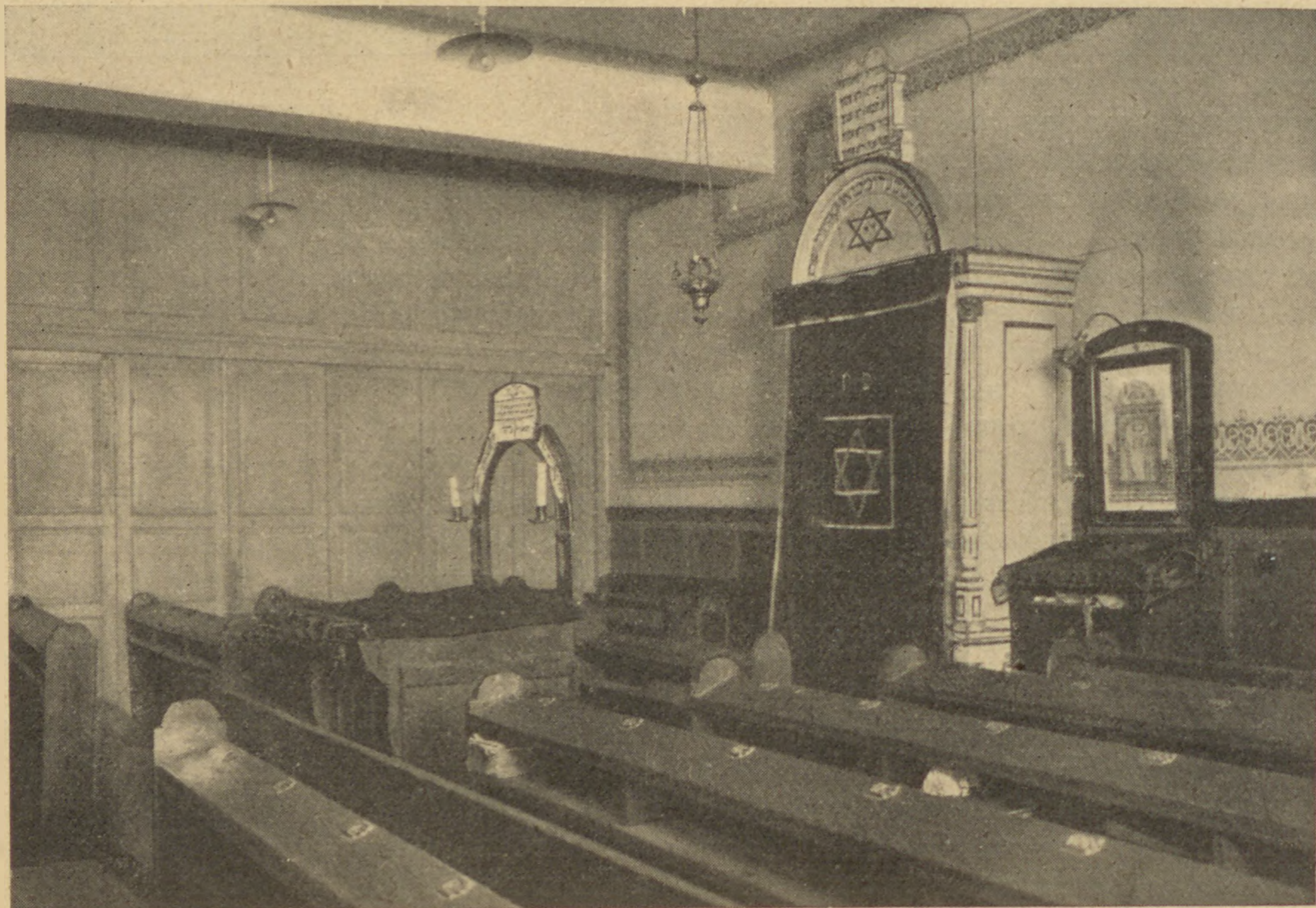
Az arrahaladóknak újabban két felírás tűnik fel. Az egyik: Bész haknész, mely reggeli és esti imára invitálja a környék hívőit, a másik tábla a Mikéfe cserkészesapat otthonát jelzi. Csodálatos, hogy architekturai változásnak nyoma sincsen és mégis két új intézmény nyert helyet. A változás úgy történt, hogy a növendékek társalgójából és cserkészetből új állandó templom lett, a kívánalmaknak megfelelően berendezve, a növendékek pedig a bolthajtásos száraz pincehelyiségben nyertek három helyiségből álló cserkészetotthont és foglalkoztatóműhelyt. Az átalakításokkal nagy áldozatot hozott az egyesület, de a ket-tős cél annyira lelkesítette a nemes lelkületű ügyvezető elnököt: *Fellner* Leót, hogy már a tél beköszön-tésével végeztette el a munkát, kellemes chanukai meglepetésül a lelkes vezetőségnek, élén *Klein* Gyulánéval, aki ez idő alatt Amerikában tartózkodott, a válságban lévő Mikéfe érdekében agitálva, fáradozva.

Az állandó templom bevezetője a tágas udvaron felépítendő új templomnak. Ehhez azonban nagyon

sok pénz szükséges, melynek egybegyűltére jóideig várni kell. De már a mag megvan, a létesített imaház-nak többé megszűnni nem lehet. A tények is ezt igazolják, mert szép hitélet fejlődött ki. Reggel és este együtt van a gyülekezet, péntek este zsúfolva van az iskolából átalakult templom, mintegy demonstrálva, hogy az építkezésre nemsokára szükség lesz.

A növendékek dúsan vannak kárpótolva. Budapest második cserkészetotthona a Mikéfében van. A növendékek maguk festették ki, maguk díszítették, ők rendezték be és saját készítményeikkel tették hangulatossá.

Pompás cserkészkandallójukban azóta már vígan ropog a tűz, ők pedig dolgoznak és szórakoznak, mert ez a munka kellemes pihenés. Immár három rajból áll a Mikéfe 310. számú Jókai cserkészcsoportja. Az elsőhöz tartoznak a tanoncotthon, a másodikhoz: a kertésztelep növendékei, míg a mult év nyarán felavatott III. rajhoz többnyire Mikéfében kívül álló fiúk sorakoztak. Az ezidőszerű, tehát a téli program: a műhelymunka, raji- és őrsi összejövetelek, ünnepi ozsonnák rendezése, műsoros délutánok, a nyári kirándulások és a táborozás előkészítése. Ha a zsidóság bárhol ünnepel, ott a Mikéfe cserkészcsoportja teljesít őrszolgálatot, a nagy ünnepeken ők ügyelnek a rendre és a hívők egészségére. Parancsnokuk: *Kápolnai* József okl. építész és az egyesület részéről: *Havas* Miksáné és *Kertész* Vilmos alelnökök fáradoznak odaadóan, hogy a csoport semmiben hiányt ne szenvedjen. Sok emlék, sok dicsőség fűződik már a lefolyt 2 évhez, de a legszebb jutalom az új otthonuk. Nekik nincs gondjuk az étellel, csak azoknak, kik az ő jólétükért küzdenek, kik éjjel-nappal azon tündöndnek, hogy mi lesz a Damjanich-utcában lévő otthonnal, mi lesz a kereszturi-úti kertészképző-teleppel, ha segítő kéz idejében nem érkezik, mely a 85 éves dicső multú intézményt az első évszázad csapóajtója előtt a megsemmisüléstől megóvjá.

A Mikéfe temploma

A zsidóság jobbjai nem engedhetik pusztulásba azt a helyet, mely otthont, majd kenyeret biztosít a magyar zsidóság árváinak. Nem engedhetik eltűnni azt az intézményt, mely eddig az iparosok és földművelők tizezrét nevelte fel a társadalomnak.

Kettős célról van szó és kettős micvát gyakorlunk a Mikéfe támogatásával. Kertész Ödön.

AZ ÖNGYILKOSSÁG PROPAGANDÁJA.

Igen tisztelt Szerkesztő Ur!

Valahányszor a „Múlt és Jövő“ leereszkedik a művészet és irodalom magas szféráiból, hogy szemlét tartson a mindennapi élet jelenségei felett, mindig az igazság vértetét ölli magára és mindmegannyiszor a közéletnek egy-egy kinövését iparkodik a visszasságok őszinte fellárásával gyógyítani. Ép azért úgy vélem, a „Múlt és Jövő“ nyílt fórumához kell fordulnom, amikor egy újabb elharapódzó anomáliát akarok szóvá tenni.

Az annyira megnehezedett élet rettentő harcai újabb időben, fájdalom, igen sok értékes emberi erőt roppantottak össze. Minden részvétünk az elesetteké, akik kidőltek a súlyos rohamok alatt és nem bírták tovább. Mégis úgy érzem, hogy az, ami az utóbbi időben e tragikus események körül történik, majdnem az öngyilkosság propagandájának mondható.

A baj ott kezdődik, hogy az egész életet magukért és családjukért szívósan, hősiesen átküzdő öreg kereskedők, lateinerek, matrónák, kik „ágyban párnák közt“ halnak meg, a megfizetett gyászjelentésen kívül néhány sornyi nekrológban részesülnek a sajtóban és eltűnnek, mintha nem is lett volna érdemes élniök „szenzációk“ nélkül, ellenben az, aki öngyilkosság útján jutott el az utolsó állomáshoz, azonnal a nap hőségé avatódik, akinek kiforgatják, kitergetik élete könyvének minden egyes lapját összes mellékleteivel.

Ámde a sajtó szenzációkból táplálkozik és nem állhat mindig a népnevelés etikai magaslatán. De mit szólunk ahhoz a különös kultuszhoz, amelyben újabban a zsidóság intézményei is részesítik az öngyilkosságot. Szinte glorifikálásnak mondható az a sok dicsőítés, amely ezekben a szomorú esetekben valóságos versennyé fejlődik. Szónoki versengés a minél hősibbé avatásért, minél szebbért, minél rikatóbbért, minél szívhasogatóbbért. Mintha nem volna elég szívetlépő maga a tragikus cselekedet, az Élet megtagadása, melyhez legméltóbb az élettől elzárt néma gyász, a magábavesző megtépett fájdalom. Mintha szükséges volna feltépni olyan sebeket is, amelyekből a szó leg egyszerűbb értelmében még frissen bugyog a vér . . .

A zsidó tradíció szerint, „aki maga vet véget tudatosan az életének, annak nincs része a túlvilágban“. A zsidó világnézet az életet a legfőbb kincsnek tekinti, az Ur legfőbb ajándékának, amelyet csak a Gondviselés keze vehet vissza. Ez a hit acélozta a zsidó embert a legsúlyosabb harcokban, elnyomásokban és megalázottságokban. Zsidó öngyilkosságjárványról nem igen tud a történelem. Csak egyfajta öngyilkosságról emlékeznek meg a régi „memoirkönyvek“, amikor a zsidókat erőszakkal megkeresztelni akarták. Ma a zsidóság szomorú vezetőserepet játszik az öngyilkosság véres arénáján. Mert megingott a hite Istenben és önmagában, az Élet és a Halál igazi értékében. Nem kellene-e ezt az elharapódzó hajlamot minden eszközzel elnyomni és nem felesleges dicsőítésekkel és hiúságébresztésekkel elősegíteni?

Felvetem a kérdést a „Múlt és Jövő“ hasábjain, mert úgy érzem, ez a mai rendszer könnyen annak a felfogásnak istápolásához vezethet, hogy az igazi hős az, aki önmagára emel fegyvert és az igazi szeretet az, amely közelállókát is átsegít a Nirvána üdvőségébe. Azt hiszem, legalább is gondolkodni kellene a súlyos kérdés felett . . . Dr. Szabó Géza.

A Mikéfe cserkészotthona

ZSIDÓ HUMOR

AKI FUT A „KOVED“ ELŐL . . .

A vilnai gaonhoz fordult egyszer egy híve:

— Rabbi, írva van: „Aki fut a tisztelet előtt, annak a tisztelet utána fut“. Én szerény ember vagyok, egész életemben futok a koved előtt és nem látom, hogy utánam futna.

— Meg kell érteni barátom — felelt a gaon — az igazi futó nem szokott hátrafordulni . . .

A FELTÁMADÁS NAPJÁN . . .

Egy kitért zsidó végrendeletben hagyta, hogy a zsidó temetőben temessék el. Családja teljesíteni akarta kívánságát és a rabbihoz fordult. Nehéz eset, felelte a rabbi, hosszú faggatásra azonban beleegyezett, arra az esetre, ha a család 5000 forintot fizet a sírhelyért.

— Hisz ennyiért meg lehet venni az egész temetőt? — méltatlankodtak a rokonok.

— Helyes — felelt a rabbi — ha majd eljön a feltámadás napja és akkor mind a halottak felkelnek a sírjukból, ő pedig egyedül fog maradni és akkor az egész temető tulajdonképpen az övé lesz . . .

A „HITETLEN“.

Rabbi Nachmann, a braslavi kabbalista mondta egyszer híveinek:

— Az igazi hívő zsidók hisznek két világ létezésében, e világban és a túlvilágban. Ami engem illet, én bizony félig hitetlen vagyok. A túlvilágban természetesen kénytelen vagyok hinni, hiszen azért vagyok zsidó. De *ebben* a világban — egyáltalában nem hiszek.

KEDÉLYES HÁZALÓ.

Batyuval a hátán házal egy öreg zsidó s olyan portára téved be, ahol semmit sem akarnak vásárolni. Váltig dicsérgeti áruját, de nem tudja a vételkedvet fokozni. A háziasszony megunja már a hosszú litániát, s mérgesen távozásra szólítja fel a házalót: „mondtam már magának, hogy nekem nincs szükségem semmire, mindenem van“.

— Akkor tessék venni egy sziderlit, hogy legyen miből megköszönni ezt a sok jót az Istennek — végzi szavait a kitéssékelt.

AZ A FELE.

Nem a földi javak birtokában tengette életét a falu sámesze. Leánya már vagy hat hónapja jegyben járt, de a lakodalmat egyre halasztották. Megkérdi egyszer tőle a dájen, mi ennek a huzavonának az oka.

— Nagy az én bajom — mondja a templom földi gondviselője. — Hiányzik a fele a hozománynak és nem tudom sehonnan sem előkeríteni.

— Ugyan milyen ügyetlen vagy, csináld meg a lakodalmat s aztán odaadod a felét a hozománynak, hisz nálunk zsidóknál ugyanis az a szokás, hogy csak a felét adják meg annak amit ígérnek.

— Hisz ép az a bajom — végzi búsan gondterhes arccal — hogy az a fele hiányzik.

*

A briski rabbi mondotta:

Beszélni könnyen megtanul a gyermek is, de hallgatni mily nehezen tanul meg a felnőtt.

Összegyűjtötte: Kaufmann Vilmos.

TOLLHEGYRŐL

MIT LÁTOTT MASARYK?

Masaryk elnök, magas kora dacára, elzarándokolt a Szentföldre, még pedig nemcsak tessék-lássék egy félnapra, hanem fáradságot vett magának és megtekintette az új zsidó telepeket, városokat, intézményeket és az Émekben meghatódva szólt a Keren Jajemeth, Keren Hajeszod és a Cionista Szervezet képviselőihez: „Láttam az Önök munkáját és én hiszek az Önök munkájában. Munka a boldogság egyik feltétele és én láttam, hogy Önök értenek a munkához. Szívem mélyéből kívánom és remélem, hogy a zsidók elérjék a céljukat Palesztinában és munkájuk boldogságot és szabadságot hozzon.“ Masaryk elnök sok mindent látott a Szentföldön. Ugy látszik, csak egyes zsidó vezérférfiakkal eshetik meg a csoda, hogy kimennek és semmit se látnak. Mert előre behunyták a szemüket.

MIT MONDOTT MARSCHALL?

Weizmann amerikai útjának legfőbb eredménye az volt, hogy az Egyesült Államok nemcionista zsidóságát egy táborba egyesítette a cionistákkal, Palesztina felépítése érdekében. A nemcionista zsidók vezére, a 70 éves Marschall, a nagy humanista, aki jótévesében mindig általános emberi szempontokat követett. A banketten, amely a két tábor még közelebb hozta egymáshoz, Marschall ezt mondotta: „Nem vagyok cionista és sohasem is voltam. De ki merné magát *anticionistának* nevezni? Mikor a zsidó történetnek ilyen fontos korszakába jutottunk, amikor ténynek kell elismerni, hogy Palesztina kérdése zsidó probléma lett. Ha a cionistákkal együtt akarunk dolgozni Palesztina gyakorlati kolonizációján, csak zsidó kötelességünket teljesítjük.“ — „Ki merné magát *anticionistának* nevezni?“ — kérdi Marschall. Vannak, akik mernek. Akik merészebbek mint Marschall és egyuttal megtakarítanak némi áldozatot is a merészségükkel.

SZÉDER PARODIAK.

Vagy minek is nevezzük az amolyan „modern“ szédereket, amelyekben kis menükártyák diszítik az asztalt, „Chad-Gadjo“ illusztrációk helyett a „házigazda“ lényképével és minden szédergő Hagada helyett elegánsan nyomtatott cédulát kap, hogy melyik hölgyet kell karonfognia, és az asztalhoz vezetnie, az egyiptomi kivonulás története és az Ur dicsérete helyett pedig az egész ünnepi estén hangos tosztokkal egymást dicsérik. És ebben az egyben követik a Hagada szavát, hogy „aki minél többet dicsér, annál dicséretre méltóbb“.

A KITILTOTT BÖLCS NÁTHAN.

Münchenben történt, hogy a mozivásznonra vetített „Bölcs Náthán“ ellen aggályai támadtak a cenzurabizottság némely tagjainak. Először: Mert a darab hőse *zsidó* és „ezekben az izgalmas időkben, amikor a politika láza fogta el a német nép minden rétegét, attól lehet tartani, hogy az ilyen színjáték zavargásokhoz, sőt zsidóüldözésekhez vezet“. Másodsor: Mert a darabban megnyilvánuló tulságos vallási tolerancia, amely nem ad nyílt feleletet arra, hogy a három vallás közül melyik az igazi, — valóban sérti minden hívőnek vallási érzését“. Oh Gotthold Efrajim Lessing, milyen szépen haladt a világ, amióta Te Mendelssohnnal való barátságodnak ezt a halhatatlan emléket állítottad.

KRONIKA KÉSZ-ÖZEMLE

DR. KLEIN MIKSA Megrendítően tragikus módon hunyt el az Országos Rabbiképző Intézet fiatal, tudós tanára, *Dr. Klein Miksa*. A 38 éves, életerős, nagy jövő előtt álló professzor egy ártatlan vakbélirritáció folytán április hó 10-én a zsidó kórházban megoperáltatta magát. Hat napra rá teljesen gyógyultnak látszott és csupán pihenésre maradt még a kórházban. A hetedik napon lázas lett, komplikáció lépett fel és pészach előtti napon elhunyt, maga után hagyva fiatal özvegyét és kis gyermekét. A hír az ország egész zsidósága körében mélységes részvétet keltett. Az elhunyt 1915-ben szerezte meg a rabbioklevelet a budapesti rabbiszemináriumban és a fiatal rabbi még az évben ugyanezen intézet teológiai professzora lett. A „Magyar Zsidó Szemle“ és héber melléklete, a „Hacofe“ társszerkesztője volt. Legutóbb az intézet 50 éves jubileumára készülve, annak történetén dolgozott. Ez a műve befejezetlen maradt. Temetésén *Hevesi Simon* vezető főrabbi, *Blau Lajos* szemináriumi rektor és dr. *Benesofszky Imre* bucsuztatták.

MEZEY FERENCET választotta meg a VI. községkerület elnökévé és ezzel lehetővé vált, hogy Mezey Ferencet egyhangúlag az Országos Iroda elnökévé is megválasszák. A hosszú harc után győzött a méltányosság és helyes belátás, amit mindenestre örömmel köszönt mindenki, aki a felekezeti közéletben békét óhajt. A Székely Ferenc elnöklelte alatt lefolyt gyűlés a községkerület alelnökévé dr. *Eulenberg Salamont* választotta meg.

A **DR. FRIEDMANN IGNÁC GYÜJTEMÉNY**, amelyet legutóbbi számunkban ismertettünk, nagy feltűnést keltett nemcsak idehaza, hanem a külföldön is mindenütt. Számos előkelő külföldi folyóirat, többek közt a bécsi „Menora“, a newyorki „The Menora Journal“, sőt a Berlinben és Londonban megjelenő négy zsidó enciklopédia is kérte az anyag átengedését közlés végett, amit a műgyűjtő beleegyezésével módunkban volt meg is adni. Minthogy a Dr. Friedmann Ignác kulturhistóriai jelentőségű műgyűjteményéből, a régi zsidó ezüstmunkáknak is csak egy részét mutathattuk be, módot fogunk találni rá, hogy az egyéb szertartási tárgyakkal értékes gyűjteményét még részletesebben ismertessük. Hiszen ezek a műtárgyak a régi zsidó műérzék legbeszédesebb dokumentumai. A Friedmann-gyűjteményt egyébként *Alexander Borika* az ismert kiváló műfotografusnő szinte teljességében lefényképezte és külön album készül belőle külföldi műgyűjtők számára.

ארטה כשר „CERES“

a szokott kiváló minőségben minden csemege- és élelmiszer-üzletben kapható

**Hutter József Szappangyár —
Olajipar Részvénytársaság**
VII. Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 408-92, 93, 94, 95.

* **KÖZELEDNEK A VIZSGÁK** s szülő és gyermek külön-külön már előre örül a nyári nagy vakációnak. Mit adjunk gyermekeink kezébe, amely tartósan mindig több és több örömet okoz, a szabadba vonz, megismertet — fiút, leányt egyaránt — a kémiával, optikával, fejleszti a szépérzékét, a művészi meglátást s amelletted kedves emlék is marad a vele való foglalkozás?

Megmondjuk: egy fényképezőgépet!

Mi állandóan figyeljük azt a határtalan örömet szülőnél, gyermeknél, amit egy fényképezőkamera vásárlása s a vele való foglalkozás okoz, a hibák keresése, kiküszöbölése, a kép megvitatása, annak sikerével kapcsolatban. Mind új és új élmény, mely gondolkodásra készíti a serdülő fiút és leányt s érdeklődését helyes irányba tereli. Ezért kérjük a szülőket, kik gyermekeiknek a legszebb és leghasznosabb szórakozva tanító fényképezőgépet beszerezni kívánják, forduljanak *Hatschek és Farkas* fényképészeti szaküzletéhez, Budapest IV., Károly-körut 26 és VI., Andrassy-út 31. (Nagymező-utca sarok), ahol vételkötelezettség nélkül nemcsak bemutatják néhány típusát e kameráknak, hanem a felvételek készítését, kidolgozását, előhívását is szívesen megmagyarázzák.

E lapra való hivatkozással az előírt szabott árából még 5% külön engedményt is nyújt a cég.

HALALOZÁS. Nagy részvétet keltett a legszelebb körökben *Pauker Mór*nak, a népszerű papirkereskedőnek élete delén bekövetkezett hirtelen halála. *Pauker Mór* a self made man típusa, szorgalmával és hozzáértésével előkelő pozíciót vívott ki magának és családjának, melynek valóban „szeme-fénye“ volt, ahogy a megható gyászjelentés elírja.

*Jungreis Ignác*né, született *Kurländer Róza*, nagyváradi tekintélyes kereskedő és gyáros neje, humánus életének 69 esztendejében, hosszas szenvedés után elhunyt. A nemes matróna sok jót tett a város szegényeivel és jószívűségéről messze vidéken híres volt. Sokáig állt az élén a nagyváradi orth. nőegyletnek, amelyet céltudatosan és finomlelkűséggel vezetett. *Virág Gyuláné* nővérét, *Virág Gyula* a *Mult és Jövő* igazgatója, sógornőjét gyászolja benne.

Legujabb selymek legolcsóbban

LEFKOVITS-nál IV, Hajó ucca 12-14. Belváros

Szenzáció!

Hajszálok végleges eltávolítása felelősséggel **kenőccsel**, nem **depilator**. Képzett arcápolás minden arctisztatlanságnál. Szemölcsirtás. Gyorshatású szeplő elleni krémek. — Postai szétküldés. **Kovácsné kozmetikája, Rákóczi-ut 86. sz. I. emelet.**

WIRTH KALMÁN JUBILEUMA. A zsidó leánygimnázium kitűnő igazgatójának jubileumát sorozatos ünneplésekkel ülték meg hívei és tisztelői. A jubileumban részt vettek nemcsak a tanítványok és hozzátartozóik ezrei, hanem mindazok, akik a kiváló pedagógiai munkának nehéz problémákkal megküzdő eredményeit becsülni tudják. Wirth Kálmán igazgatót mindenfelől a szeretet megnyilvánulásaival vették körül, munkásságának 25 éves jubileuma alkalmából. — A gimnázium díszkertjében lefolyt jubileumi ünnepélyen dr. Geréb József igazgató, Pintér Jenő főigazgató, dr. Glücksthal Samu főrend, előljáró és neje, dr. Hevesi Simon vezető főrabbi, dr. Trostler József, Dukesz Arnold, dr. Blau Lajos, Goldberger Salamon, Schichtanz Ármin, Ábrányi, dr. Deutsch Adolf, Ligeti

Rózsi, dr. Pollák Géza, Wiener Piroska meleg üdvözléte után Wirth igazgató meghatott szavakkal fejezte ki köszönetét a szép ünnepségért.

SZABÓ IMRE ZSIDÓ ALMANACHJA a legváltozatosabb tartalommal, igen izléses kiállításban jelent meg Kolozsváron. Érdekes útleírásaiban megismertet a Kelet színes életével, zsidó kérdéseivel. Különösen elevenek konstantinápolyi képei, amelyek hol novellesztikusak, hol útirajzszerűek, de mindig meg tudják ragadni a figyelmet ott, ahol az élet erős lüktetését érezzük. A vilnai színésztrupp, Bokros Biermann Dezső, Salom Lerner és az erdélyi zsidó közélet ismertetése, apró humoreszkek és drámai jelenetek teszik sokoldalúvá Szabó Imre Zsidó Almanachját, amely a „Kadima“ kiadásában jelent meg.

UJPEST R. T. VÁROS közbiztonsági igazgatójává nagy lelkesedéssel megválasztották Gömöri Vilmos állatorvost. Gömöri Vilmos az ujbpesti izr. hitközség előljárója és a város közliszteletben álló porgára. Megválasztása az egész városban osztatlan örömet okozott.

PATAI JÓZSEF ELŐADASA KASSAN a társadalom legszélesebb rétegeiben megnyilvánult érdeklődés mellett folyt le. Az állomásnál a kassai zsidó intézmények vezetőségéből alakult nagy küldöttség várta a Budapestről érkező vendéget, akit Matzner Sámuelné, a Joint elnöke és dr. Enten Manó főrabbi üdvözölt. A kassai napilapok, a „Kassai Napló“, „Kassai Ujság“ még aznap terjedelmes interjúkat közöltek Patai József keleti utazásairól, szentföldi tapasztalatairól. Este Kassa legnagyobb díszterme zsúfolásig telt meg. A közönség lelkes tapsai között lépett pódiumra Patai József, aki előtt dr. Enten tolmácsolta a kassai zsidóság meleg üdvözlését: „Nem kell ezáltal külön méltalnom a mi illusztris vendégünket, a magyarajkú zsidóság legnagyobb élő íróját, „a könnyes nép bús dalnokát“, akinek dalait és írásait valamennyien ismerik, Patait, aki a nevét örökre beleírta ennek a népnek a történetébe. Alig van ma már művelt zsidó hajlék, amelyben Patai könyvei, verskötetei, Zsidó Írásai, a gyönyörű poezissal teli chászid legendái, a „Kabbala“, a héber költészet kertjének legszebb virágait bemutató művei helyet ne foglalnának. Csak legújabb gyönyörű könyvéről akarok szólni, „A Feláradó Szentföld“-ről, amely a szépség, a jenség aransugaraiban láttatja az épülő, újjáéledő ősi hont, a Biblia bölcsőjét, próféták hazáját. Palesztina nem a cionizmus ügye, hanem az egész zsidósáé és Patai könyve a zsidó irodalom maradandó közkinccse. A talmud a zsoltárköltőnek eme verse kapcsán „aki az Istenfélőket tisztelettel övezi, az lakozhatik Isten sátrában, az örökkévaló szent hegyén“ azt mondja, hogy az Istenfélők alatt a tudósok értendők és ennek a tanításnak eleven prófétájaként Jehosafat királyt állítja elibénk: aki látván egy a tudomány koronájával ékesített férfit, felemelkedett trónjáról, átölelte, csókokkal borította és szólította őt eképpen: „atyám, atyám, tanítóm, tanítóm, uram, mesterem“. Hölgyeim és Uraim! Hódoljunk mi is, miként Jehosafat, Júda királya, a zsidóság parancsának: emelkedjünk fel és hajtsuk meg a tisztelet és hódolat lobogóját nagy vendégünk előtt, aki kezében nemesak a Bábel vizei mentén bús fűzetről lecsüngő szomorú hárfák egyikét szorongatja, hanem akinek homlokát a tudomány koronája is ékesíti és hintsük feléje a szeretet virágait és szóljunk: Atyánk, tanítónk, mesterünk, üdvöz légy körülünkben!“

A hallgatóság mint egy ember felemelkedett és percekig állva tapsolta és éljenezte Patai Józsefet, aki csak az ovációk lecsillapultával foghatott bele előadásának megtartásába. A zsidó renaissanceról beszélt és a modern héber kultúráról, amely nem szellemi gheztót jelent, hanem szellemi felemelkedést, a zsidó lélek megújodását. A több mint egy órát tartó szabad előadást a közönség feszült figyelemmel hallgatta végig.

HÁZASSÁG. Weisz Artur Osijek és Eisler Panni Subotica, áprili 10-én házasságot kötöttek.

VÉTKEZIK,

ki nem a **BACK**-féle
בשר étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142-83.

Frannyé hajfestés, tartós ondolálás, divatos vallási parókákat jutányos árban készít
Kranitz A. IV. Párisi ucca 5 (a főpostával szemben) Telefon 122-58 - Színes paróka kölcsönzés

A SZÉKESFEHÉRVARI IZR. SZENTEGYLET tisztújító közgyűlése igen nagy többséggel Bernstein Sámuel választotta meg elnöké. Aelnök Grosz Bernát nagykereskedő lett, elöljárók Rechnitzer Ignác, Bruszt Armin, Ullmann Imre, Márkus Jenő, Kling Benő.

„ZSIDÓ GONDOLATOK.“ Nagy szolgálatot tett a zsidó ügynek Dr. Weisz Sámuel pesti rabbi, amikor Dr. Herz londoni chief rabbinak, „Zsidó gondolatok“ című művét lefordította, sőt a kiadás kockázatát is vállalta. Dr. Herz angol műve igen nagy népszerűsége tett szert Angolország és tartományai zsidó köreiben, kitűnő összefoglalását adja a zsidóság eszméinek és tanainak, feltárja nemzsidó nagyok véleményét a zsidóságról, szóval amolyan színes kaleidoszkop, amely nemcsak szórakoztat, de oktat és tanít is. Dr. Weisz Sámuel pompásan oldotta meg feladatát és a magyar kiadást még az eredetinel is színesebbé, változatosabbá tette. A szépen kiállított mű megrendelhető a szerzőnél, Budapest V., Ügynök-utca 17.

BAYER ZSIGMOND. Alig néhány nappal azután, hogy az Orth. Izr. Chevra Kadisa közgyűlése meleg ünnepeltetésben részesítette Bayer Zsigmondot, a nagyszívű zsidó emberbarátot, elköltözött az élők sorából. Március 23-án adta vissza tiszta lelkét Teremtőjének. Kórágyn, utolsó leheletéig hangoztatta, hogy élete legfőbb boldogságának érzi, hogy mintegy 400 milliót kitevő vagyonát, házáat, telkét, nehéz, keserves munkával megkeresett szerzeményét a budapesti Orthodox Chevra Kadisa Aggokházának céljára adhatta. Az orthodox Chevra Kadisának választmányi ülésén dr. Friedmann Izidor és dr. Abrahámsohn Hermann méltatták a nemes jótévőt.

Bérházak, urilakok
Telkek Budán, Pesten, környéken és Balatonnál
Birtokok bérletre megvételre 10 000 holdig
Pénzkölcsönök legkedvezőbbben
 PAUNCZ nyug. postafőtisztv Ofb. eng. Budapest, VII.,
Rákóczi út 38. — Telefon: J. 331-77.
Válaszbélyeget. Címem előjegyezni kérem.

STRASSER MANÓ

K Á R P I T O S É S D I S Z I T Ő

*Elvállal mindennemű
 egyszerű és művészi lakberendezéseket
 olcsó árban.*

BUDAPEST, VI, PODMANICZKY U. 9

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.
 „Miracle“ hajeltávolítószer szétküldése utasítással. Összes szépséghibák kezelése. Szemölcsirtás. ~~~ 25 éves praxis. ~~~ Kérje prospektusom.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmepestő

Telefon: József 2-37

Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85.

Telefon: József 302-37

SIRKŐ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő ucca 88 (saját ház)

TELEFON: 146 - 99

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Figyelmeztetés!

Az annyira közkedvelt és általánosan nagyszerűnek elismert **Renée Montreuil, Páris-féle Crème Eva és Savon Eva** nevű készítményeinket ezentul is az eddig ismert minőségben és csomagolásban ugyan, de különös megkülönböztetésül új elnevezés alatt

Crème Montreuil Edy
Savon Montreuil Edy

néven hozzuk forgalomba.

Szeplők ellen

továbbá májfoltok, pörsenések ellen

Crème Montreuil Edy
Savon Montreuil Edy

Renée Montreuil, Paris

Gyors! Biztos! Kellemes!

Főraktár: **Török Patika, udapest,**
 VI., Király ucca 12.

UJ MONUMENTALIS BIBLIA-KIADÁS. Rabbi Jonathán Steif, a pesti orthodox hitközség tudós rabbija kiadja Mózes öt könyvét, Rasival, Onkelos, Jonathan és a Jerusalmi targumjával, a teljes maszorával, megfelelő kommentárral, továbbá „Limudé Hasém“ című magyarázatokkal, a bibliai versek tanulságaival és az összes idevonatkozó agádikus fejtegetésekkel és végül jegyzetekkel, melyek reámutatnak minden egyes vers, tétel hol fordul elő a talmudban és a midrasban. A mű arányairól fogalmat nyújthat a tény, hogy a most megjelent első kötet, 260 oldal, csak Mózes első könyvének első két fejezetét öleli fel. Az egész mű terjedelme legalább 24 kötet lesz. Amint értesülünk, Steif rabbi hasonló kommentárt készül kiadni a Talmudra is. A mű megrendelhető a szerzőnél: Steif Jonathan rabbi, Budapest, Dohány-utca 28.

TIZENEGY NYELVEN LEHET A TELEFONSZAMOT KÉRNI JERUZSALEMBEN. Az új rendelet szerint Jeruzsálemben a következő 11 nyelven lehet a telefonközpontozóhoz fordulni: angol, héber, arab, francia, német, spanyol, görög, olasz, örmény, román, orosz. Minden központi telefonos kisasszonynak Jeruzsálemben tökéletesen kell beszélnie az első három nyelvet és legalább a számokat könnyen megértenie a többi nyolc nyelven.

A PESTI CHEVRA KADISA Dr. Endrei Henrik ügyészfőtitkárt, a Szent Egyet körül szerzett nagy érdemeinek elismeréséül főügyész és igazgató-főtitkárrá léptette elő. Ugyanakkor Kardos Ernőt főtitkárrá helyettesítette, Dr. Farkas Miklóst ügyész-titkárrá nevezte ki.

WALDMANN ERNŐ: „MADACH MÓZES-E“. Waldmann Ernő, a Rabbiképző jeles hallgatójának doktori értekezésül szolgáló munkája ez. Szakavatott, tudományosan képzett és kitűnő stílusú tollával megírt munka. Harmonikusan ölelkezik egyé a tudományos komolyság s az eleven írói készség a fiatal szerzőben. Jeles esztétikusnak ismerjük meg belőle íróját, aki jól ismeri a bibliát s elmerült annak szellemében. Az öt részre oszló mű „Műfaj“ c. fejezetében gyönyörű szavakkal fejti ki, miért nem lehet Mózes tragikai hős: „... a bibliai történet már eredeténél fogva sem végződhet tragikusan, a hős megsemmisülésével. Mert ha nem ebben az értelemben fogná fel a hőst, meghamisítaná forrását, nem értené meg a könyvek-könyvének szellemét, mely a vétek megbocsátását tanítja. Míg a bibliai történet az embert felmagasztosítja, nemes küzdelemre serkenti, addig a tragédia az emberi küzdelem hiábavalóságát példázza...“

Waldmann Ernő sikerült, értékes munkával jelentkezzék először a tudomány területén, méltóan sorakozik azok mellé, akik a biblia s a magyar irodalom kapcsolatait igyekeztek kimutatni (Dr. Heller Bernát, Dr. Pollák Miksa, Dr. Bánóczy József). Waldmann Ernő eme munkájával ígéretét adja, hogy e téren még sokat és értékeset fog nyújtani.

Az értekezés a Dr. Blau Lajos és Dr. Hevesi Simon szerkesztésében megjelenő „Magyar Zsidó Szemle“ c. előkelő tudományos folyóirat hasábjain láttat először napvilágot. Megrendelhető Röck Szilárd utca 26, a szerkesztőségben. Dr. Halpert Salamon.

MEGJELENT

Dr. KECSKEMÉTI ÁRMIN

A ZSIDÓK EGYETEMES TÖRTÉNETE

két pompás kötetben, fehér famentes papíron, gyönyörű képmellékletekkel.
A bekötési tábla GARA ARNOLD művészi munkája.

*

Ára díszes, dúsan aranyozott angol vászonkötésben

36 pengő.

Megrendelhető előnyös havi részletfizetésre

A FŐBIZOMÁNYOSNÁL: MENTOR könyvkereskedés Budapest, VI, Andrásy-út 17
Csehszlovákiai főbizományos: GENIUS könyvkereskedés, Košice, Malom-u 22.
Romániai főbizományos HEGEDÜS hírlapiroda, Oradea. Ára 235.— Kc.

KÖZGAZDASÁG

Első Magyar Gyapjumasó és Bizományi R.-T. közgyűlése elhatározta, hogy az 1926-ban elért 146.815 P 73 fillér nyereségből részvényenként 7.50 pengő (tavaly 6 pengő) osztalékot fizet.

Az *Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya R.-T.* igazgatósága az április 28-ára egybehívott közgyűlésnek az 1926. évre 10 pengő osztalék kifizetését fogja javasolni.

A *Magyar Cukoripar Részvénytársaság* közgyűlése az osztalékot 10 pengőben állapította meg, mely folyó hó 4-től kerül kifizetésre. Az igazgatóságba új tagként Wottitz Béla dr., a társaság igazgatója választott meg.

A *Mezőgazdasági Ipar Részvénytársaság* közgyűlése elhatározta, hogy az 1926. üzleti évre 1.30 P (az elmúlt évben 1.28 P) osztalékot fog fizetni. A szelvényeket május hó 3-tól kezdődőleg a Magyar Általános Hitelbank váltja be.

A *Wiener Bank-Verein (Wien)* igazgatótanácsa megállapította az 1926. üzletév mérlegét, mely 4,615.870.81 shilling tiszta nyereséggel zárult, a tavalyi 4,488.570.58 shillinggel szemben. Az igazgatótanács a május 19-iki közgyűlés elé azt a javaslatot terjeszti, hogy részvényenként — mint múlt évben — 1.80 shilling (9%) osztalék fizetessék és a részvénytőke 40 millió shillingről 55 millió shillingre emeltessék.

PÁLYAZAT.

A *Pesti Izr. Hitközség* dohány-utcai templomában egy *főkántori állás* töltendő be. Pályázhatnak 40 éven aluli, zeneileg képzett elsőrangú kántorok, akik az istentiszteletet orgonakisérettel tudják ellátni és balkore képességgel is bírnak. Családi állapotot, eddigi működést és valláserkölcös életet igazoló okmányokkal, valamint arcképpel felszerelt kérvények 1927 május 20-ig a Pesti Izr. Hitközség szertartási ügyosztályához (Sip utca 12) nyújtandók be.

A Pesti Izr. Hitközség előjárósága.

PÁLYAZATI HIRDETMÉNY.

A luceneci zsidó hitközség (Lucenec-Losonc, Szlovénzkó) az elhalálozás folytán üresedésben levő rabbi-állásra pályázatot hirdet. Pályázati kérvények, melyekhez a képesítést, eddigi működést, életkort és családi viszonyokat igazoló hitelesített okmánymásolatok csatolandók, folyó 1927. évi május hó 31-ig bezárólag a luceneci zsidó hitközség elnökségéhez nyújtandók be.

A múlt évi hirdeteményünkre pályázott rabbik kérvényeit — amennyiben azokat vissza nem vonják — újra beadottnak tekintjük.

A rabbi teendői: az összes rabbifunkciók elvégzése, az anyakönyvi hivatal vezetése, hitoktatás az összes helybeli középiskolákban, a hitközség népiskolájának hitoktatása feletti felügyelet.

Javadalmazása: havi 3000 (háromezer) cseh-korona törzsfizetés és a mindenkori drágasági viszo-

nyoknak megfelelő drágasági pótlékok, melyek ezidő szerinti összege kötelezőleg meg van állapítva, továbbá természetbeni lakás és kötelezettség természetével nem bíró, de rendszerint szokásos mellékjövödelmek.

A hitazonoklat nyelve: magyar. A hitoktatás nyelve: magyar és szlovák, ezért a szlovák nyelvben is jártasak előnyben részesülnek.

Meghívásra a pályázónak próbaszónoklatot kell tartania. A próbaszónoklat utazási költségeit a hitközség megtéríti. Az állást elfoglaló rabbinak a hitközség az átköltözési költségeket is megtéríti.

Az állás legkésőbb és véglegesen 1927. évi szeptember 1-én lesz elfoglalandó.

Lucenec, 1927 április hó 27-én. *Az elnökség.*

AZ ISKOLAI IDÉNYRE A VIDÉKEN
LAKÓ IZRAELITA SZÜLŐK, HA GYERMEKÜKET A FŐVÁROSBAN JÓL AKARJÁK ELHELYEZNI, UGY FORDULJANAK VIRÁG GYULÁNÉHOZ, HOL SZIGORUAN RITUÁLIS ELSŐRANGU ELLÁTÁS, GONDOS FELÜGYELET ÉS KITÜNŐ NEVELÉSBEN RÉSZESÜLHET KÉT-HÁROM FIU GYERMEK

*Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák*

Cím: VIRÁG GYULA. ☉ VI. Ó UCCA 42, II.

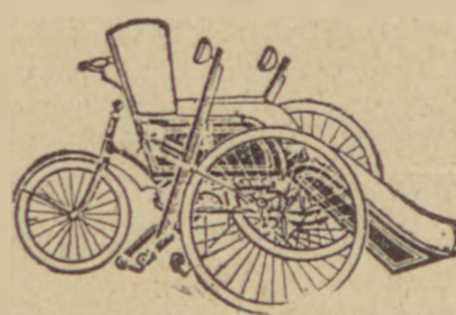
Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

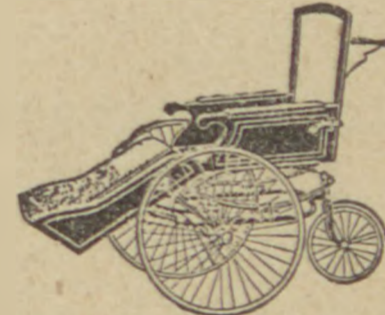
KLEIN ANTAL
divatáruházában

Budapest, VII., Király ucca 53.
(Akácfa ucca sarok)

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József u. 54. Telefon: J. 328-14.

„FEMINA“

MARTON NŐVÉREK
MODELL-SZALONJA

BUDAPEST, IV., HARIS-BAZÁR 6.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában
Budapest, VII., Károly körút 7. Szombaton és ünnepe-
napon zárva.

SIRKŐVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KÓFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.
UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

TELEFON: J. 359-61.

מצבה

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

Weisz Mór Budapest, VII. Dob ucca 22

Következő gyártmányok kaphatók: **Albert- és Consum-keksz,**
teasütemény, piskóta, kétszersült ☎ Telefon József 423-65

ארטה. כשר

תחת השגחת בית דין צדק דקהל יראים
בודאפעסט.

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
készítés mesterségre felelősség mellett kiképezek
Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem kapható.

B.-né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

TERÉZ 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Hoffmann-étterem

szigoruan orth. כשר

Budapest, VI., Révay ucca 10. sz.

Régi jó, elismert magyar polgári házikonyha.

Mérsékelt árak. — Menürendszer.

Kiszolgálás házonkívül is. — Előfizetések elfogadása.

**Lakodalmakra és más ünnepélyekre
külön terem**

rendelkezésre áll. — Pontos és figyelmes kiszolgálás.

Elsőrendű italok.

ספרים מליתים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon ucca 2

A sírok ápolása

ugy a régi kerepesi-uti, mint az új köz-
ponti izr. temetőben megkezdődött. Befi-
zetések a Pesti Chevra Kadisa székházában
VI., Laudon-utca 3. sz. alatt eszközölhetők,
esetleg ugyanoda postán is beküldhetők.

Elsőrangú internátusok és nevelőintézetek

Fiuk és leányok részére.

Franciaország: Saint-Rafaël, a francia Rivierán,
az örök tavasz országának mesés helyén, közvetlen
a tengerparton (Nizzától félóra).

Svájc: Lausanne és Montreux, a világhírű nevelő
városokban, a genfi tó partján, 900 m. magasságban
(Lausanne világhírű egyeteme) Intenzív sportélet.

Austria: Wien, az osztrák főváros gyönyörű villa-
telepén, a középponttól 15 percre, villanyossal.

Magyarország: Budapest és Hűvösvölgy első-
rangú intézetek, fiú- és leányotthonok.

Mindegyik intézet felvesz egyetemi, közép- és polg-
iskolai, iparművészeti, zeneiskolai, leánykollegiumi,
leánylyceumi továbbképző, varrni tanuló stb. benn-
lakókat. Összes sportok, tanulmányi kirándulások.
Bennlakó orvosnők.

Szigoru felügyelet. Napi ötszöri kitünő étkezés. Saját
sporttelepek. **Ellátási díj (bennfoglaltatik a tandíj
is) külföldön 120 P, Budapesten 100 P havonta.**
Más külön díj nincs. Külföldre mérsékelt tanulójegyek.
A látogató szülők részére ugyane díjak mellett az inté-
zetek dependanceaiban kitünő pensiók. Köztisztviselők-
nek, szegénysorsuaknak, egyetemi hallgatóknak kedvez-
mények. **Zsidó tanulóknak rituális ellátás.**

NYARALTATASI CSOPORTOK

Lausanne (Svájc)-ban, a vakációban **Balaton-
szemesen és a Hűvösvölgyben** Havi díj 140 pengő.

Felvilágosítás, prospektus (válaszbélyeg):

Pestalozzi Internátus Iroda,
Budapest, VII. Akácfa-u. 43. V. 32. (Lift.)

FIGYELEM!

Új, szigoruan כשר étterem nyílt meg.

A nagyérdemű fogyasztóközönség
b. figyelmébe ajánljuk ujonnan
megnyílt, modernül és fényesen berendezett szigoruan orth. kóser éttermünket
(VI., Vasvári Pál u. 8), hol mérsékelt árak mellett kitünően étkezhet és figyelmesen
kiszolgálják. Reggeli és oszonna kávé. Házon kívül is. Előfizetők előnyben részesülnek.
Menü 24.000. Kis menü 18.000 K

Stern Sógorok

VI. Vasvári Pál u. 8.

Telefon: L. 921-38.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 502 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „**KIRÁLY**”

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: J. 313-35 és J. 336-57

A vidék részére külön postaosztály.
Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

HELLINGER

órákülönlegességek

NÁDOR UCCA 3.
Telefon: 284-88.

JAKOBI G. LAJOS
URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

Ami a szülőket legjobban érdekli!
**Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát**

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424-47.

Előkészít polgári- és közép-
iskolai magánvizsgákra, érettsé-
gíre.

HARISNYAVÁSÁR

Elsőrendű francia selyemharisnya

a legújabb színekben e héten K 78.000 = P 6.24

KOMÁROMINÁL

VI., Nagymező ucca 14.

*Fáradtságot
nem ismerem,
mert*

Palma

sarkot viselek.

Nyarálók és kirándulók

figyelmébe ajánljuk a híres

csemegezaláminkat

és a

száraz csemegekolbászt

REBENWURZL

orth. כשר
szalámigyár

Budapest, VI., Laudon ucca 3.

Csángó Jenő

bőröndök,

bőrdíszmú különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39.

Telefon: József 429-25.

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSEKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18-20.

ERDŐDI NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CÍKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST
VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos főzőkészülékek gyári árakon. Kedvező fizetési feltételek

Divatcipők
kiváló minőségben.
Fonottcipők
13 pengő
tetszés szerinti színben rendelésre is.
Saját készítmény.
RÁKÓCZI UT I. SZ.
Telefon: József 314-28

POCK KÁROLY
VI. ANDRÁSSY UT 19, PETŐFI U. SAROK
Modern és speciális vallási parókák, transformációk, bubifejek és mindenféle hajmunkák, a legjobban és a legdivatosabb kivitelben, jutányos árban készülnek.
Speciális hajfestés.
--- Mult és Jövő olvasói árengedményt kapnak. ---

Ujjáépített írógépek
első kézből szavatossággal
GEREBEN Andrassy-út 1.

EZÜST díszműárú,
evőeszközök
gyári árban
Schleifer ezüstárugyár
VII., Kazinczy ucca 14. Telefon: J. 435-28.

GROSZ LIPÓT
URI SZABÓ
BUDAPEST, V., VADÁSZ U. 15.

Elsőrendű angol szövetek,
kitűnő szabás, mérsékelt
árak, kedvező fizetési
feltételek.

Ha jól és olcsón akar öltöz-
ködni, tegyen próbarendelést.

DR. RÉH BÉLA
Elektromágneses gyógyintézete
az összes modern villamos és
sugaras gyógymódokkal
Fájdalommentesen gyógyít:
Idegességet, álmatlanságot, fejfájást, szédülést, fülzúgást, nagyothallást, idegzsábát, ischiást, bénulásokat, gerinc-, szív, gyomor- és bélbajokat, agybavizelést, hajhullást, köszvényt, ütőereimeszesedést, rheumát.
VII., Vilma királyné-út 11-13
Telefon: József 326-24.
Kérjen prosp ektust!

Templomi himzéseket
készít művészi kivitelben
HERZ EMMA aranyhimző mű-
terme. Az arany-
érdemkereszt tulajdonosa. Ő kir. Fensége Augusta főhercegnő
udv. szállítója. Ő kir. Fensége József főherceg kam. szállítója
BUDAPEST, IV. KOSSUTH LAJOS UCCA 5, I. EM.
Telefon József 454-84

Zongorák
REMÉNYINÉK
VI. Király ucca 58

Geczovits Salamonnál
Budapest, VII., Kertész ucca 41.
Naponta friss vágásu **baromfi**
és olvasztott zsir kapható.

SIREMLÉKEK
bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók
EICHBAUM MÓR SÍRKÖGYÁROS
V., POZSONYI UT 1-3.
Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Teréz 246-74